REVISTA ISTORICĂ

Anul al XXII-lea, n-le 4-6. April-Iunie 1936.

SUPT
CONDUCEREA
LUI
N. IORGA

SUMARIUL:

C. Velichi: Vasile Lupu ca Domn al Moldovei și al Țerii-Românești.
I. Andrieșescu: † Ștefan Ciuceanu.
C. Göllner: Presa săsească, un nou izvor pentru mișcarea revoluționară din Moldova (1848).
N. Iorga: Biruința din 1423 al lui Dan Vodă contra Turcilor.
C. Velichi: Documente și cărți românești din Bulgaria.
Gh. Duzinchevici: Noi contribuții la Domnia lui Cuza-Vodă.
Tr. Ionescu-Nișcov: Un călător rus despre Principatele române de la 1820.
N. Bălănescu: Un sat: Chițcanii.
V. Mihordea: Documente greșit datate în colecția „Hurmuzaki".
Șt. Gr. Berechet: Un dicționar neogrec-românesc în manuscript de la începutul secolului al XVIII-lea.
V. Mihordea: Știri privitoare la războiul turco-german în 1686.
Șt. Gr. Berechet: Un act de danie de la Alexandru-cel-Bun din 1412, Februar 19.
V. Mihordea: Noi manuscripte în legătură cu Istoria Românilor la Biblioteca Națională din Paris.
C. Göllner: Revoluția lui Horia.
Dări de samă de *N. Iorga* și *Cornelia C. Bodea.*
Cronică de *N. Iorga, T. Holban* și *V. Mihordea.*
Notițe de *N. Iorga.*

1936

TIPOGRAFIA „DATINA ROMÂNEASCĂ", VĂLENII-DE-MUNTE (PRAHOVA)

Prețul: 40 Lei.

www.dacoromanica.ro

DIRECTOR:

N. IORGA

BUCUREŞTI, 6, ŞOSEAUA BONAPARTE

SECRETARĂ DE REDACŢIE:

VIRGINIA SACERDOŢEANU

FACULTATEA DE LITERE, BUCUREŞTI

---

www.dacoromanica.ro

REVISTA ISTORICĂ

– DĂRI DE SAMĂ, DOCUMENTE ŞI NOTIŢE –

SUPT CONDUCEREA LUI N. IORGA.

Anul al XXII-lea, n-le 4-6. April-Iunie 1936.

Vasile Lupu ca Domn al Moldovei şi al Ţerii-Româneşti

Urmărind alte probleme, am găsit între documentele rămase de la V. A. Urechiă, în biblioteca acestuia de la Galaţi, un document de la Vasile Lupu important prin felul cum se intitulează în el acest Voevod.

D. profesor Iorga, care cercetase biblioteca, publicând in extenso sau ca regeste multe din documentele ei [1], a fost primul care i-a semnalat deosebita valoare, printr'o notiţă ce se vede pe mapa în care se află actul: „Act foarte rar dat din Focşani de Vasile-Vodă Lupu ca Domn în ambele ţeri. Tipărit de V. A. U. în Miron Costin". Într'adevăr, după cum o anunţase Urechiă însuşi [2], documentul trebuia să apară, ca toate cele privitoare la Domnia lui Vasile Lupu, în apendicele ediţiei pe care acesta o făcea operelor cronicarului moldovean. Când ajunge cu textul cronicii la partea unde Miron Costin arată intenţiile lui Vasile Lupu de a porni contra lui Matei Basarab, Urechiă se referă în special la *două* documente [3], dintre care unul e cel semnalat de d. profesor N. Iorga, în notiţa pe care am reprodus-o.

După aceste afirmaţii era firesc ca acele două documente să fie date în apendice. Totuşi ele nu figurează acolo, iar în apendice găsim că: „Nota relativă la documentele Domniei lui Vasile Lupu, se va satisface în tomul al treilea al lucrării noastre [4]", iar din cele două documente importante de la Vasile Lupu „anexăm chiar la acest volum pe unul, cel mai lung, facsimilat. Celălalt, cu data

[1] Iorga, *Studii şi documente*, VII, pp. 89-97.

[2] V. A. Urechiă, *Miron Costin*, I, p. 537.

[3] *Ibid.*, p. 547 notă; „vezi, la fine, reproducerea după două documente în care Vasile-Vodă îşi zice Domn al Moldovei şi al Valachiei".

[4] *Ibid.*, p. 753.

www.dacoromanica.ro

7143, Novembre 12, datat din Focșani[1], îl reproducem în tomul al treilea[2]. Despre unul din aceste hrisoave foarte însemnate a avut cunoștință mai înainte de noi învățatul nostru coleg P. S. Episcopul Melchisedec [3]".

Sânt deci două documente de acest fel: unul slav, altul românesc. Nu ni spune Urechiă care e actul cunoscut de episcopul Melchisedec, dar, cercetînd lucrările răposatului episcop, am găsit documentul românesc publicat în *Cronica Huşilor*. Melchisedec le-a cunoscut pe amândouă și ni vorbește de ele atunci când face istoricul satului Stănilești. Amintește documentul slav, făcînd cîteva considerații asupra titlului, dar reproduce numai actul românesc[4].

Cel de-al doilea act, cel slavonesc, îl găsim facsimilat la sfîrșitul volumului întâiu al lui Urechiă. După acel facsimil dau mai jos transcrierea lui.

Actele de acest fel sînt, după cum a spus d. profesor Iorga, foarte rare. N'am mai găsit între actele lui Vasile Lupu niciunul cu această intitulație, care arată clar intențiile lui Vasile Lupu.

Titlul ac sta nu și l-a luat însă Lupu numai la sfîrșitul anului 1635, cum a crezut Urechiă, datînd greșit documentul românesc din 1639, ci abia în acest din urmă an — Novembre 1639 —, după cum o arată cele două documente[5]. Dacă la începutul Domniei lui, Lupu voia să ieie Domnia lui Matei pentru fiul său Ioan, numai mai tîrziu, în 1639, a avut gînduri mai mari, ca unul ce avea: „hire împărătească mai mult decît domnească".

Vasile Lupu, intitulîndu-se astfel, se socotia ca urmaș al Împăraților bizantini, sau, cum îl arată d. profesor N. Iorga, „un cunoscător și exploatator isteț al intereselor creștine din Statul otoman, un tutor ambițios cu apucături într'adevăr împărătești al Bisericii celei mari ca și al tuturor Patriarhilor și organisațiilor religioase din Împărăție, cărora nu se învoia fără această recunoaștere a lui, ca urmaș de drept al Împăraților, a li da prinosul[6]".

Iași, 1-iu Novembre 1639. Vasile-Vodă Lupu dă boierului său Ra-

[1] Acesta e documentul văzut la Galați de d. profesor N. Iorga.
[2] Acest volum n'a mai apărut.
[3] *Ibid.*, p. 753; II, p. VII, prefață.
[4] Melchisedec, *Cronica Huşilor*, București 1869, pp. 273-4; apendice, p. 61.
[5] Cf. Iorga, *Istoria Romînilor*, ed. IX, Vălenii-de-Munte, 1935, p. 283.
[6] N. Iorga, *Vasile Lupu ca urmaș al Împăraților de Răsărit în tutelarea Patriarhiei de Constantinopol și a Bisericii ortodoxe.*

www.dacoromanica.ro

coviţă Cehan, logofătul al doilea, satul Stănileşti, din Ţinutul Fălciiului.

Іѡ Василиѥ Воєвода божию милостїю господарѣ земли молдавской и влахинскои, ѡж господства ми ѕмилостивиу сѧ и даддохом и помиловахом нашемѹ вѣрномѹ болѣрин, Рѣковицѣ Чехан втории логофет, едно село на имѣ Стѣнилецїи, что ѕ волост фълчиюскомѹ, на рѣцѣ Прѣтовѣ, что тое село бѣило наипрѣд даанииѥ и милованиіѥ ѕикови своемѹ Ионашко Чехан, бѣвшии дворник ѡт Стефана Воєвода Томшевичи, и бѣило емѹ ѡбѣщано тое село, за ѕика своего Чехан Дворник, прѣд съмѣрти его. Я, потом посли смѣрт и Чехан Дворник, господства ми, вѣзѣхом тое село бѣити пакиж господарски, ѡкож бѣило наинст давниѣ дни. Яниѣ господства ми за изновѹ даддохом и помиловахом више писанномѹ болѣринѹ нашемѹ Рѣковицѣ Чехан логофет тое село Стѣнилецїи, како да ест емѹ права ѡтнина и даанииѥ и милованиіѥ и ...потвръжденииѥ, сѧ вѣсѣм доходом, непорѹшенно николиже на вѣки. И инѣ д[а не сѥ ѕмиш]ает.

Сам господинѣ велѣл. ѕ Іас,

лѣт зрми, ноєвриѥ а.

Іѡ Василиѥ Воєвода.

Шандир.

Traducere. Io Vasile Voevod din mila lui Dumnezeu Domn al Ţării Moldoveneşti şi Româneşti. Precum s'a milostivit Domnia Mea şi am miluit şi am dat boierului nostru credincios Racoviţă Cehan, logofătul al doilea, un sat cu numele Stănileşti, în Ţinutul Fălciiului, la apa Prutului, care sat a fost mai înainte danie şi miluire unchiului său Ionaşco Cehan, de la Ştefan-Vodă Tomşa, şi i-a fost făgăduit lui acest sat de unchiul său Cehan Vornic, înainte de moartea lui. Iar, după moartea lui Cehan Vornic, Domnia Mea am luat acest sat, să fie iarăşi domnesc, cum a fost foarte adevărat odinioară. Şi iar Domnia Mea am miluit şi am dat mai sus scrisului boierului nostru Racoviţă Cehan logofăt acest sat Stănileşti, ca să-i fie lui dreaptă ocină şi danie şi miluire şi întăritură cu tot venitul, nestricat de nimeni în veci. Şi altul să nu se amestece.

Singur Domnul a poruncit. În Iaşi, anul 7148,

Novembre 1.

Io Vasilie Voevoda. Şaidir.

C. Velichi.

www.dacoromanica.ro

† Ştefan Ciuceanu

S'a stins acum cîteva zile la Craiova unul din cei mai buni şi mai vrednici profesori din învăţămîntul secundar. Fost, după războiu, director al Şcolii Normale din Arad, anume detaşat şi unde a depus o muncă îndărătnică pentru cartea şi spiritul românesc cel curat şi tare, ca în locurile lui oltene, Ştefan Ciuceanu moare cu puţini ani înaintea pensionării care avea să-i aducă odihna meritată, după toate osténelile sale, foarte puţin răsplătite.

Pierderea sa, la scurtă vreme după aceia, tot aşa de regretabilă, a profesorului de istorie de la Roman, Constantin Dascălu, constituie pentru învăţămîntul istoriei la noi un nou şi mare gol, greu de împlinit.

Ştefan Ciuceanu a izbutit printr'o energie remarcabilă şi cu mari sforţări, chiar împotriva firii sale şubrede, să treacă mult dincolo de îndatoririle catedrei sale şi să fie, nu numai un profesor ascultat, — fiindcă vorbia totdeauna dintr'un prisos de cunoştinţe variate, adunate printr'o dragoste de carte totdeauna vie, — ci a ajus să fie un deschizător de drum nou, în direcţia mai largă a cunoaşterii trecutului şi a iubirii ce-i datorim.

Membru corespondent al Comisiunii Monumentelor Istorice, Ştefan Ciuceanu a fost un timp şi director al Muzeului şi Bibliotecii Aman, de unde, la un moment, a fost înlăturat brutal, din obscure consideraţii politice, şi de abia mai tîrziu a fost înlocuit în chip demn şi mîngîietor, prin d-na Farago, aleasa poetă.

Bibliofil în înţelesul de statornic şi harnic cetitor, fiindcă aşa a fost şi a rămas totdeauna, cutreierînd regulat librăriile Craiovei şi cele bucureştene ca să cumpere din banii săi măsuraţi cu scumpătate cărţile cele mai utile ce-i ieşiau înainte, Ştefan Ciuceanu a depus în calitate de membru corespondent al Comisiunii Monumentelor Istorice o activitate care poate constitui un exemplu pentru toţi tinerii studioşi ce se consacră ştiinţii despre trecut, avînd a preda şi a lucra în una sau alta dintre regiunile ţerii noastre de astăzi, regiuni care îi aşteaptă să li fie de folos.

Ştefan Ciuceanu a fost de mare folos cunoaşterii trecutului oltean prin călătoriile şi rapoartele sale referitoare la ele, dar, mai mult decît atît, după plecarea de la „Aman", prin înfiinţarea începutului de muzeu, înjghebat în foarte modeste condiţiuni la Prefectura de Dolj, apoi instalat tot acolo din ce în ce mai

www.dacoromanica.ro

în larg, dacă nu mai bine. Este începutul Muzeului regional de astăzi, din casa de puternică amintire a Băniei din Craiova, muzeu căruia trebuie să i se dea ceia ce-i lipseşte ca orînduire legală şi asigurare materială ca să-şi îndeplinească menirea foarte de samă ce are. Comorile ce posedă astăzi au început să fie adunate de Ştefan Ciuceanu, de la cele d'intîiu obiecte preistorice, asociate cu altele, paleontologice, ale „Prietenilor ştiinţii" şi alese piese etnografice şi de artă populară.

Ştefan Ciuceanu a făcut numeroase călătorii în regiunea sa, culegînd tot ce putea, după mijloacele sale modeste, interesîndu-se mai ales de antichităţile oltene, pentru care a ajuns chiar la alcătuirea unei schiţe de hartă foarte folositoare, pe care am întrebuinţat-o în cea mai nouă hartă archeologică a ţerii, din 1929.

Dornic de a asista odată şi de a lucra chiar la săpături, ca să vadă el însuşi misterul desmormîntării unor vechi lucruri de mult uitate în pămîntul judeţului său, s'a îmbolnăvit de febră recurentă de la soldaţii săpători şi de la conducătorul lucrărilor, şi era să moară. Dar niciodată nu s'a plîns şi poate nici nu a spus nimănui ce era să i se întîmple, considerînd-o, de sigur, ca întîmplare a datoriei. La Comisiunea Monumentelor Istorice a publicat puţin, dar ce a publicat e un punct de plecare pentru locurile sale. Bine a pornit pasul Ştefan Ciuceanu, care-şi găseşte astăzi pace în pămîntul de unde s'au găsit şi s'au scos atîtea lucruri de mare preţ, aflate în muzeul început de el.

Prin ce a făcut, prin ce a putut face, în partea frumoasă şi mîndră a unei ţeri al cării viitor şi el l-a pregătit, cu tot sufletul arzător ce stătea într'un trup neajutat, Ştefan Ciuceanu va rămînea pururea în amintirea celor cari l-au cunoscut şi cari ştiu cît s'a silit să-şi facă datoria şi cum iubia şcoala şi cartea şi respecta ştiinţa, căutând să fie de cît mai mult folos.

I. Andrieşescu.

Presa săsească, un nou izvor pentru mişcarea revoluţionară din Moldova (1848)

Studiul de faţă nu este decît un capitol dintr'o lucrare în manuscris, „Revoluţia anului 1848 şi ecoul ei în presa săsească", întregind informaţiile publicaţiei „Anul 1848 în Principatele Romîne" [1].

[1] *Anul 1848 în Principatele Romîne, Acte şi Documente*, Bucureşti, 1902-10, 6 vol. in-8°.

www.dacoromanica.ro

Revoluția anului 1848 din Principatele Romîne își găsește un ecou puternic în „Siebenbürger Bote" „Siebenbürger Wochenblatt" și „Satelitt", pe cînd celelalte ziare, ca „Transilvania" „Amts- und Intelligenzblatt zum Siebenbürger Boten" și „Siebenbürger Volksfreund", ocupîndu-se mai mult cu chestii locale, neglijează evenimentele de dincolo de Carpați, amintind abia în cîteva note răzlețe mișcarea revoluționară din Moldova.

Ziarele săsești își luau informațiile lor despre evenimentele din Principatele Romîne din „Semaline", „Journal de St.-Pétersbourg", „Bukarester Zeitung", „România" și „Popolul Suveran", dar aveau și corespondenții lor în Principatele Romîne, cari descriu cu toate amănuntele peripețiile revoluționare, urmărite de aproape de publicul cetitor săsesc, pe care-l preocupa, în anul 1848, ideia daco-romanității, fiind aceasta o posibilitate de a împiedeca uniunea Transilvaniei cu Ungaria [1].

Atitudinea presei săsești față de mișcările revoluționare din Principatele Romîne oglindește orientarea politică a Sașilor din anul 1848, împărțiți între aderenți și dușmani ai Uniunii cu Ungaria [2]. Această orientare politică explică faptul că „S. Bote", oficiosul cercurilor conservatoare din Sibiiu, dușmane Uniunii, nu se ridică împotriva Rușilor conservatori, cînd aceștia ocupă Principatele Romîne, criticînd în schimb atitudinea Ungurilor față de Principate. În opoziție cu „S. Bote", ziarele liberale și filoungare, ca „S. Wochenblatt" și „Satelitt", îndeamnă pe Romîni la resistența armată față de Ruși. „E indiferent unde luptăm", exclamă Anton Kurz, redactorul ziarului „S. Wochenblatt", „dacă luptăm pentru libertate și salvăm Principatele de despotismul rusesc" [3].

Corespondentul ziarului „S. Bote" descrie în colori întunecate domnia lui Mihai Sturdza, a „satrapului turcesc". „Cu începutul Domniei sale s'a introdus un sistem de exploatare, de conrupție

---

[1] *Von der Union und nebenbei ein Wort über eine mögliche dako-romanische Monarchie...*, Sibiiu, 184², in-8°, 46 p.

[2] Fr. Teutsch, *Geschichte der S. Sachsen*, vol. III, pp. 214-7; E. Sigerus, *Die deutsche periodische Litteratur Siebenbürgens*, Ostland, 1931, pp. 116-23; O. Wittstock, Das *litterarische Leben der vierziger Jahre*.

[3] *Satelitt*, no. 60, 27 Iulie 1848.

www.dacoromanica.ro

și de hoție, care a demoralisat țara, apropiind-o de margenea prăpastiei" [1].

Descrierea aceasta exagerată a Domniei lui Mihai Sturdza a fost probabil inspirată de opoziția boierilor, care a publicat pamfletele „Stihuire pentru săptămina patimilor a Patriei" [2], „Michel Stourdza et son administration [3]" și „Mihail Sturdza, partida națională și comisia" [4], în care înfățișează pe Domnul moldovean ca pe un om lacom și conruptibil.

Fiind dată această nemulțămire, se lansează în luna lui Mart un „Apel anonim către Moldoveni", care a fost mult discutat. Felul în care acest apel a fost redactat dă de bănuit că s'ar datori cercurilor filo-rusești, care sprijiniau în ascuns uneltirile îndreptate împotriva Domnului. Apelul începe cu următoarele frase: „...Până cînd veți purta [jugul] unei tiranii a D. M. S. nevrednică singelui străin [rusesc] ce s'a vărsat pentru Voi, ca să Vă lase mîntuitoare instituții vrednice de toată memoria [Regulamentul Organic] [5]".

Tinerii boieri întorși din Franța încep a convoca mai multe adunări, pentru a comenta situația Moldovei, căutînd a găsi mijloace pentru a înlătura tutela rusească. Adunările premergătoare marii adunări de la Otelul Petersburg sînt menționate de „S. Bote" și „S. Wochenblatt", corespondentul ziarului din urmă specificînd că Domnul, aflînd de adunările secrete, a încuviințat, în înțelegere cu consulul rusesc, să se numească o comisie pentru o formula doleanțele poporului. Tineretul, dornic de reforme, insistă însă că adevăratele dorințe ale poporului ar putea să se afle numai printr'o adunare publică [6].

Faptul că acest corespondent moldovean al ziarului „S. Wochenblatt" a știut că Mihai Sturdza, sfătuit de consulul rusesc, a îndemnat pe tineri să-și arăte doleanțele, este un indiciu despre infor-

---

[1] S. *Bote*, no. 46, 17 Maiu 1848.

[2] N. A. Bogdan, *Pamflete politice împotriva lui Mihail Gr. Sturdza-Vodă*, în *Revista Arhivelor*, anul I, no. 1, p. 33.

[3] Bruxelles, 1846, în-8°, 23 pp.

[4] In-8°, 20 pp.

[5] *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. I, p. 149.

[6] *S. Bote*, no. 46, 17 April 1848; *S. Wochenblatt*, no. 34, 27 April 1848; cf. Guéroult către Lamartine, *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. I, p. 184; *Allgemeine Zeitung* din Augsburg, no. 128, 7 Maiu 1848; *ibid.*, p. 184.

www.dacoromanica.ro

mațiile precise ale acestui corespondent: De altfel, evidențiază și o analisă comparativă a știrilor din „Allgemeine Zeitung" din Augsburg despre revoluția din Moldova și a celor din „S. Bote" că ziarul săsesc a servit ca izvor marelui cotidian german din Augsburg.

Adunarea cerută de tinerimea doritoare de reforme a fost aprobată de Mihai Sturdza și de consulul rusesc și s'a ținut în ziua de 27 Mart la Otelul Petersburg într'o atmosferă destul de temperată, avînd loc numai o singură interpretare mai vehementă, a unui cetățean austriac, Winkler. Din sînul adunării se alege în sfîrșit un comitet care formulează desideratele poporului în cunoscutele treizeci și cinci de puncte [1]. Petiția iscălită de mai mulți boieri și de aproape toți intelectualii Iașilor a fost presintată printr'o deputație lui Mihai Sturdza, care a răspuns că primește toate cererile afară de garda națională [2].

Informația confusă din „Allgemeine Zeitung" din Augsburg, după „Wiener Zeitung", că șaizeci de conspiratori ar fi intrat în palat, silind pe Mihai Sturdza să aprobe desideratele exprimate de Adunarea din Otelul Petersburg [3] nu poate resista criticei istorice.

În timpul pertractărilor între delegații poporului și Mihai Sturdza, populația ieșeană se adună în fața casei boierului Alecu Mavrocordat, așteptînd răspunsul Domnului. „S. Bote" vorbește numai de o adunare mai restrînsă în casa tînărului Alecu Mavrocordat [4], dar „Le National" lămurește că s'a adunat public numeros *(nombreux public)*, care, neîncăpînd în casa boierească, se strînse în fața ei, devenind tot mai numeros [5].

„Pe la șase oare după amiazi casa și ograda tînărului Mavrocordat erau tixite de lume, ulița era închisă de trăsuri", scrie

---

[1] *S. Bote*, no. 46, 17 Maiu 1848. Informații prețioase ni dă broșura contemporană, *Întîmplările din Moldova în luna lui Mart 1848*, în-4°, 12 pp.; cf. *Allgemeine Zeitung* din Augsburg de la 7 și 25 Maiu 1848, *Anul 1848 în Principatele Romîne*, vol. I, pp 198 și 334; *Le National*, 10 Maiu 1848, *ibid.*, vol. I. p. 354; Hurmuzaki, vol. XVIII, p. 50; Codrescu, *Uricariul*, vol. X, p. 8.

[2] *S. Wochenblatt*, no. 34, 27 April 1848; *S. Bote*, no. 46, 17 Maiu 1848; cf. *Le Siècle*, în *Anul 1848 în Principatele Romîne*, vol. I, p. 294; depeșa consulului Guéroult, *ibid.*, vol. I, p. 354.

[3] *Ibid.*, vol. I, pp. 230-1.

[4] *Ibid.*, no. 46, 17 Maiu 1848.

[5] *Anul 1848 în Principatele Romîne*, vol. I, p. 354.

www.dacoromanica.ro

Gheorghe Sion lui Gheorghe Bariţiu la 2 April 1848 [1]. După adunarea de la Otelul Petersburg a avut deci loc încă o adunare de stradă la 29 Mart.

Există o contradicţie între „S. Bote“ [2] şi „S. Wochenblatt“ [3], „S. Bote“ arătînd, ca şi istoriografia curentă [4], că adunarea s'ar fi disolvat în mod liniştit, pe cînd „S. Wochenblatt“ afirmă că poporul s'ar fi revoltat.

V. (?) Ghica, auzind că Mihail Sturdza caută să evite de a lua o atitudine clară faţă de cele treizeci şi cinci de puncte, rosteşte un discurs violent, cerînd ca poporul să se înarmeze. „Să ne scăldăm în sîngele nostru şi al său ca să scăpăm ţara de despotism.“ Poporul, înflăcărat de acest discurs, gata de a se înarma, începe să-şi manifeste violent sentimentele faţă de Domn. Devenind astfel situaţia lui Mihai Sturdza critică, acesta se refugiază în casarmă în strigătele mulţimii „Cale bună tiranului“. În sfîrşit poporul începe să se risipească, primind din partea conducătorilor ordinul de a se aduna dimineaţa înarmat [5].

Descrierea aceasta, expediată ziarului săsesc de corespondentul său din Iaşi, este confirmată de amintita scrisoare a lui Gheorghe Sion, 2 (14) April 1848 [6] şi printr'o notă de ziar apărută în „Gazeta de Transilvania“ la 15 (27) April [7]. Care este raportul între scrisoarea lui Gheorghe Sion şi articolele din ziarele „S. Wochenblatt“ şi „Gazeta de Transilvania“? Avem a face cu trei izvoare independente, sau articolele de ziare au fost inspirate de scrisoarea lui Gheorghe Sion?

Scrisoarea lui Gheorghe Sion a fost adresată către Bariţiu, redactorul ziarului „Gazeta de Transilvania“, care de sigur s'a folosit de această scrisoare, descriind evenimentele din Moldova în ziarul condus de el. Asămănarea cea mare între articolul din

---

[1] *Ibid.*, vol. I, p. 224.

[2] *S. Bote*, no. 46, 17 Maiu 1848.

[3] *S. Wochenblatt*, no. 34, 27 April 1848.

[4] Colescu-Vartic, *1848, zile revoluţionare*, p. 123; Albini, în *Anul 1848 în Principatele Romîne*, vol VI, p. XLIV; *Întîmplările din Moldova*, p. 8; N. Iorga, *Istoria poporului românesc*, vol. IV, p. 82; Xenopol, *Istoria Romînilor*, vol. XII, p. 60.

[5] *S. Wochenblatt*, no. 34, 27 April 1848.

[6] *Anul 1848 în Principatele Romîne*, vol. I, pp. 223-7.

[7] *Ibid.*, vol. I, p. 323.

www.dacoromanica.ro

„Gazeta de Transilvania“ și scrisoarea din Iași întărește această presupunere.

Scrisoarea lui Gh. Sion.

Atunci toți au strigat că din cele ce cer nimic nu voiesc a lăsa. Peste o jumătate oră al doilea răspuns veni. „Domnul cere să îngăduiți încă două săptămîni pănă vor veni comisari de la amîndouă Curțile, ca să hotărască de se poate încuviința astă manifestație“....

„Gazeta de Transilvania“, 15 (27) April.

Poporul adunat numeros în în casa tînărului Mavrocordat striga „Voim toți ce am cerut“. A doua deputațiune aduce provocarea Domnului către popor ca două săptămîni să fie liniște, pănă ce vor veni comisari de la Poartă și de la Rusia....

În schimb, între articolul din „S. Wochenblatt“ și scrisoarea lui Gheorghe Sion nu există nicio legătură, articolul de ziar fiind mai bogat ca informație. De altfel redactorul ziarului săsesc greu ar fi putut să cunoască această scrisoare. Iar „S. Wochenblatt“ a apărut în aceiași zi cu „Gazeta de Transilvania“.

Revolta populației din Iași la 29 Mart 1848 este prin urmare menționată de două izvoare independente: scrisoarea lui Gheorghe Sion și articolul din „S. Wochenblatt“.

Și o corespondență din Constantinopol către „Journal des Débats“ relevează că „răscoalele din Moldova au un caracter foarte serios“ [1].

Am arătat mai sus că s'a presintat mișcarea revoluționară din Moldova ca fiind absolut pașnică și nici n'ar merita să fie numită revoluție. Nu cred că această părere corespunde situației de fapt, relatată atît de scrisoarea lui Sion, cît și de „S. Wochenblatt“. Corespondentul acestui ziar nu avea niciun interes să dea un amănunt fals, reproducînd chiar în românește strigătele mulțimii: „Cale bună tiranului“. Revolta aceasta explică și retragerea Domnului la casarmă [2], ca și măsurile strașnice luate de Mihai Sturdza. Reacțiunea brutală a acestora n'a fost un capriciu despotic, ci dictată de împrejurările de față.

Descrierea de corespondentul ziarului săsesc și de Sion a evenimentelor de stradă sînt complectate printr'o depeșă a con-

[1] *Ibid.*, vol. I, p. 322. „Les troubles qui ont eu lieu en Moldavie avaient un caractère très sérieux“.

[2] Depeșa consulului Guéroult, *ibid.*, vol. I, p. 228; *Allgemeine Zeitung* din Augsburg, 25 Maiu 184[8], *ibid.*, vol. I, p. 355; *S. Bote*, no. 46, 17 Maiu 1848.

www.dacoromanica.ro

sulului frances Guéroult, înfățișînd pertractările din palatul domnesc între deputația boierească și Mihai Sturdza [1].

Mihai Sturdza, dîndu-și samă în urma adunării zgomotoase a poporului că nemulțămiții sînt gata să atace casarma, la 30 Mart, caută să prevină această primejdie, dînd soldaților amețiți de băuturi spirtoase ordinul să-i aresteze [2].

Ordinul a fost executat cu toată brutalitatea. Populația, observînd apropierea soldaților de casa lui Alexandru Mavrocordat, ridică un fel de baricadă în fața casei, ca să dea vreme celor din casă să fugă, însă baricadele au fost răpede sfărîmate și miliția năvăli în ogradă, trăgînd cîteva salve în aier pentru a intimida pe tineri [3]. Tinerii doritori de reforme, surprinși în casa lui Mavrocordat, au fost arestați și duși în curte, unde Grigore Sturdza, înfuriat, dă soldaților chiar ordinul ca arestații să fie împușcați, fiind împiedecați numai de fratele său Dimitrie să execute ordinul dat [4].

A doua zi, o publicație a lui Mihai Sturdza anunță că tulburătorii de liniște au fost împrăștiați [5].

Treisprezece din cei arestați au fost legați și transportați la Galați, unde trebuiau să fie trecuți peste Dunăre. La trecerea fluviului șapte tineri (corespondentul ziarului „S. Wochenblatt" dă numărul exagerat de șaptesprezece) au reușit să fugă și să se adăpostească la consulatul engles [6].

Resumînd, se poate constata că în Moldova a fost un început de o serioasă mișcare revoluționară, înăbușită însă în simbure prin măsurile energice luate de Mihai Sturdza. C. Göllner.

---

[1] Depeșa consulului Guéroult, în *Anul 1848 în Principatele Romîne*, vol. I, p. 228.

[2] *S. Bote*, no. 46, 17 Maiu 1848.

[3] Scrisoarea lui Gh. Barițiu, în *Anul 1848 în Principatele Romîne*, vol. I, p. 226.

[4] *S. Bote*, no. 47; „Le National", *Anul 1848 în Principatele Romîne*, vol. I, p. 355. Depeșa consulului Guéroult, *ibid.*, vol. I, p. 320; „Journal des Débats", *ibid.*, vol. I, p. 320; „Gazeta de Transilvania", *ibid.*, vol. I, p. 323; „Allg. Zeitung", *ibid.*, vol. I, p. 199.

[5] *Anul 1848 în Principatele Romîne*, vol. I, p. 180; Hurmuzaki, vol. XVIII, pp. 52-3.

[6] În Archiva Centrală din Viena *Haus- Hof- und Staatsarchiv, Konsulate*, fasc. 6, se găsește o cerere a tinerilor arestați către consulul austriac Timoni, relevînd toate amănuntele cu privire la arestarea din Iași și transportul la Galați; cf. *S. Bote*, no. 47; *S. Wochenblatt*, no. 34.

www.dacoromanica.ro

Biruința din 1423 a lui Dan Vodă contra Turcilor

Într'un calendar pe pergament, aflător în Biblioteca Gimnasiului din Brașov și publicat de G. D. Teutsch, în *Archiv für siebenbürgische Landeskunde*, XIII, se află, la pagina 362, această notiță contemporană, de o importanță extraordinară: „26 Febr. Hac die Dan hostiliter mactavit Turcos. Anno Domni M⁰ CCCC⁰ XX III⁰ fere 36 milia interfecit, viriliter prostruendo“ (ceteşte: „prosternendo“).

Cronica a fost reprodusă, cu schimbarea locului și felului datei, în *Quellen der Stadt Brassó*, IV, p. 291. Vezi izvoare venețiene în ale mele *Studii și documente*, III, Prefața. N. Iorga.

Documente și cărți românești din Bulgaria

– cu prilejul cărții d-lui Jecov, Єдинъ свѣтилникъ въ миналото („O lumină din trecut“), Sofia 1936 –

Cartea d-lui I. Jecov aruncă o vie lumină asupra strînselor legături culturale care au existat în trecut între cele două popoare, român și bulgar. Mănăstirea Sf. Treime, de care se ocupă d-sa, ca și celelalte mănăstiri vechi bulgărești, ca mănăstirea Rilo sau mănăstirea cu hramul Schimbării la Față (преображенския), de lîngă Tîrnovo, ș. a., au stat în neîntrerupte relații cu țerile noastre, ai căror Domni le-au ajutat tocmai în timpul în care aveau mai multă nevoie, în epoca robiei turcești.

D. Jecov arată mai întăiu rolul important pe care l-au avut mănăstirile în trecutul poporului bulgar, conchizînd că ele n'au fost numai focare de credință creștină, ci în ele s'a păstrat curată cultura, viața și arta bulgară. Între aceste mănăstiri, mănăstirea Sf. Treime are o deosebită importanță prin faptul că aici au trăit două figuri însemnate în trecutul bulgar: Teodosie de la Tîrnovo și patriarhul Eftimie.

Mănăstirea Sf. Treime se află la șase kilometri spre Nord de Tîrnovo. Data la care s'a zidit nu e bine cunoscută. Un cercetător mai vechiu, dr. Beron, a crezut că poate fi fixată la 1070. D. Jecov arată, cu numeroase argumente, că nu putem cunoaște precis data zidirii, dar că putem afirma cum că începuturile datează din vremea lui Teodosie de la Tîrnovo, care ar fi întemeiat-o în prima jumătate a secolului al XIV-lea. Nu se știe care

www.dacoromanica.ro

a fost primul nume al mănăstirii. Ţarul Şişman zideşte acolo noua mănăstire cu hramul Sf. Treime, dar mănăstirea a fost cunoscută şi supt numele lui, aşa cum se vede în documentul românesc al lui Ştefan Cantacuzino: „mănăstire ce să chiamă Şăşmon, care iaste începută şi înnălţată den temelie de răposatul Şăşmon Craiu".

Autorul insistă asupra vieţii şi activităţii lui Teodosie şi mai ales a patriarhului Eftimie. Dintre scrierile acestuia din urmă sînt de notat pentru noi cele două scrisori ale lui Eftimie către Nicodim de la Tismana. Printre elevii lui Eftimie e citat Grigore Ţamblac, arătîndu-se legăturile lui cu Moldova.

Vremea de glorie a mănăstirii ţine până la năvălirea Turcilor, cu venirea cărora încep timpuri grele pentru mănăstire. D. Jecov arată pe scurt cum a căzut Bulgaria supt Turci şi, cu toate că nu era casul, cum s'a întins suzeranitatea turcească şi, asupra ţerilor româneşti. Adaugă apoi cîteva cuvinte despre Domnii noştri cari au ajutat mănăstirea.

S'au strecurat în aceste date cîteva greşeli, dintre care notăm: „Mirčo, voevod al Romîno-Bulgarilor" (e vorba de Mircea-cel-bătrîn), cronologia stabilirii suzeranităţii turceşti în ţerile româneşti (p. 75); Gheorghe Ştefan este „Domnul fanariot Stefanachi Gheorghios", ş. a. (p. 76).

În vremea năvălirilor şi apoi a robiei turceşti, mănăstirea suferă foarte mult, fiind jăfuită în mai multe rînduri. Ea se ţine acum numai cu ajutoare băneşti, între care cele venite din Principatele romîne sînt cele mai însemnate. Pentru ele veniau călugării în fiecare an peste Dunăre. Mănăstirea posedă cîteva hrisoave de la Domnii noştri. Celelalte au ars, după cum se spune în documentul lui Ştefan Cantacuzino. Tot din acest document aflăm pe cîţiva dintre ai noştri donatori şi ctitori ai mănăstirii: Radu-cel-Mare şi fiul său Mihnea, Matei Basarab şi Vasile Lupu, Şerban Cantacuzino, Constantin Brîncoveanu, Ştefan Cantacuzino, Alexandru Ghica, Alexandru şi Constantin Ipsilanti.

S'au păstrat numai patru acte. Cel mai vechiu este de la Ştefan Cantacuzino, apoi vin documentele lui Alexandru Ghica, Alexandru Ipsilanti şi Constantin Ipsilanti. Actul lui Ştefan Cantacuzino e stricat tocmai acolo unde e vorba de numele Domnilor anteriori, aşa că nu putem şti numele tuturora.

Documentele sînt date în fotografii şi traducere bulgară. Dau

www.dacoromanica.ro

la fine textul românesc al lor. S'a păstrat și cererea de ajutor adresată de mănăstire în 1859 Mitropoliei noastre din București, în care călugării arată că de jumătate de veac n'au mai primit nimic, de aceia înoiesc cererea lor.

Se dau apoi însemnările de pe cărțile de slujbă. Mănăstirea are și cărți venite din țerile românești. În cartea sa d. Jecov nu le arată care sînt. Cercetînd mănăstirea, am găsit, printre numeroasele cărți grecești și slave de proveniență rusească, următoarele:

1. „*Antologhion adecă floarea cuvintelor*", tipărit de Antim Ivireanul, ca episcop al Rîmnicului, în vremea lui Constantin Brîncoveanu și a Mitropolitului Teodosie, cu cheltuiala Spătarului Mihai Cantacuzino, în anul 1705.

2. „*Cuvintele și învățăturile prea-cuviosului părintelui nostru Efrem Sirul*", tipărite în zilele lui Scarlat Alexandru Calimachi, „cu blagoslovenia Mitropolitului chir Veniamin", la Mănăstirea Neamțului, în vremea egumenului Ilarie, stareț al mănăstirilor Neamțul și Secul, 1818, 5 Novembre.

Cartea se termină cu capitolele ce privesc viața mănăstirii după eliberarea Bulgariei și cu năzuințile ei de viitor.

Remarcăm, pe lîngă ilustrațiile și reproducerile de acte ce împodobesc lucrarea, frumoasele cuvinte pe care le are d-sa pentru Voevozii noștri, cari au ajutat mănăstirea. Cartea, prefațată de părintele Goșev, directorul Muzeului istoric-arheologic-bisericesc din Sofia, a fost foarte bine primită de publicul bulgar și numeroase recensii favorabile au apărut în ziarele și revistele bulgare.

București, 28 Februar 1715. Ștefan Cantacuzino Voevod dă mănăstirii Sf. Troiță de la Tîmova cîte treizeci de ughi anual, iar, pentru cheltuiala călugărilor ce vin să ia acest ajutor, cîte cinci sute de bani.

Cîți sîntu milostivi, cîți au înțeleagere, cî[i] să nevoesc a face bine, nu într'alt chip, ci cu d[u]hul lui D[u]mnezeu aciastea și a le plini și a să spodobi, cu punerea de a fi fii credincioși și a moșteni împărăția ce iaste gătită de la începutul lumii, precum zice Pavel apostol: Cîți să poartă cu duhul sfîntu, aceștea sînt fii lui Dumnezeu. Pentru aceaia, cei ce vria să ș[i] mântuiască sufletul, dator iaste a răvni... și așa singuri pe sine a să spodobi, precum zice și Matei evanghelistul: Fericiți de cei milostivi, că aceia miluiț[i] vor fi și, înnaintea porții împărății[i], nu li să va închide slava, ci lor cu cinste înnaintea lui Dumnezeu, ca niște

www.dacoromanica.ro

fii numiţi vor fi, întru sălaşul ceriului, în veacii veacilor să vor cununa cu cununi neputrede. Pentru aceaia şi eu întru Hristos bun credincios şi bun cinstitoriu şi singur ţiitoriu Io Ştefan Cantacuzino, Voevod şi Domnu a toată Ţara-Rumănească, dentru darul şi den mila lui Dumnezeu *(o jumătate de rînd e şters)*, aducîndu-mi aminte de cei ce au fost mai nainte de noi încununaţi cu Domniia la Scaunul acesta, cum au dăruitu şi au întărit dumnezeeştile lăcaşuri, aşa şi noi am dorit cu poftă asupra sfintelor mănăstiri, mai vărtos cătră aciastă sfântă şi dumnezeiască măn[ă]stire ce să chiamă Şăşmon, care iaste începută şi înnălţată den temelie de răposatul Şăşmon Craiu, care mănăstire iaste peste Dunăre, în munţii Tărnovului, unde se cinsteaşte şi să prăznuiaşte hramul sfintei de viaţă făcătoare nedespărţită Troiţă. Care acum, venind părinţii călugări de la aciastă sfîntă mănăstire, aducându la Domnia Mea rugăciuni şi blagoslovenie de la toţi părinţii de acolo, împreună şi cu hrisov.... *(un şfert rînd şters)* ....lo Matei Băsărab Voevod şi hrisovul răposatului Costandin-Vodă Brîncoveanu, pentru mila ce au avut sfânta mănăstire de la alţi răposaţi Domni ce au fostu mai denainte vreame, şi înţelegând Domniia Mea jalba părinţilor călugări de acolo, cum au rămas aciastă sfântă mănăstire întru nedestoinicie pentru multe întâmplări ce s'au fostu întâmplatu pre acolo şi au ajunsu la mare sărăcie şi neavând niciun folos şi niciun venit de nicio parte, am răvnit şi Domniia Mea, denlăuntru inimii Domnii Meale, ca să mă numescu nou ctitor la aciastă sfîntă mănăstire. Pentru aciasta, am făgăduit cu acestu hrisov al Domnii Meale şi am adaos la sfânta mănăstire acest mertic..., să vie părinţii călugări de la aciastă sfîntă mănăstire întocmai la vreame, la luna lui Avgust, să ia pre [acest] mertic de bani ughi 30 şi părinţilor călugări.... *(o treime de rînd şters)* să se dea pentru cheltuiala lor bani 500, ca să fie sfintei mănăstiri de întărire şi părinţilor călugări de hrană şi de înbrăcăminte, iar Domniei Meale vecinică pomenire. Deci pentru aciasta vă rog pre voi, părinţilor călugări, cu numele lui Dumnezeu ca să scrie pre Domniia Mea şi pre părinţii Domniei Meale la sfintele voastre taine şi ne pomeniţi la proscomidie, iar noi întru toate zilele vieţii noastre dator săntem pururea a milui şi a întări sfînta mănăstire cu acestu mertic de bani ce scrie mai sus. Aşişderea şi în urma Domnii Noastre, pre care va aleage Domnul Dumnezeu a fi stăpînitoriu Scaunului Ţării-Rumăneşti, să fie în ştire pentru aciastă s[fîn]ta mănăstire S[fîn]tă Troiţă, că au fost avut hrisovul răposatului Şărban-Vodă cel de dă multu dentăi pentru... hrisovul Radului-Vodă şă Mihnii-Vodă, scrise unul dupre altul *(un şfert de rînd şters)* pentru.... venind părinţii călugări aici în ţară pentru milă, pe vreme cându au venit Batăr Gabru, Domnul Ardealului, cu Ungurii, de au jăfuitu şi au prădat ţara aciasta, ...zilele răposatului Matei-Vodă venind părinţii călugări pentru

www.dacoromanica.ro

mila... închipuindu hrisovul Radului-Vodă şi hrisovul Lu ... dă în casa unui Pătru neguţătoriul ca să stea la dănsul. Deci atunci s'au fost întâmplat de au arsu toate prăvăliile negustorilor, şi atunci s'au fostu arsu şi aceale două hrisoave, de care răposatul Matei-Vodă au fostu înnoitu mila sfintei mănăstiri, cu al doilea hrisov al Domniei Lui, precum şi Domnia Mea l-am văzut, ca să ia părinţii călugări de la aciastă sfântă mănăstire acestu mertic de bani ce scrie mai sus. Aşişderea şi în urma Domnii Noastre pre care va milui Domnul Dumnezeu a fi Domnu şi stăpânitoriu ţării aceştiia, au den neamul nostru, au dentr'alt neam *(o optime de rînd şters)*, şi-l rugăm cu numele Domnului şi Mîntuitorului nostru I[i]s[us] H[ri]s[tos], ce iaste întru Troiţă slăvit, să aibă a înnoi şi a întări aciastă milă, precum scrie mai sus, ca şi ale Domnii Meale *(trei şferturi de rînd şters)*.... Şi am întărit hrisovul acesta cu tot Sfatul şi cu credincioşi boiarii Domnii Meale: pan Costandin Ştirbei Vel Ban, i pan Bunea Grădişteanu Vel Vornic, i pan Radu Dudescu Vel Log[o]f[ăt], i az *(loc liber în act)* Vel Spătar, i az Şărban Bujoreanul Vel Vistiar, şi pan Şărban... Vel Clucer, i pan Pătraşco Brezoianul Vel Postelnic, i pan Satie Leurdeanul Vel Paharnic, i pan Neagoe Toplicean Vel Stolnic, i pan Mihai Cantacozino Vel Postelnic, i pan Grigorie Vel Sluger, i pan Şărban Grecianul Vel Pitar, şi ispravnic Costandin Conţescul Vel Logofăt. Şi s'a scris hrisovul acesta în anul dentăi al Domnii Domniei Meale, în oraşul Scaunului Domnii Meale, în Bucureşti, de Anghelache săn Mihai, logofătŭ ot Tărgovişte.

Meşiţa Fevruarie 28 dni,

(Iscălitura :) Io Ştefan Cantacuzino Voevoda. 7223.

(Monograma :) Iw Gтєфан (pecetea) Боєвод бжію мастію гєпдрх.

Radu Dudescu Vel Logofăt.

Originalul, pe pergament, frumos împodobit cu stema Cantacuzinilor şi desemne în colori, mărimea 54/44 cm., se păstrează în Museul arheologic istoric bisericesc din Sofia. Pecetea distrusă.

Bucureşti, 9 August 1768. Alexandru Ghica Voevod dă mănăstirii Sf. Troiţă de la Tîrnovo cîte şase mii de lei anual, iar pentru cheltuiala călugărilor ce vin să ia acest ajutor câte cinci sute de lei.

Cîţi cu duhul lui Dumnezău să poartă, după cum zice Apostolul, aceştea sănt fii lui Dumnezeu. Pentru aceaia, cei ce vor vrea să-şi mântuiască sufletul datori sănt a face milostenii, şi aşa să vor învrednici a lua plata cea nescăzută de la împăratul slavei, după cum zice: Fericiţi sănt cei milostivi, că aceia să vor milui şi înnaintea acelora cu bucurie poarta ceriului să va deşchide şi vor intra ca nişte fii moştenitori, cu mărire şi cu cinste, înnaintea lui Dum-

www.dacoromanica.ro

nezău în lăcaşurile cereşti şi să vor încununa cu cununi neveştejite. Drept aceia dar şi Domniia Mea, învrednicindu-ne de la Domnul Dumnezeu cu oblăduirea întru prea-cinstit Scaunul strămoşesc şi părintesc al ţării acestiia şi avându răvnă dumnezeiască şi dragoste ca să înnoim şi să întărim daniile şi milele ceale orănduite de răposaţii Domni pre la sfintele mănăstiri, nu numai aici, unde de Dumnezeu ni s'au dăruit această oblăduire, ci şi pen alte părţi, pe unde au fost trebuinţă, n'am lipsit, depe datorie, a da mînă de ajutor, din ceale ce bogatul, darnic Dumnezeu au dăruit noao. Socotit-am Domniia Mea şi pentru sfînta şi dumnezeiasca mănăstire ce să cheamă Şişmon, ce iaste făcută de răposatul Şişmon Craiu, carea iaste peste Dunăre, în munţii Tărnovului, unde să cinsteaşte şi să prăznuiaşte hramul sfintei, de viaţă făcătoare şi nedespărţitei Troiţe, de carea ne înştiinţăm că să află la multă slabiciune, neavându alt ajutor sau venit de altundeva, am răvnit Domniia Mea prin ajutoriu facerii de bine a ne face nou ctitor la această sfîntă mănăstire. Deci prin acest cinstit hrisov al Domniei Meale dăm şi orănduim ca să ia pe tot anul milă de la Domniia Mea căte lei şase mie, şi părinţii ce vor veni la această milă pentru cheltuiala lor, cinci sute; însă aceşti să-i ia dela Vistieria Domniei Meale, ca să fie aceştii sfinte mănăstiri mila aceasta de ajutor şi de întărire, părinţilor de hrană şi de chivernisire, iar Domniei şi răposaţilor părinţilor, moşilor şi strămoşilor Domniei Meale vecinică pomenire. Numai şi părinţii aceştii mănăstiri să să roage lui Dumnezeu pentru odihna sufletelor răposaţilor Domni şi pentru bună starea ţării aceştiia, care această milă au avut-o această sfîntă mănăstire de la alţi răposaţi Domni cu hrisoavele Domniilor Sale, cît şi de la răposatul întru fericire moşul Domniei Meale Grigorie Ghica Voevod, cu hrisovul Măriei Sale ce s'a văzut de noi. Pohtindu şi pe alţi întru Hris[tos] fraţi Domni cari în urma noastră să vor aleage de la Domnul Dumnezeu oblăduitori ţării aceştiia să înnoiască mila aciasta şi cu hrisoavele Domniilor Sale, ca şi ale Domniilor Sale mile şi danii să fie de alţii în urmă în seamă ţinute şi la Dumnezeu bine priimite. Întărind Domniia Mea hrisovul acesta cu însăşi credinţa Domniei Meale Io Alexandru Voevod şi cu credinţa prea-iubitului Domniei Mealee fiu, Grigorie Voivoda, şi mărturii toţi cinstiţii şi credincioşii boiarii cei mari ai Domniei Meale: pan Costandin Cretulescul Vel Dvornic de Ţara-de-sus, pan Părvul Cantacuzino Vel Ban, pan Radu Văcărescu Vel Dvornic de Ţara-de-jos, pan Dumitraşco Racoviţă Vel Vistier, pan Dimitrachi Ghica Vel Spătar, pan Nicolae Dudescul Vel Logofăt, pan Ianachie Văcărescul Vel Cliuciar, pan Iordache Vel Postelnic, pan Nicolae Ştirbei Vel Paharnic, pan Ianachie Hurmuz Vel Comis, pan Iordachie Caragea Vel Stolnic, pan Alexandru Greceanul Vel Sărdar; ispravnic pan Nicolae Dudescul Vel Logofăt. S'au scris în anul al doilea al întăii Domnii a Domniei Meale, în

www.dacoromanica.ro

orașul București, la let 7276 Avgust 9, de Popa Floru, dascălul slovenesc.

Iscălitura

Monograma: Iw Ѧлєѯандрѣ Гика Ѳвд мластиі бжєю гпдр.

Pecetea.

Constantin Dudescul Vel Logofăt procitoh, ucit.

Dimitrache vtorii logofăt.

Originalul, scris pe pergament de mărimea 58/42 cm., se păstrează în Muzeul archeologic-istoric bisericesc din Sofia. Pecetea distrusă.

București 6 Februar 1776. Alexandru Ipsilanti Voevod dă mănăstirii Sf. Troiță de la Tîrnovo cîte șase mii de lei anual, iar pentru cheltuiala călugărilor cari vin să ia acest ajutor cîte cinci sute de lei.

Căți cu duhul lui Dumnezeu să poartă, după cum zice Apostolu, aceștia sănt fii lui Dumnezeu. Pentru aceia, cei ce vor vrea să-și mântuiască sufletul, datori sănt a face milostenie și așa să vor învrednici a lua plata cea nescăzută dela împăratul slavii, după cum zice: Fericiți cei milostivi, că aceia să vor milui și înnaintea acelora cu bucurie poarta ceriului să va dășchide și vor întra ca niște fii moștenitori cu mărire și cu cinste înnaintea lui Dumnezeu în lăcașurile cerești, și să vor încununa cu cununi neveștejite. Drept aceia și Domniia Mea, învrednicindu-ne de la Domnul Dumnezeu cu oblăduirea întru prea-cinstit Scaunul al țării aceștiia, și avănd răvnă dumnezeiască și dragoste ca să înnoim și să întărim daniile și milele cele orănduite dă răposații Domni pe la sfintele mănăstiri, nu numai aici, unde de Dumnezeu ni s'au dăruit această oblăduire, ci și pen alte părți, pe unde au fost trebuință, n'am lipsit, dupe datorie, a da mînă dă ajutor, din cele ce bogatul darnicu Dumnezeu au dăruit noao, socotit-am Domniia Mea și pentru sfînta și dumnezeiasca mănăstire ce să chiamă Șișmon, ce iastă făcută dă răposatul Șișmon Craiul, care iaste peste Dunăre, în munții Tărnovului, unde să cinstește și să prăznuiaște hramul sfintei dă viață făcătoare și nedespărțitei Troițe, de care ne înștiințăm că să află la multă slăbiciune, neavănd alt ajutor sau venit dă alt undeva, am răvnit Domniia Mea prin ajutoriul facerii dă bine a ne face nou ctitor la această sfăntă mănăstire. Deci printr'acest cinstit hrisov al Domnii Mele dăm și orănduim ca să ia pe tot anul milă dă la Domniia Mea căte lei șase miie, și părinți ce vor veni la această milă, pentru cheltuiala lor, lei cinci sute, însă acești bani să-i ia dă la Vistieriia Domniei Mele, pentru că, această milă avăndu-o sfănta această mănăstire încă mai dănainte, de la alți trecuți frați Domni, precum am văzut Domniia Mea hri-

www.dacoromanica.ro

soavele, atăt ale altor Domni, cît şi hrisovul răposatului Domnii Sale Alexandru Ghica Voevod ot let 7276, Av[gust] 9, drept aceia şi Domniia Mea încă m'am milostivit dă am dat această milă, ca să fie sfintei mănăstiri dă ajutor şi dă întărire, iar Domniei Mele şi părinţilor, moşilor şi strămoşilor Domniei Mele vecînică pomenire; numai şi părinţii aceştii mănăstiri să să roage lui Dumnezeu pentru odihna sufletelor răposaţilor Domni şi pentru bună starea ţării aceştiia, pohtind şi pe alţi întru Hris[tos] fraţi Domni care în urma noastră să vor alege dă la Domnul Dumnezeu oblăduitori ţării aceştiia să înnoiască mila aceasta şi cu hrisoavele Domniilor Sale, ca şi ale Domniilor Sale mile şi danii să fie dă alţii în urmă ţinute şi la Dumnezeu bine primite, [în]tărind Domniia Mea hrisovul acesta cu însuşi credinţa Domnii Mele, Io Alexandru Ioan Ipsilant V[oe]v[o]da, şi cu credinţa prea-iubiţilor fii şi beizadelile Domnii Mele: Constantin V[oe]v[o]da, Dumitraşco V[oe]v[o]da, şi cu toţi cinstiţii şi credincioşii boerii cei mari ai Divanului Domniei Mele: pan Pană Filipescul Vel Logofăt dă Ţara-dă-sus, pan Stefan Prîscoveanul Vel Logofăt dă Ţara dă-jos, pan Ştefan Mişoglu Vel Spatar, pan Ianache Văcărescul Vel Vistiiar, pan Scarlat Caragea Vel Postelnic, pan Dumitraşco Racoviţă Vel Ciucer, pan Preda Prijbeanul Vel Paharnic, pan Constantin Văcărescul Vel Stolnic, pan Manolache Creţulescu Vel Comis, pan Hagi Dimitrie Vel Sluger, pan Nicolache Vel Pitar; şi ispravnic pan Pană Filipescu Vel Logofăt, i pan Gheorgache Mavrocordat vtori logofăt. Şi s'au scris hrisovul acesta în al .doilea an al Domniei Mele, aici, în oraşul Scaunului Domniei Mele, în Bucureşti, la anul dă la Spaseniia Lumii 1776, Fev[ruarie] 6, de Dumitrache legofăt za tainâ.

(Iscălitura.)

(Monogram:) Iw Ѧлєѯандрѫ Іпсіланти вводъ бжію матію гспдрѫ.

Trecut condică. (Pecetie.)

Pană Filipescu Vel Logofăt procitoh, ucil.

Gheorghe Mavrocordat vtori Logofăt procitoh.

Originalul, scris pe o coală dublă de hîrtie groasă, mărimea 45/52 cm., se găseşte în Museul archeologic istoric-bisericesc din Sofia. (Pecetea aplicată cu cerneală roşie.

Pe V°, două notiţe: 1776 Io Alexandru Ipsilante Vod.

Io Alexandru Ipsilanti vă. 1776. Fevruarie 6.)

Bucureşti, 25 April 1803. Constantin Alexandru Ipsilanti Voevod dă mănăstirii Sf. Troiţă de la Tîrnovo cîte şase mii de lei anual, iar pentru cheltuiala călugărilor ce vin să ia acest ajutor cîte cinci sute de lei.

www.dacoromanica.ro

Io Costandin Alexandru Ipsilanti Voevoda i gospodar zemle vlahiscoe.

Căți cu duhul lui Dumnezeu să poartă, dupe cum zice Apostolu, aceștiia sănt fii lui Dumnezeu. Pentru aceia, cei ce vor vrea să-și mântuiască sufletul, datori sănt a face milostenie și așa să vor învrednici a lua plata cea nescăzută dă la împăratul slavei, dupe cum zice: Fericiți cei milostivi, că aceia să vor milui și înnaintea acelora cu bucurie poarta ceriului să va deschide și va întra ca niște fii moștenitori, cu mărire și cu cinste înnaintea lui Dumnezeu, în lăcașurile cerești și să vor încununa cu cununi nevestejite. Drept aceia și Domniia Mea, învrednicindu-ne de la Dumnezeu cu oblăduirea întru prea-cinstit Scaunul țării aceștiia și având răvnă dumnezeiasca și dragoste ca să înnoim și să întărim daniile și milile cele orânduite de răposații Domni pe la sfintele mănăstiri, nu numai aici unde dă Dumnezeu ni s'au dăruitu această oblăduire, ce și păn alte părți, pă unde au fost trebuință, n'am lipsit după datorie a da mână de ajutor, din cele ce bogatul darnicu Dumnezeu au dăruitu nooă. Socotit-am Domniia Mea și pentru sfînta și dumnezeiasca mănăstire ce se chiamă Șișmon, ce este făcută dă răposatul Șișmon Craiul, care este peste Dunăre, în munții Tărnovului, unde se cinstește și să prăznuește hramul sfintei, dă viiață făcătoare și nedespărțitei Troițe, de care ne înștiințăm că să află la multă slăbiciune, neavând alt ajutor sau venit de alt undeva, am răvnit Domniia Mea prin ajutoriul facerii dă bine a ne face și noi ctitori la această sfântă mănăstire. Deci printr'acest cinstit hrisov al Domnii Mele dăm și orânduim ca să ia pe tot anul milă dă la Domniia Mea căte lei șase mie și părinții ce vor veni la această milă, pentru cheltuiala lor, lei cinci sute, însă acești bani să-i ia dă la Vistieriia Domnii Mele, pentru că această milă au avut-o sfânta aceasta mănăstire încă mai dennainte, de la alți frați Domni, căt și dă la Măriia Sa părintile Domnii Mele, prin hrisovu ce-l văzum cu let 1776, Fevruarie 6. Drept aceia și Domniia Mea milostivindu-ne îi înnoim această milă, ca să fie sfintei mănăstiri de ajutor și părinților dă hrană și chiverniseală. Pohtim dar și pe alți întru Hristos frați Domni, care în urma noastră să vor învrednici oblăduitori țării aceștiia, să binevoiască a înnoi și a întări mila aceasta. Și am întărit hrisovul acesta cu însăși credința Domniei Mele, Io Costandin Alexandru Ipsilant V[oe]v[o]da și cu a prea-iubiților Domnii Meale fii Alexandru V[oe]vod, Dumitrașco V[oe]v[o]d, Nicolae V[oe]v[o]d, Ioan V[oe]v[o]d și cu tot sfatul cinstiților și credincioși boerilor Domnii Mele: pan Dumitrașco Racoviță Vel Vistiiar, pan Scarlat Ghica Vel Spatar, pan Gheorghe Mavrocordat Vel Postelnic, pan Radul Golescul Vel Vornic de Țara-dă-sus, pan Isaac Ralet Vel Logofăt dă Țara-dă-sus, pan Costandin Știrbeiu Vel Logofăt de obiceaiuri, pan Scarlat Cîmpineanu Vel Vornic dă Țara-dă-jos, pan Barbul

www.dacoromanica.ro

Văcărescul Vel Vornic, pan Grigorie Ghica Vel Vornic al obștirilor, pan Strati Crețulescu Vel oLgofăt dă Țara-dă-jos, pan Mehalachi Manu Vel Vornic al politii, pan Iordache Filipescu Vel Căminar, pan Costandin Grădișteanu Vel Paharnic, pan Ianache Golescu Vel Stolnic, pan Scarlat Izvoranu Vel Sluger, pan...[1] Vel Pitar, și ispravnic Isaac Ralet Vel Logofăt dă Țara-dă-sus. Și s'au scris hrisovul acesta întru întiiul an, dintru întiia Domnie a Domnii Mele, aici, în oraș[ul] București, la anul din let 1803, Aprił 25, de Zamfirache logofăt za taină.

(Monograma :) (Iscălitura.)

Іѡ Костандин Ѧлеѯандрѫ Іпсиланти ввд, бжію мл҃стію гспдрь зм҃лѣ влахскоѣ.

Pecete. Isaac Ralet Vel Logofăt procitoh.

Trecut în condica de Vistierie.

Originalul, scris pe o coală de hîrtie groasă, mărimea 40/55 cm., se găsește în Muzeul archeologic istoric bisericesc din Sofia. Pecetea mare a țerii aplicată cu cerneală roșie cu legenda: † Costantin Alexandru Ipsilanti V[oe]v[o]d[a] cu mila lui Dumnezeu Domn a toată Țara-Rumănească.

Pe verso, două notițe: „1803. C. Alexandru Ipsilanti Vvd."; (de altă mînă:) „Io Costantine Alexandrovŭ Ipsilanti vă 1803 l., Aprilii 25 denŭ".

C. Velichi.

Noi contribuții la Domnia lui Cuza-Vodă

În rîndurile care urmează dăm cîteva informații găsite în archivele polone și care privesc Domnia lui Cuza-Vodă.

1. În sfera de activitate a Biroului de informații și presă al Galiției răsăritene, intra și „Wołoszczyzna". Dacă acest nume, isolat, indică Muntenia, aici mai mult ca sigur, avînd în vedere nesiguranța terminologiei atunci cînd era vorba să se numească țerile noastre, înseamnă ambele Principate românești, România. Proiectul de activitate al acestui birou a fost alcătuit de Polonul J. Greliński și predat în anul 1863 lui Engestrim (vezi Archiwum Sapiehów (Ossolineum), Lwów, ms. 675, documentul intitulat: „Bióro czyli wydział korespondencyi i prasy Galicyi Whodniej, projekt naszkicowany na wezwanie p. Engestrima przez J. Grelińskiego i temuż oddany 1863").

[1] Loc gol în act.

www.dacoromanica.ro

2. Pomeniam, nu de mult[1], despre înarmarea României în primăvara anului 1864. Venim astăzi cu detalii. În raportul adresat de agentul polon de la Tulcea Agenției Generale din Constantinopol, la 2 April 1864, găsim următoarele: încă de la 27 Mart agentul polon de la Tulcea pomenia de un transport de arme către Moldova. Acum, spune același, pe Dunăre vin mereu arme și echipament milităresc pentru Cuza. Turcii sînt indiferenți față de aceste trasporturi. Agentul de la Tulcea împărtășește celui de la Constantinopol aceste știri pentru ca să se știe cum să se procedeze în casul cînd Polonii ar transporta arme pentru ei (Biblioteca Czartoryski, Cracovia, ms. 5715).

În raportul adresat de același agent din Tulcea Agenției din Constantinopol la 8 April 1864 se vorbește de sosirea a 45.000 de carabine și a 300 de tunuri, „cu toate accesoriile lor (z całym donich przyborem). O parte din transportul armelor a fost încredințată de Compania Messageries Impériales Companiei Lloyd. La Sulina, Turcii au sechestrat armele, hotărînd să le înapoieze Companiei Messageries Impériales. „Stațiunea francesă maritimă de război de la Dunăre a primit un ordin precis ca să protejeze întregul transport și să nu permită să fie periclitat cu ceva" (Stacya woyenna morska francuska na Dunaju (Station navale) odebrala wyrazny rozkaz osłaniania całego transportu i niedopuszczania aby wezem kolwiek był niepokojonym). Consulul frances de la Tulcea, care a comunicat aceste detalii autorului raportului, le-a căpătat, la rîndu-i, la Galați de la comandantul Stațiunii navale și de la inspectorul Companiei Messageries Impériales. Acest inspector a fost trimis special la Dunăre în chestia armelor.

Autorul raportului se întreabă cine va plăti acest mare transport, căci Principatele nu pot da o sumă atât de mare, și cu ce scop se aduc armele.

Același raport mai spune că în Iunie vor fi concentrați 20.000 de soldați între Focșani și Tecuciu. Vor fi concentrați, de asemenea, și grănicerii pentru paza Dunării, precum și dorobanții pentru paza în țară *(ibid.)*.

Un document cu data de 9 April 1864 menționează că a trecut un vapor cu arme pentru Cuza *(ibid.)*.

[1] Gh. Duzinchevici, *Cuza-Vodă și revoluția polonă din 1863*, București 1935, p. 58, nota 2.

www.dacoromanica.ro

3. Emigrația polonă era alcătuită în cea mai mare parte din oameni săraci, cari trebuiau plasați într'un fel pentru a-și putea avea măcar pînea zilnică. Pentru aceștia, chestia era mult mai complicată decît pentru intelectuali sau specialiști[1]. Într'un raport al agentului polon de la Tulcea adresat la 30 Aprilie 1864 Agenției Generale din Constantinopol găsim interesante detalii asupra colonisării Polonilor în Dobrogea. Probabil că Agenția Generală polonă din Constantinopol, care se ocupa cu plasarea Polonilor, a însărcinat pe J. Woronicz, acel agent polon de la Tulcea, să studieze posibilitatea colonisării Polonilor în Dobrogea. Raportul acestuia își are toată însemnătatea, el fiind un bun cunoscător al lumii dobrogene, de oare ce activa în aceste părți de mult timp. Iată ce cuprinde raportul: colonisarea Polonilor în Dobrogea presintă dificultăți, căci ei, neavînd pămînt, ar trebui să ieа femei locale, *shismatice*. Faptul acesta ar avea urmări rele, căci Polonii și-ar pierde naționalitatea și ar uita de patrie. Autorul raportului se declară împotriva colonisării în Dobrogea, și pentru aceia că preoții din aceste părți sînt supt conducerea Rusiei. Și colonisarea în stepele dobrogene presintă dificultăți, căci Tatarii, cari cresc vite acolo, nu prea sufăr creștini pe lîngă ei. Colonisarea în Bulgaria pe lîngă Dunăre ar fi bună, dar și acolo, din causa desimii populației, nu s'ar putea face colonisări mari *(ibid.)*.

4. Sînt cunoscute legăturile prietenești ale lui Cuza cu principele polon Adam Sapieha, numit la 8 Aprilie 1864 comisar plenipotențiar în Franța și Anglia[2]. Aceste relații, la un moment dat, s'au mai răcit, și iată de ce: Într'un ziar german a apărut un articol, nu prea favorabil lui Cuza, în care, printre altele, se descria și petrecerea lui Sapieha la București atunci cînd a evadat din închisoarea din Liov. Fie că principele romîn bănuia ca autor sau inspirator al articolului pe Adam Sapieha, fie în urma unor vești din Paris, Cuza s'a mai răcit în sentimentele lui pentru principele polon. Doctorul de casă al lui Cuza, Glück, l-a făcut atent pe noul agent general polon din Constantinopol, Oksza, asupra nemulțămirii principelui romîn, cu ocasia visitei acestuia la București în Maiu 1864[3]. Tot cu această ocasie, întrebat de

[1] Gh. Duzinchevici: *Contribuții la Domnia lui Cuza-Vodă*, Vălenii-de-Munte 1935, p. 4 (extras din „Revista Istorică", XXI, n-le 4-6 pe 1935).
[2] Gh. Duzinchevici, *Contribuții la Domnia lui Cuza-Vodă*, pp. 3-4.
[3] Gh. Duzinchevici, *Cuza-Vodă și revoluția polonă din 1863*, p. 90.

www.dacoromanica.ro

Baligot dacă Sapieha e autorul articolului din ziarul german, Oksza a negat (Archiwum Sapiehów, Ossolineum, Lwów, ms. 684. Scrisoarea lui Oksza către Ad. Sapieha, Constantinopol, 22 Iunie 1864).

Menționăm că relațiile dintre Cuza și Sapieha au devenit din nou bune, și în cursul anului 1865 îi vedem pe cei doi principi tratînd diferite chestiuni financiare în legătură cu Romănia [1].

Gh. Duzinchevici.

Un călător rus despre Principatele romîne de la 1820.

Din interese politice sau altfel, la care adăugîndu-se și evenimentele vremii, o samă de călători străini, printre aceștia numeroși vecini slavi, au visitat la inceputul veacului trecut țerile românești, lăsînd însemnări prețioase asupra stării de lucruri de la noi. Rușii mai ales, pe lîngă intențiile politice pe care le nutriau, nu odată au manifestat interes pentru modestele eforturi culturale din țerile noastre. În periodicele rusești din această epocă se întîlnesc ecouri și însemnări care trădează curiositatea vecinilor de la Răsărit față de producțiile spiritului românesc.

Aici va fi vorba de însemnările lui Ignatie Iacovenco publicate în volumul: „Situația actuală a principatelor turcești Moldova, Valahia și Ținutul Basarabiei rusești" [2].

Din felul expunerii și bogăția datelor se vede că acest Iacovenco nu era de fapt un călător, ci, stabilit cu funcția la București și avînd însărcinări oficiale din partea Guvernului rusesc, a avut prilejul să călătorească de-a lungul Principatelor și să-și procure o serie de informații prețioase" [3].

[1] Gh, Duzinchevici, *Contribuții la istoria legăturilor romîno-polone în anii 1865-1866* (supt tipar).

[2] „Nineșnee sostoianie turețchi cniajestv Moldavii i Valahii i Rossiiscoi Bessarabscoi Oblasti... socinenie Ignatia Iacovenco", Petersburg 1828, p. 293.

Ceva mai tărziu Iacovenco a mai publicat o serie de scrisori supt titlul: „Moldavia i Valahia s 1820 po 1829 v pismah", Petersburg 1834. Sînt adunate laolaltă cinzeci și cinci de scrisori trimese din țerile românești: prima la 10 Octombre 1820, ultima la 30 August 1828. Despre aceasta se ocupă d. profesor Iorga, în „Istoria Romînilor prin călători", Vălenii-de-Munte, 1929, ed. II, vol. III, pp. 13 -9.

D. Iorga amintește că Iacovenco a mai scris o carte, intitulată: „Afacerile Valahiei", căreia nu i-am putut da de urmă *(o. c.,* p. 136 nota).

[3] În lucrarea amintită d. Iorga scrie că Iacovenco era „funcționar la consulatul rus din București", ceia ce pare să fie adevărat, fiindcă altă dată îl aflăm

www.dacoromanica.ro

Volumul amintit cuprinde patrusprezece scrisori, în care autorul presintă publicului rusesc foarte multe date în legătură cu starea socială, economică şi culturală din ţerile romîne.

Prima scrisoare a fost trimeasă din Iaşi, la 26 April 1820, iar ultima la 10 August din acelaşi an, după toate probabilităţile din Bucureşti.

În predoslovie autorul aminteşte că „principatele Moldovei şi Valahiei" sînt cunoscute cetitorilor din alte comunicări ale sale, fiindcă a petrecut mai mulţi ani în Valahia. Cît despre Moldova, ştirile vor fi date mai „cu de-amănuntul, fiindcă despre această ţară a scris şi în istoria sa cneazul Cantemir".

În primele două scrisori (Iaşi, 26 şi 30 April 1820), după ce face o incursiune în istoria Moldovei şi Munteniei, amintind de vechea Dacie cu „prea-frumoasele ei ţinuturi", al cării ultim „Ţar" a fost Decebal, de cucerirea acesteia de către Traian, de legenda lui Dragoş, de Aeneas Sylvius, care spusese Munteniei „Flachia", şi de o serie întreagă de stăpînitori romîni şi legăturile lor cu Rusia, Iacovenco descrie călătoria cu brişca de la Chişinău pănă în capitala Moldovei şi presintă cetitorilor impresiile sale asupra Iaşilor şi felul în care a fost primit de Domnul ţerii.

„Oraşul Iaşi e frumos şi poate fi comparat cu cele mai frumoase oraşe guberniale din Rusia... Casele sînt construite după noua arhitectură europeană, iar uliţile sînt drepte şi largi... Palatul Gospodarului e clădit după arhitectura europeană amestecată cu elemente asiatice.

„Am tras la V. B. Mine mă duc, cu K. N., la Domn pentru a-i face o visită de etichetă şi înainte de a părăsi oraşul voiu scrie tot ce mi se va părea mai interesant." Astfel îşi termină Iacovenco prima scrisoare.

La Iaşi a rămas cinci zile, în care timp a cunoscut foarte mulţi boieri, cu cari a vorbit „franţuzeşte şi chiar rusеşte".

În scrisoarea a treia (Bucureşti, 4 Maiu 1820), Iacovenco descrie

---

numit: „maestru de poştă". Printre bursierele din vremea aceia de la pensionul „Maje" din Chişinău se afla şi „Anisia, sora maestrului de poştă din Bucureşti, consilierul colegial Iacovenco" („Cratchii ocerc bessarabscom dvorianstve, 1812-1912", Petersburg 1912, p 54).

Fapt e că Ignatie Iacovenco devenise cunoscut prin publicaţiile sale asupra ţerilor româneşti şi în 1812 a fost ales membru în Societatea de istorie şi archeologie de la Odesa („Zapischi Odesscago", 1844, p. 570).

www.dacoromanica.ro

drumul până la Bucureşti cu calească, „la fel ca în Rusia". Călătoria până în capitala Munteniei a fost făcută în şaizesi şi cinci de oare. Autorul menţionează timpul petrecut între diferitele staţii de la Iaşi până la Craiova. Pentru localităţile mai importante dă cîte o însemnare, de pildă: de la Odobeşti se transportă vinuri în Rusia, iar apa Rîmnicului a rămas celebră de cînd s'a înecat acolo locotenentul general Arcadie Suvorov-Rîmniceanul. Iacovenco îşi exprimă mirarea cum de s'a putut îneca generalul rus într'o apă aşa de mică!

Scrisorile a cincea şi a şasea sînt închinate Bucureştilor. Capitala Munteniei, „în afară de boieri, negustori şi alţi supuşi", are o populaţie de 80.000 de locuitori, 16.000 de case mari, o Mitropolie, opt mănăstiriri de categoria întăia, opt mănăstiri cu hanuri şi ogrăzi, zece de categoria a doua, şaptezeci şi două biserici din piatră, şaptesprezece biserici boiereşti, douăzeci şi cinci biserici de lemn, patru biserici catolice, luterane, armeneşti, şapte hanuri mari, douăzeci şi opt hanuri mici, douăzeci şi două fîntîni, un teatru, spitale, o şcoală pentru limba slavonă, una pentru limba românească, una domnească, unde se predau ştiinţile în franţuzeşte şi greceşte. La Bucureşti se mai află şi o tipografie: a lui Caracaş. O visită făcută la Mitropolie obligă pe autor să se ocupe de situaţia Mitropoliei, a episcopatelor, mănăstirilor şi mitocurilor din ţară. Foarte multe date în legătură cu împărţirea administrativă a Bisericii, cu veniturile şi datoriile mănăstirilor.

Cîteva numiri de ape, cele mai importante din Muntenia, ca şi ştiri despre bogăţiile pămîntului (sarea, ţiţeiul, apele minerale, aurul, alte metale), formează conţinutul altor două scrisori.

Trecînd la veniturile băneşti ale ţerii, Iacovenco nu uită să adauge o constatare: a bogăţiei care a blagoslovit totdeauna ţerile româneşti: „Natura a dăruit în chip generos Valahiei toate cele de trebuinţă omului". Urmează o expunere a dărilor, sistematică de altfel, cu birurile şi privilegiile existente. În scrisoarea a zece cetitorii ruşi au putut afla numărul vitelor de gospodărie din cele şaptesprezece judeţe ale Munteniei: boi, vaci, porci, oi şi ştubeie cu albine. Cele mai bogate judeţe din vremea aceia erau Mehedinţii şi Buzăul. În toată ţara se aflau: 85.832 cai, 169.778 boi, 181.066 vaci, 517.664 oi, 215.489 porci, 89.261 ştubeie cu albine.

În ceia ce priveşte împărţirea administrativă a „Valahiei Mari şi Mici", cum li spune Iacovenco, ea se deosebia întru cîtva de ceea

www.dacoromanica.ro

de astăzi. La data aceia, Brăila, alături de Giurgiu și Turnu-Severin, era în raiele turcești, iar între Prahova și Buzău se afla județul Secuieni, cu capitala la Bucov. Ialomița avea capitala la Urziceni, Vlașca la Găești, Mehedinții la Cerneți. Cînd are prilejul, autorul adauge cîte o explicație istorică de felul acestora: Caracăl a fost înființat de Antoninus Caracalla la 216 d. Hr., cuvîntul Craiova s'a format de la Craiu=Rege și iova=numele lui Iov, rege bulgar care a înființat orașul la 1205 ș. a.

Nu lipsită de interes este expunerea claselor sociale, fiecare cu privilegiile și greutățile ei. În primul rînd era boierimea, compusă din trei: neamuri, postelnici și mazîli, la cari se mai adăugau logofeții, polcovnicii și căpitanii însărcinați cu straja internă.

În al doilea rînd venia negustorimea, companiștii — un fel de negustori cu anumite privilegii — și ruptașii sau orășenii; clasa a treia era formată din panduri, slujitori, surugii, vînători, pescari și podari; clasa a patra număra în sînul ei pe birnici, scutelnici și poslușnici. Tot aici intrau și stuparii, văcarii și morarii de pe la curțile boierești și ogrăzile mănăstirilor. În fine, clasa a cincea era compusă din Țigani cu diferitele lor specialități: aurari, băieși, ursari, lingurari și lăieți.

În ultimele două scrisori, Iacovenco îmbogățește și mai mult informațiile despre organisația și moravurile clasei boierești. Datele în legătură cu această chestiune autorul mărturisește că i le-a procurat cunoștința sa din București L. P., care l-a „sfătuit să cerceteze Istoria lui Dionisie Fotinò“[1].

Înlăuntrul „adevăratei boierimi“ Iacovenco deosebește cinci clase: I-a: Marele Ban, Marele Vornic, Marele Logofăt, Marele Spătar, Marele Hatman, Marele Vistiernic, Marele Postelnic, Marele Agă, fiecare din ei avînd dreptul la optzeci de scutelnici; clasa a II-a: Marele Clucer, Marele Căminar cîte patruzeci scutelnici, Marele Păharnic douăzeci și cinci, Marele Stolnic douăzeci și Marele Comis optsprezece scutelnici; clasa a III-a: Serdarul avea dreptul la paisprecece scutelnici, Medelnicerul doisprezece, Pitarul șase, Marele Armaș douăzeci, Marele Portar douăzeci, Marele Șătrar cinci și Clucerul de arie cinci; clasa a IV-a: al doilea Logofăt, al doilea Vistiernic și al doilea Spătar șase, al doilea

[1] E vorba de Ἱστορία τῆς πάλαι Δακίας, publicată de Dionisie Fotinò la Viena, 1818.

www.dacoromanica.ro

Portar trei scutelnici; clasa a V-a; al treilea Vistiernic, Postelnic, Logofăt, Armaş cîte trei, al treilea Comis şi Portar cîte doi, Pristavii, zapciii divanului, vătaful Divanului, vătaful de păhărnicei, Vătaful Visteriei, căpitanul de dărăbani şi căpitanul de lefegii cîte trei scutelnici ş. a. m. d.

Negreşit că, fără datele comparative culese din documentele vremii, demne de încredere, nu se poate afirma cu certitudine că informaţiile presintate de Iacovenco corespund adevărului [1]. Totuşi ar fi interesant să se verifice într'o lucrare comparativă dacă autorul în calitate de străin a mistificat sau a redat adevărul. Pe de altă parte scrisorile lui Iacovenco, cu explicaţii largi despre situaţia Bisericii şi boierimii muntene trădează preferinţile autorului şi deci ale publicului cetitor de la Răsărit.

Tr. Ionescu-Nişcov.

Un sat: Chiţcanii

(comuna Puntişeni, jud. Tutova).

Este greu de presupus că acest sat s'a numit în veacul al XV-lea Peciganii [2]. Şi totuşi aşa este: Chiţcanii de astăzi sînt Peciganii din veacul al XV-lea. Cunoscînd bine regiunea, voiu încerca să dovedesc aceasta.

Din uricul de la Petru Rareş, din 28 Mart 1528, găsit de mine în archiva răposatului Constantin Diamandi, proprietar la Gura Idriciului, com. Roşieşti, jud. Fălciiu, fost ministru al ţerii la Paris, uric aflat în pachetul VII al colecţiei de documente al acelei moşii, intitulat: „Giudecata între Spătăreasa Safta Bogdan şi Stolniceasa Feodosiica Costache, pentru vadul de moară din apa Bîrladului", copiat în condica mea de documente, la no. 56, pagina 58, după traducerea făcută de Gheorghe Evloghie, aflată în aceiaşi archivă şi amintită de d. Gh. Ghibănescu, în lucrarea „Roşieştii şi apa Idriciului" (Huşi, 1924), p. 10, se con-

[1] În legătură cu simţul istoric al acestor însemnări, un oarecare M. P. face o dare de samă volumului lui Iacovenco. „Descrierea Valahiei în aspectul ei statistic foarte mulţămitoare", scrie recensentul. „De asemenea şi explicaţia terminilor întrebuinţaţi. Lipseşte însă preţuirea istorică. Autorul îşi aminteşte de istorie din fuga caleaşcăi" *(Moscovschi Viestnic*, 1828, No. 13, p. 76).

[2] Din Petia (N. I.).

www.dacoromanica.ro

stată că, în vremea lui Alexandru-cel-Bun, era stăpîn al satului Peciganii din Ținutul Tutovei, drept Gura Idriciului, bătrînul Dragoș Cîndescu, ai cărui nepoți: Lupe, Neagu și Fatoșca, vînd cu 100 de zloți tătărăști satul Peciganii Vornicului Dragoș Boul, stăpînul satului Idrici, din Ținutul Fălciiului, de pe apa Idriciului. În 1528 era stăpîn al ambelor sate, Idriciul și Peciganii, Jurj, nepotul lui Dragoș Boul. Acesta schimbă cele două sate ale sale cu Lețcanii de pe Suceava, a lui Petru Rareș, pe care dînsul spune că îl avea de la tatăl său Ștefan Voevod, iar acesta îl cumpărase de la Ivașco Lațcovici cu „direase" de la Alexandru-cel-Bun.

Va să zică, în 1528, Mart 28, devine stăpîn pe satele Idriciu și Pecigani Petru-Vodă Rareș.

Pentru a fi pe deplin clarificați asupra succedării stăpînirilor satului Peciganii și satelor megieșe, cu care mai tărziu a format un singur trup de moșie, și pentru a-l identifica pe deplin, trebuie să știm că lîngă satul Peciganii, spre Nord, tot în Ținutul Tutovei, începînd din apa Birladului, în 1528, cînd Petru-Vodă a făcut schimbul cu Jurj, nepotul lui Dragoș Boul, se afla satul Docolina *(selo docolinovo)*, care fusese dăruit de Ilie Voevod, cu uricul din 15 Iunie 1433, lui Onea Clucerul, dimpreună cu Popuincul, pe din gios de Docolina.

Pergamentul se află în archiva Casei Sf. Spiridon din Iași, Moșia Pițcani, siliștea Docolina, pachetul 2, no. 1, și a fost publicat de d. M. Costăchescu în „Documentele moldovenești", vol. I, no. 112, p. 358, de d. Gh. Ghibănescu, în *Uricariul*, XVIII, pp. 49-53 și *Ispisoace*, XI, pp. 6-9. Este însemnat și de d. N. Iorga în *Studii și Documente*, V, p. 3.

Despre Docolina se spune, în anaforaua veliților boieri de Divan din 1766, Iunie 23, aflată în archiva Spitalului Sf. Spiridon din Iași (Pițcani, II, 16), publicată de d. Gh. Ghibănescu în lucrarea *Docolina* (Iași, 1921, p. 15), că a fost moșie domnească pănă la Barnovschi-Vodă.

De cînd a început să fie moșie domnească, nu se poate ști precis. Știm doar atît că Docolina și Popuincul au ajuns în stăpînirea unui nepot al lui Onea Clucerul, anume Olan, după care s'a dat numele de Olănești Popuincului, și ea se întindea, în 1837, pănă în hotarul Sîrbilor, a Comisului Codreanu. Este foarte probabil că *Docolina a fost cumpărată de Petru-Vodă* de la Olan,

www.dacoromanica.ro

nepotul lui Onea Clucerul, sau de la un urmaș al lui, *în amintirea întîmpinării sale, în acest sat, de către delegația de boieri, care i-a adus vestea alegerii sale ca Domn al Moldovei*[1] și că, în 1528, cînd a devenit stăpîn pe Idriciu și Peciganí, era acum stăpîn pe Docolina, adecă, la acea dată, Docolina, Idriciul și Peciganii formau un trup de moșie și, dacă se spune în anaforaua din 1766 că Docolina a fost domnească pănă la Barnovschi-Vodă, apoi aceiași soartă au avut și celelalte trupuri alăturate, adecă Peciganii și Olăneștii.

Căci se spune în anaforaua citată mai sus că Barnovschi-Vodă a dăruit Docolina, cu încă alte trei moșii: Edriciul, Olăneștii și Pițcanii, Comisului Furtună. Această danie a lui Barnovschi este întărită de Moise Movilă cu ispisoc din 1631, Decembre 5 (Gh. Ghibănescu, *Ispisoace*, I[2], p. 238).

Din actele plicului X, cu documentele Corotenii, cu Silișteа, Pițiganii și Coropcenii, în număr de zece, aflate în archiva Casei Sf. Spiridon din Iași, care, cum vom vedea mai pe urmă, a devenit proprietara acestor moșii, observăm că după Comisul Furtună proprietatea în Pițigani a început să se împartă între diferiți cumpărători. Așa, în 1657, Ianuar 19, după ispisocul lui Gheorghe Ștefan, un răzeș, Chirilă Porcul, de la Dolheni, cumpără din moșia Pițiganii, ce umbla pe doi bătrîni, jumătate de bătrîn, de la Puioaia, cu 20 de taleri, iar, din cealaltă jumătate, cumpără cinci noimi, cu 15 taleri, de la feciorii Zberăi (1657, Ianuar 19 (Ghibănescu, *Ispisoace*, III,[1] p. 80), iar la 1671, cum ni spune zapisul din 1736 (Ghibănescu, *Ispisoace*, V[1], p. 212), întrase stăpîn pe părți din acest sat Ene Hadîmbul, care, în 1736, a făcut danie Pițiganii mănăstirii sale de la Dealu-Mare, care era închinată Gălățíi, iar, Galata avînd nevoie de a face zidul în jurul bisericii, a vîndut Pițiganii Postelnicului Vasile Costachi, în 1737, Decembre 28 (*Ispisoace*, V[1], p. 214), după ce părțile lui Chirilă Porcul le cumpărase, încă din 1718, Serdarul Constantin Costachi, feciorul Postelnicului Vasile Costachi, astfel: 1) cinci părți din nouă părți din jumătate din Picigani, de la Chirilă; 2) jumătate din altă jumătate din sat Picigani, de la Alexandra Păsculescu, nepoata lui Chirilă, fata lui Simion Nohit Porcul.

În modul acesta, aproape toată moșia Piciganii intră în stă-

[1] ? *(N. I.)*

www.dacoromanica.ro

pînirea familiei Costachi. Serdarul Constantin Costachi lasă moșia Pițiganii, atît părțile sale de cumpărătură din 1718, cît și pe cele moștenite de la tatăl său, Postelnicul Vasile Costachi, fiului său, Păharnicul Iordachi, iar aceasta o lasă fiului său, Medelnicerul Constantin, căsătorit cu Safta, fiica Logofătului Bogdan, care, la rîndul ei, o dă de zestre fiicei sale Casandra, căsătorită cu Matei Costachi (fratele Mitropolitului Veniamin), stăpînul satului Roșiecii. În acest mod, moșia Roșiești și Chițcanii ajung la același stăpîn, cum le-a găsit exproprierea din 1921.

Casandra Costachi Negeloaia, zisă și Ghedeoana podpolcovniceasa, zisă și Chițcăniță, fiindcă avea casele la Chițcani, după moartea soțului ei, se căsătorește cu un colonel rus și, în 1817, Iunie 5, fiind nevoită să plece în Rusia, vinde trupul moșiei sale, format din douăzeci și trei hlize, între care și Pițiganii, d-nei Elena Panu, născută Miclescu, din Iași, predîndu-i toate cele trei sute douăzeci de documente ale lor, în douăsprezece plicuri, dintre care, în cel de-al zecelea, se aflau hîrtiile Pițiganilor.

La 1827, moșia Roșiecii, cu toate hlizele sale, între care și Pițcanii, este cumpărată de Constantin Peltichi. După aceia moșia trece, tot prin vînzare, la doi copărtași, Vasile Panopol și Temelie Gadela, iar de la fiii acestora. Leonida Panopol și C. Gadela, toate cele douăzeci și trei hlize, printre care și Pițcanii, sînt cumpărate la mezat, în 1874, Iunie 15, de Epitropia Casei Spitalelor Sf. Spiridon din Iași, cu suma de 76.714 galbeni (Roșiești, plicul XII, 33; Archiva acestei instituții). La 1921 hlizele Roșieștilor și moșia Pițcani, de peste Bîrlad, partea Epitropiei Sf. Spiridon, sînt expropriate de Stat spre a servi la împroprietărirea țeranilor. Satul este bine identificat. E satul Chițcanii de astăzi, — despre teritoriul căruia asesorul Donici de la judecătoria Ținutului Tutova, în raportul său către judecătorie, din 4 Septembre 1837, în pricina vadului de moară al Docolinei, afirmă: „după mărturisirea a cîtorva oameni bătrîni din satul Pițcani, s'a desbătut că răposatul Medelnicer Iordachi Costachi a cumpărat moșia Pițcani din zarea Pîrveștilor și pînă în zare dispre apa Bîrladului". E tocmai întinderea moșiei de azi, pe care e situat satul Chițcani, pe pîrăul cu acelaș nume, care dă în Bîrlad, pe dreapta.

Și, acuma, să vedem cum, în decursul timpului, s'a ajuns la numele de Chițcani.

În uricul lui Petru-Vodă din 28 Mart 1528, stă scris: „Baloș

www.dacoromanica.ro

a cumpărat de la Petru Berbece satul Iadrici și cu vad de moară în Bîrlad, în 160 zloți tătărăști, și din direasele ce a avut moșul lui Baloș de la Alixandru Valier și alt sat, peste apa Bîrladului, drept Gura Iadriciului, anume Peciganii". Acesta este satul de care ne ocupăm, care, după cum vedem, în 1528, se numia Peciganii.

În ispisocul lui Gheorghe Ștefan, din 9 Ianuar 1657, stă scris despre acest sat, astfel: „Chirilă din Dolheni și fiul său Nohit au cumpărat de la Puicaie, din giumatate de sat din Pițigani, giumatate ce este de tot satul, drept 100 taleri bătuți, și hotarul Pițiganilor, cu vad de moară în apa Bîrladului, unde a fost moara Hranii" (Arch. Iamandi, pachetul 2 Coroteni, copiat în condica mea, p. 4, doc. 3).

În anaforaua din 23 Iunie 1768 (Archiva Sf. Spiridon, Pițcani, 11-16) a veliților boieri de Divan Manolache Costachi Vel Logofăt, Paladi Vel Vornic, Vasile Costachi Vel Ban, Const. Sturdza Vel Spătar, „buiurdisită" de Grigore Ghica-Vodă, în pricina de judecată a vadului de moară al Docolinei, din apa Bîrladului, se spune: „Docolina a fost moșie domnească și Barnovschi-Vodă a dat-o Comisului Furtună, cu vad de moară în apa Bîrladului, și patru moșii: Docolina, Olănești, Pițicanii și Edriciul".

După cum vedem, în anul 1768 satul se zicea Pițicani.

În „tratația" din 23 Novembre 1837, încheiată de asesorul Costachi Donici, orînduit de judecătoria Ținutului Tutovei, prin ordinul No. 5540, din acel an, să facă o cercetare locală, în pricina vadului de moară al Docolinei, din apa Bîrladului, se spune textual: „Brumeștii după pomenitul ispisoc sînt surori cu Pițicanii, nu cu Docolina". Iar, mai departe: „Așa dar niciodată Brumărești n'au mers pînă în apa Bîrladului, cum au stat unde stau și Pițicanii, în capul cărora Pițcani sînt Ștefenii". Vedem deci că în anul 1837 satul se zicea „Pițcani". (Archiva Iamandi, pach. 13, copiat în condica mea, No. 120, p. 138).

În raportul din Septembre 4 1837, al aceluiași asesor, în aceiași pricină, către aceiași judecătorie, se scrie: „S'a disbătut că stăpînitorii de Chițcani n'au trecut niciodată cu stăpînirea peste apa Bîrladului" și, mai departe: „Pentru împărțirea trupurilor, cîte anume sînt, din mărturisirea oamenilor n'am putut lua nicio știință alta decît că ei nu știu alte trupuri decît Chițcanii și Docolina".

www.dacoromanica.ro

Mai cunoaştem, de altfel, un sat cu acelaşi nume: Chiţcani, de lîngă iezerul Zahorna la Gura Botnei, din judeţul Tighinea, şi Chiţcani, pe valea Zeletinului, în comuna Boghești, judeţul Tecuciu. Cel d'intiiu trebuia să se zică „Chişcani“, de la stăpînul lui, Chişcă, pomenit în uricul din 1456, Mart I (Acad. Rom., ms. 4606, p. 18; Ghibănescu, *Surete*, XVII, p. 67). Deci etimologia numelui lui nu se potriveşte cu aceia a satului cercetat de noi.

N. Bălănescu.

Documente greşit datate în colecţia „Hurmuzaki“

Sistemul întrebuinţat de Odobescu în adunarea materialului din Archivele Ministeriului de Externe din Paris, care formează cele trei volume din *Suplementul I* al colecţiei de documente „Hurmuzaki“, — constînd din a pune copişti de meserie să caute în volumele de manuscrise şi să extragă pasagiile în interiorul cărora se găsia cuvîntul „Moldavie“ sau „Valachie“ —, s'a dovedit cu totul nefericit şi lipsit de cele mai elementare regule ale metodologiei istorice. De oare ce specialiştii copişti nu aveau nicio pregătire, nu numai în cunoaşterea istoriei noastre, dar nici despre faptele generale din istoria universală, ei nu aveau de unde şti că lasă la o parte pasagii însemnate — ba poate cele mai însemnate —, care, dintr'un rafinament al sistemului de corespondenţă diplomatică, pentru garantarea secretului, vorbesc despre acţiuni privitoare la istoria ţerilor noastre fără să li menţioneze numele.

Datorită acestui procedeu, cercetătorul scrupulos, care vrea să aibă o informaţie completă în legătură cu o chestie atingătoare de materialul cuprins în sus menţionatele volume, nu are altă ieşire decît reluarea şi cercetarea întregului material în archivele respective. Dar şi pasagiile copiate sînt unele rău datate, fie că depeşele care veniau în cifru n'aveau — tot pentru garantarea secretului — descifrată data, fie că, pur şi simplu, s'a cetit greşit, cînd această dată a existat. De mirat este şi faptul că la publicare nu s'au găsit cunoscători cari să îndrepte erorile.

În sprijinul afirmaţiei din urmă presintăm cîteva exemple întîlnite pînă acum.

www.dacoromanica.ro

În volumul I al Suplementului I din amintita colecție (pp. 638–9, no. DCCCCXIV), se află o scrisoare, datată din Constantinopol, „16 August 1753", a ambasadorului frances Désalleurs către Domnul Moldovei Constantin Racoviță, unde e vorba de incercarea de a impăca pe acest Domn cu Constantin Mavrocordat, însă adevărata țintă a scrisorii este de a-l determina pe Racoviță să se pronunțe cu privire la motivele de disgrațiere a lui Linchou, secretarul său pentru corespondența francesă.

Dacă ținem samă de timpul cînd au avut loc aceste evenimente, atunci, în mod evident, scrisoarea este greșit datată și avem a face cu o eroare a copistului, care, în loc de „16 avril", cum se află de fapt pe originalul păstrat în Archivele Afacerilor Străine din Paris (Corresp. Polit., Turquie, Suppl., vol. 15, fol. 275–6), a cetit „16 août". Din analisa faptelor reiese că disgrația lui Linchou a ținut din Ianuar și pănă la sfîrșitul lui Maiu același an, iar la 12 Iunie Racoviță a fost transferat la București, așa că la 16 August el nu mai era „Domn al Moldovei".

În sprijinul precisării datei de *16 April* mai vine și faptul că scrisoarea se mai găsește publicată în colecția d-lui Filitti, *Lettres et extraits concernant les relations de la France avec les Principautés Roumaines*, București, 1915 (pp. 342–3, no. CCCXXX), după minuta (ciorna) păstrată în cancelaria ambasadei francese din Constantinopol, tot cu „16 avril 1753", care este cea adevărată.

Dar acest document mai pune și o problemă de archivistică modernă, privitoare la soarta archivelor unora dintre Domnii principatelor, sau mai precis la corespondența pe care ei o primiau [1].

Scrisoarea în chestiune se află *în original* și este singurul cas pe care l-am întîlnit pănă acum. În amintitele archive se găsesc foarte multe scrisori de ale Domnilor noștri către represintanții Franciei sau Curtea din Versailles, și presența lor acolo e ceva normal. Dar neobișnuit pare faptul ca scrisorile plecate de la acești represintanți către Domni să ajungă în aceleași archive.

Presența acestui document în archivele francese credem noi că se datorește următorului fapt: Linchou, în calitate de secretar și depositar al corespondenței domnești, a trimis scrisoarea, *în original*, contelui de Broglie, ambasadorul frances din Varșovia,

[1] O latură a acestei probleme se va cunoaște cînd va apărea al XX-lea volum din Hurmuzaki, unde d. Iorga presintă „*Archiva Domnilor fanarioți*".

www.dacoromanica.ro

pentru a se edifica de felul cum Desalleurs își dădea interes la restabilirea lui în grațiile Domnului, iar cu hîrtiile acestui ambasador a trecut în depositul Afacerilor Străine. Ar mai fi o ipotesă: aceia că ar fi păstrat-o Linchou în colecția sa, care știm că a existat [1], dar până acum n'am putut da nicăiri de urma acestei colecții, și, dacă n'a fost distrusă, din ordinul lui Ludovic al XV-lea, pentru a nu i se divulga firul corespondenței secrete, „le secret du roi", la care Linchou a participat, de sigur că ea se află, fie în archiva ambasadei francese din Constantinopol, fie în archivele particulare ale familiei Vergennes.

În *volumul III al Suplementului I*, de și primul document e datat „novembre 1709", conținutul lui menționează fapte petrecute până la 27 Novembre 1810. Următorul (II, pp. 2-5) este datat „Ianuar 1711", însă în text se menționează întîmplări de la 14 April 1712. La pp. 11-13 se află un *„Memoriu asupra familiei Cantemir"*, datat „1711". Dar numai pe basa simplului fapt că menționează moartea lui Antioh Cantemir, fiul lui Dimitrie, se constată că el a fost compus după 1744. În realitate avem a face cu genealogia familiei Cantemir care se găsește în cartea abatelui Guasco: *„Satyres de Monsieur le Prince Cantemir. Avec l'histoire de sa vie""*, Londra 1749.

Documentul no. VII de la pagina 15 cuprinde paragrafele XI și XII ale testamentului politic lăsat de Petru-cel-Mare. În notă se spune că această piesă a fost copiată la Petersburg de către cavalerul d'Eon și remisă de el ducelui de Choiseul, ministrul Afacerilor Sirăine frances, în 1760. Dacă deschidem însă memoriile numitului cavaler [2], la pagina 106, unde se vorbește de documentul în chestiune, găsim: „ce document... fut remis confidentiellement par le chevalier d'Eon, avec un travail spécial sur la Russie, entre les mains de *l'abbé de Bernis*, ministre des Affaires Étrangères, et celles de Louis XV lui-même, en *1757*". Această

[1] În 1760, Linchou a fost condamnat la moarte și i s'a tăiat capul din ordinul Sultanului. Vergennes, ambasadorul de atunci, relatînd faptul către ministrul de Externe al Statului său, spune, la 17 Mart: „Je ne connais pas encore, Monsieur, toutes les circonstances de son crime, la Porte éludant d'entrer en communication avec moi à cet égard. Je présume que je pourrai en trouver des traces dans *ses papiers* qui sont sous mon scellé, ainsi que ses effets, mais dont je n'ai pu encore faire l'inventaire" (Hurmuzaki, Supl. [1], p. 716, no. MXII).

[2] *Mémoires du chevalier d'Éon*, Paris, Grasset, 1935, în -8°.

www.dacoromanica.ro

din urmă dată e probabilă, fiind anul accesiunii Rusiei la tratatul din Versailles, când cavalerul d'Eon se înapoia din capitala Elisabetei și, afiliat la diplomația secretă, căuta să împiedece — prin presintarea pieselor menționate — cercurile oficiale francese de la o alianță cu Imperiul Țarilor.

Documentul no. IX (pp. 16–19), *Memorii privitoare la afacerile Rusiei*, datat „1766?", are patru subtitluri, aparținînd la date diferite, după conținut.

Primul, *Sur le Khan des Tartares*, se raportă la mijloacele prin care diplomația francesă căuta să-și asigure libera expediție a corespondenței sale între Varșovia și Constantinopol, precum și legătura acestor două posturi cu consulatul din Crimeia; aceasta nu se putea face în mod normal decît prin Moldova, dar Matei Ghica, Domnul de atunci, nu era dispus s'o favoriseze. Numeroase mărturii documentare atestă că faptul s'a petrecut în *1755*, dată ce trebuie admisă și pentru documentul de față[1]. Se poate merge cu precisia și mai departe: ultimul aliniat al acestui paragraf vorbește de intenția lui Racoviță de a trece la Domnia Moldovei, și confirmarea acestui fapt o găsim într'o scrisoare a lui Linchou către Vergennes, din 12 Septembre 1755[2]. Deci putem precisa că subtitlul memoriului trebuie datat din *ultimele luni ale anului 1755*.

Al doilea subtitlu, *Sur les Vaïvodes de Valachie et de Moldavie*, are în conținutul lui elemente de stabilire cu precisie a anului când a fost redactat. În paragraful al treilea este menționat bătrânul Mihai Racoviță, care la acea dată „vit encore à Constantinople dans un âge fort avancé". Știm că Vergennes presinta, la 19 Ianuar 1756, condoleanțe lui Constantin Racoviță pentru moartea tatălui său[3]. Deci documentul este redactat înainte de Ianuar 1756. Mai este vorba în primul paragraf despre Constantin Mavrocordat: „ayant été déposé de Moldavie il y a environ 6 ans", despre care se știe, documentar, c'a părăsit tronul Moldovei în 1749. Ca atare, și pentru acest subtitlu trebuie admisă data de 1755. Înseși frasele din text: „aujourd'hui le Vaïvode de

[1] Întreaga chestiune este tratată pe larg în capitolul IV, partea a III-a, din lucrarea noastră, *Politica orientală franceză și țările române în secolul al XVIII-lea* (supt tipar).

[2] I. C. Filitti, *Lettres et extraits*, p. 147, no. CXVIII.

[3] Filitti, *ibid.*, p. 384, no. CCCLXVII.

www.dacoromanica.ro

Valachie est Constantin Rakowitza, fils de Michel“, şi „Le Vaïvode de Moldavie est Matheus Gika, fils cadet de Grégoire“ (p. 19), erau un indiciu la îndămâna editorului ca să poată evita datarea cu „1766?“.

Subtitlul care urmează (pp. 19-20), „*Note dressée par le Sieur de Lancey pour le Vaïvode de Valaquie qui était bien disposé, pendant que celui de Moldavie était très contraire*“, e un raport al fostului consul în Crimeia, Lancey, — în urmă secretar al ambasadorului *de Broglie* la Varşovia —, redactat în Octombre 1754, în timpul dietei de la Grodno, şi priveşte încercarea castelanului de Cracovia, Poniatowski, împreună cu Matei Ghica, Domnul Moldovei, de a zădărnici efectul solicitărilor partidului filo-frances din Polonia (ajutat de diplomaţia secretă a lui Ludovic al XV-lea) la Poartă, ca să determine pe Turci a lua o atitudine faţă de crescînda influenţă a Ruşilor pe malurile Vistulei.

Ultimul subtitlu al acestui lung document, „*De la Nouvelle Servie*“ (p. 21), priveşte chestia colonisărilor făcute de Ruşi în regiunea Bugului cu locuitori ademeniţi din toate ţerile limitrofe şi e redactat înainte de 1757, data accesiunii Rusiei la tratatul franco-austriac. E un raport dresat pe vremea cînd guvernul frances începuse o vie campanie diplomatică în scopul de a determina pe Turci să se opună Ruşilor la acţiunea de colonisare, cu locuitori din Banatul sîrbesc şi Principatele romîne, a ţinutului din Sud-Vestul Ucrainei, intitulat *Serbia Nouă*. Îl credem din toamna anului 1752, de oare ce, privitor la Rusia şi Austria, se vorbeşte de „un traité d'alliance particulier en vertu duquel elles s'aideront réciproquement de 30.000 hommes“, iar acest fapt îl găsim confirmat într'o scrisoare a lui Frederic al II-lea, regele Prusiei, către ministrul său de la Stockholm, de la 30 Septembre 1752 [1].

Exemplele s'ar putea înmulţi, dar cele presintate credem că sînt suficiente ca să dovedească precauţiunea de luat la utilisarea sus-numitelor volume şi, cîte odată chiar, lipsa de utilitate a materialului adunat în ele.

V. Mihordea.

---

[1] Frederic II, *Politische Correspondenz*, vol. IX, p. 223, no. 5611. Regele Prusiei cunoştea acest tratat numai în proiect. El va fi semnat la 16 Iunie 1753 (Martène, *Recueil des traités de la Russie*, Suppl. t. III, p. 30 (ed. I)).

www.dacoromanica.ro

Un dicționar neogrec-românesc în manuscript de la începutul secolului al XVIII-lea

În biblioteca Institutului nostru de Istoria vechiului drept de pe lîngă Facultatea de drept din Iași s'a primit din partea studentului preot Petre Pralea din comuna Păușești, jud. Iași, un manuscript[1]. Acest manuscript, în format de caiet, conține 238 foi (în total 476 de pagini). De la foaia a doua pînă la, inclusiv, foaia 225, textul este un dicționar neogrec-românesc. De și acest fel de dicționare se consideră a fi rarisime în țara noastră, totuși întîmplarea a făcut să apară astfel un exemplar aproape complect, fiindcă nu-i lipsesc decît patru foi (două foi sînt rupte după foaia a patra și două de asemenea rupte după foaia 81a). Partea de la sfîrșitul manuscriptului este ocupată de o povestire asupra nașterii Papei Romei Grigore (între fol. 226-237), supt titlul *„Aiĕ însemnăm de minunata și dumnezeiasca naștere a prea-fericitului Grigorie Înpărat Papa de Roma. Istorie scoasă după latinie"*, scrisă de aceiași mînă ca și dicționarul. Ultima foaie, 238, vorbește despre „douăsprezece semne scoase de înțeleptul Ieronim din letopisețul Jidovilor, cari au să fie înaintea venirii lui Hristos".

Locul de origine al acestui dicționar este mănăstirea Hurezului, după cum ni spune o scurtă însemnare din josul foii începătoare a dicționarului: *„A sfintai mă[nă]st[i]rei Hurez"*. Dovada că acest dicționar este scris la începutul secolului al XVIII-lea o face ductul caligrafic, care samănă așa de mult cu scrisul din manuscrisul ilustrat, descoperit de noi la Chiev în 1910. Am putea fără teamă de cădere în greșală să spunem că autorul acestui dicționar ar fi însuși Mitropolitul Antim Ivireanul[2]. În sprijinul părerii că acest manuscris aparține începutului secolului

[1] Găsit în podul casei tatălui său, fost preot.

[2] N. Iorga: *Bul. Com. Mon. Ist.*, an. VII, fasc. 27, Iulie-Septembre 1914, în articolul *Arginturile lui Constantin Brîncoveanu*, p. 105. Cf. *Neamul românesc literar*, an. II, Nr. 14, 4 April 1910, pp. 216-22, și No. 15 din 11 April 1910, pp. 232-35. Cf. Șt. Berechet, *Documente slave de prin arhivele ruse*, 1920, pp. 17-26 și același, în „Comisiunea monumentelor istorice, Secția din Basarabia, Anuar II", Chișinău, 1928, în articolul *Un manuscris de zugrăveală al Mitropolitului Antim*, pp. 125-35.

www.dacoromanica.ro

al XVIII-lea ni vine şi o notiţă din 1725, urmată de alte două de la începutul celui al XIX-lea, scrise de persoane ale căror iscălituri nu le putem descifra. Însemnarea de la începutul secolului al XVIII-lea o găsim pe verso al ultimei foi, care se rosteşte astfel: „*Eu am cetit aceste mai sus scrise şi foarte m'am folosit; 1725, Noemvrie 30*". Pe prima pagină a primei foi cetim o altă însemnare greu de descifrat, începătoare cu numele persoanei care a scris-o, fixată la anul „*1805 (7313), Sept. 30*", iar pe verso al ultimei foi a dicţionarului propriu zis cetim: „*Dau har Sfintei Troiţe, că m'am învrednicit să cetesc aceste; lt. 1814, Ghenari 30*".

Titlul dicţionarului nostru nu ar avea înţeles fără substantivul τὸ βιβλίον, căci numai din ceia ce găsim pe prima pagină nu ar avea rost: „τοῦ τῆς ἐγκυκλοπαιδικῆς βάσεως θησαυροῦ.

Dicţionarul acesta este alcătuit cu totul deosebit de cele ce se întocmesc astăzi. În loc să aibă indicaţiile scrise în partea de sus a fiecării pagini, el face secţiuni din litera alfabetului cu litera imediat următoare, de ex, αβ, αγ, αδ, αε etc. Substantivele n'au articol.

Afară de aceasta, autorul dicţionarului nostru, neavînd cuvinte pentru redarea terminilor tehnici, îi redă prin perifrase. Şi acest fapt adaugă la dovada vechimii manuscriptului. Pentru învederarea acestui adevăr dăm mai jos o pagină complectă.

foaia 152 verso.

περίβλεπτος văzut de toţi, cinstit, numit.
περιλέπω caut înprejur.
περιβολάκι grădioară.
περιβολάρης grădinar.
περιβολαριὰ (?) seminţe de grădină.
περιβόλι grădină.
περιβρεγμένος humăd înprejur.
περιγέλασμα lucru de răs.
περιγέλασις luare în de răs.
περιγελαυμένος luat în răs.
περιγελαστὴς luotor în de răs, răzători.
περιγέλοιον batjocură.
περιγελῶ iau în răs.

www.dacoromanica.ro

περιγιάλι ţărmure de mare.
περιγλύφω ling pen prejur.
περιγραφὴ cuprinderea vre unor lucruri sau are (?) unor locuri cu scrisoarea.
πέριγυρίζω încunĕgur.
περιγυριστής încunĕgurători.
περιγύρισμα încunĕgurare.

Pentru a vedea lungimea unor perifrase, dăm şi pagina a doua a foii 106:

κτύπος χερίων plesnitul măinilor.
κτυπῶ lovesc.
κτυπῶ τὰ χέρια plesnesc din măini.

κυ:

κυβέρνησις cărmuire, îndreptare.
κυβερνήτης cărmuitoriu, cărmă.
κυβερνῶ îndreptez, cărmuesc. Acest cuvănt să zice mai osebit la cărmuitorii corăbiilor, şi după aceaea s'au obicinuit de să zice aseamenea toată căpeteniea, ori la domni, ori la înpăraţi care-şi încărmuesc ţările şi supuşii, ori la casnic, cari-ş încărmuesc trebile casii, care cuvănt îl grăim de-ap[u]r[u]rea şi rumăneaşte, zicănd că cutarele chivernisează bine, cutare iaste chivernisitor bun, şi la aceastea-i om chivernisitoriu, muiare chivernisitoare.
κυδώνι, κυδωνίτον μῆλον gutue.
κύκλος crug, ocol.
κυκλόνα ocolesc.

Bogatul material al acestui dicţionar ar face, în altă ţară, obiectul preocupărilor filologice şi paleografice.

Șt. Gr. Berechet.

www.dacoromanica.ro

Ştiri privitoare la războiul turco-german în 1686

I. Alianţa generală contra Turcilor.

Recensînd cartea lui Iob Ludolf, *De bello turcico* (Frankfurt, 1686, în 4-o), autorul anonim din revista *Bibliothèque universelle et historique* din acelaşi an, arată că, alături de Liga Sfîntă (Austria, Veneţia şi Polonia), se vorbia atunci „des moyens de faire une alliance entre les princes chrétiens, des liaisons particulières qu'on pourroit avoir avec les despotes de Valachie, de Moldavie et de Transylvanie, les ducs de Moscovie et les Cosaques, en leur promettant de rétablir le Patriarche de Constantinople et les Grecs dans tous leurs privilèges" (t. II, p. 17).

II. Biblioteca lui Matei Corvin de la Buda, transportată la Viena.

În aceiaşi revistă, pe 1687 (Amsterdam, în 12 pp. 406-11), analisîndu-se cartea spaniolă a lui don Nicolas de Olivier et Fullana, *Recompilacion historica de los Reyes, Guerra, Tumultos y Rebelliones de Ungria* (Bruxelles, 1687, în 4-o, 253 pp.), se vorbeşte (p. 245) că, după căderea Budei supt Austriaci, „l'auteur assure qu'on a trouvé en cette ville, dans une tour du chateau, une grande partie de la fameuse Bibliothèque du roi Matthias Huniade Corvin, où il y a plusieurs manuscrits, et qu'on l'a transportée dans celle de Vienne. Les gazettes nous en ont dit autant, mais il est surprenant qu'on n'ait point encore publié de catalogue des livres que l'on a trouvez, s'il est vrai que les Turcs ne les aient pas brulez, comme on l'avoit cru jusqu'à present". Şi recensentul spune că se poate cerceta, privitor la aceasta, prefaţa pe care Ioan Al. Brassicanus a scris-o operelor lui Salvian: „Ce savant homme, qui avoit vu cette Bibliothèque avant que les Turcs prissent Bude, en déplore la perte d'une manière à toucher tous ceux qui ont quelque amour pour les lettres, et on ne sauroit leur donner une plus grande joie qu'en publiant ce que l'on en a pu recouvrer, pourvu qu'on le fasse fidelement, et sans supprimer, ni changer rien de ce que l'on trouvera dans les manuscrits. Si on refuse de donner cette satisfaction aux Savans, on ne pourra empecher qu'ils ne disent qu'il nous importoit peu que ces livres fussent entre les mains des Turcs, ou des chretiens, puisque les uns et les autres les suppriment également".

V. Mihordea.

www.dacoromanica.ro

Un act de danie de la Alexandru-cel-Bun din 1412, Februar 19

Alexandru-cel-Bun dăruieşte în 1412, Februar 19, diacului său Roman două sate, Doleşti şi Leontineştii[1], *astăzi în judeţul Bacău, ca răsplătire pentru slujba făcută înaintaşilor lui şi însuşi dăruitorului.*

† ми[лос]тїю б[о]жїею мы александръ воевода господарь земли молдавскои. чинимъ знаменито с[и] × нашимъ листомъ оусѣмъ кто на нь оузритъ или его оуслышитъ. оже тотъ истинныи романъ дїакъ с[ы]нъ ...[2] ѡ[т] нѣмца служилъ переже сто-почившїимъ предкомъ наши[м] правою и вѣрною службою. а дне[с] служитъ намъ правою и вѣрною служ[бою тѣмъ] мы видѣвше его правую и вѣрную службу до на[с]. жаловали есмы его особною м[и]л[о][с]тїю. дали есмы ему оу нашеи земли молд[а]вскои [два села] на сланомъ тазловѣ. на имѧ долештїи и лешнтинештїи. то ему оурикъ со оусѣмъ доходомъ на вѣкы вѣчныѧ. и дѣтемъ его. и брату [его тудору][3] и дѣтемъ его и первыимъ поколѣнїемъ имъ и оунучатомъ имъ и праоу-нучатомъ имъ и праѧюрѧтомъ имъ. на вѣкы вѣчныѧ. а хотаръ [тѣмъ селомъ] ѡт ардева ѡт тазлова. ѡт воды по середъ тополїѧ на кран тополїѧ пивница. ѡт пивници простѣ на верхъ дѣла могила та дѣломъ [на едну] кругѧ могыла. ѡт тои могылы чересъ потокъ. на другы дѣлъ могыла ѡт тои могылы дѣломъ где сѧ стлетъ хотарь чирцѣ станномъ мо[гыла]. ѡт толѧ на борзинъ хотарь могыла. ѡт толѧ простѣ оу потокъ на березѣ могыла. та потокомъ [д]олу ѡт игната простѣ полемь ниже мел[...] [у]стїе потока. та потокомъ горѣ на верхъ дѣла. та поверхъ дѣла долу до про тивъ старои пивници. то ему весь хотарь. а на то вѣра нашего госпо[д]ства вышеписаннаго александра воеводы и вѣра дѣтеи наши[х] и вѣра нашихъ бояръ. вѣра пана станислава ротомпана. вѣра пана

[1] Satul Doleştii nu mai există astăzi, iar Leontineştii se află în Sudul comunei Ardeoanii din jud. Bacău; v. M. Costăchescu, *Documentele moldoveneşti înainte de Ştefan-cel-Mare*, I, 1931, p. 20, în documentul din 1399, Mart 12.

[2] Sînt şterse vre-o zece litere.

[3] Dăm numele acesta după tălmăcirea lui Paul Debrici.

www.dacoromanica.ro

миханлашева. вѣра пана оана дворника сочавскаго. вѣра пана влада сирѫ[т]скаго и брата его пана крѣстѫ чашника. и вѣра пана жюржа фратовского и вѣра пана жюметате їѡна. вѣра пана влада дворника. вѣра пана негра дворника. вѣра пана шандришорова. вѣра пана братула страовичѫ. вѣра пана вилчина. вѣра пана спенина. вѣра пана югшина. вѣра пана наїаша. вѣра пана прочелника стоина и вѣра пана стана вѣірли[чѫ]. и вѣра пана домонкуша столника. вѣра пана wлексина. вѣра пана стана вистиарника и вѣра пана оурѫкле петра и вѣра оусѣхъ [бояръ мол]давскыхъ. а по нашемъ животѣ которыи иметь вѣити господарь оу нашеи земли или w[т] дѣтеи наши[х] или наши[х] братїи или w[т] [нашего] племене или боудь кто. то имъ што вѣихъ непорушили нашего данїѫ и нашего оутверженїѫ. за нуже есмъі имъ дали за правую и за вѣрн[у]ю его слѫжбоу. и на потверженїе имъ. велѣли есмъі нашему вѣрному братѫю логодетю (sic) писати и привѣсити печать наша к сему листу нашему у сочавѣ в лѣт ѕцѣ. м[есѫ]ца февраря оу ѯї днь.

(*Traducere:*) Cu mila lui Dumnezeu, noi Alexandru Voevod, Domn ţerii Moldovei. Facem cunoscut cu această carte a noastră tuturor cari vor căuta la dînsa sau o vor auzi cetindu-se.

Iată acest adevărat Roman diac, fiul..., de la Neamţu, slujit-a strămoşilor noştri mai înainte răposaţi cu dreaptă şi credincioasă slujbă. Pentru aceia, văzîndu-i dreapta şi credincioasa slujbă faţă de noi, l-am dăruit cu o deosebită milă, dîndu-i în ţara noastră moldovenească două sate pe Tazlăul Sărat, numite Doleştii şi Leontineştii, ca sa-i fie uric cu tot venitul în vecii vecilor, lui şi copiilor lui şi fratelui lui, Teodor, şi copiilor acestuia şi primei seminţii a lor şi nepoţilor lor şi strănepoţilor lor şi strănepoţilor lor în vecii vecilor.

Iar hotarul acestor sate de la Ardeva din Tazlău din apă prin mijlocul plopilor, în margenea plopilor, pivniţa, de la pivniţă drept în vîrful dealului la movilă, prin pîrău la celalt deal, la [altă] movilă. De la movila de pe dealul unde se află hotarul lui Cîrţă Stan, şi de acolo la hotarul Borzei la [altă] movilă. De acolo drept în pîrău la mesteacăn la movilă. Apoi pe pîrău în jos de la Ignat drept pe cîmp în jos..., la vărsarea pîrăului. Apoi sus la vîrful dealului, în jos, pînă în faţa pivniţei. Acesta este tot hotarul.

www.dacoromanica.ro

Şi pentru aceasta este credinţa noastră a mai sus numitului Alexandru Voevod şi credinţa copiilor noştri şi credinţa boierilor noştri, credinţa boierului Stanislav Rotompan, credinţa boierului Mihăilaş, credinţa boierului Oană Vornicul Sucevei, credinţa boierului Vlad de la Siret şi a fratelui lui, Crăstea Ceaşnicul, şi credinţa boierului Giurgiu de la Frătăuţi şi credinţa boierului Jumătate Ioan, credinţa boierului Vlad Vornicul, credinţa boierului Negrea Vornicul, credinţa boierului Şandru, credinţa boierului Bratul Straovici, credinţa boerului Vilcea, credinţa boierului Spânul, credinţa boierului Iugşa, credinţa boierului Iliaş, credinţa boierului Procelnic Stoian, credinţa boierului Alexa, credinţa boierului Stan Vistiernicul şi credinţa boierului Petre Ureache şi credinţa tuturor boierilor noştri.

Iar, după viaţa noastră, cine va fi Domn în ţara noastră, sau din copiii noştri, sau din fraţii noştri, sau din neamul nostru, sau sau fie oricine, să nu strice dania noastră şi întăritura noastră, pentru că i-am dat pentru dreapta şi credincioasa lui slujbă.

Iar, pentru întărirea lor, poruncit-am credinciosului nostru Brateiu logofătul să scrie şi să lege pecetea noastră de această carte a noastră.

În Suceava, în anul 6920, luna lui Februar în 19 zile".

Suret de pe uric vechiu de pe sîrbie de la Alexandru Vo[e]vod, Domnul ţărei Moldovei. Scris în Suceava, din let 9620, Fevr. 19.

Înştiinţare facem prin această cartea noastră tuturor cui vor căuta asupra ei, sau o vor auzi citindu-se, pentru acest adevărat Roman diiac, fiul (lipsă), de la Neamţu, că au slujit mai înainte întru sfinţi odihniţilor procatohilor [1] cu dreaptă, şi cu credinţă slujbă. Iar astăzi nouă ne slujeşte cu dreaptă şi cu credinţă slujbă (lipsă), văzînd a lui cea cu dreptatea şi cu credinţă slujbă către noi, l-am miluit pre el cu osebită milă şi i-am dăt lui în ţara noastră a Moldovei doaî satea pe Tazlăul Sărat, anume Doleştii şi Leonteneştii, ca să-i fie uric cu tot venitul în vecii veacilor şi fiilor lui şi fraţîni-său lui Tudor şi fiilor lui, celor mai întîi neamuri a nepoţilor, strănepoţilor şi prea strănepoţilor lor în veacii veacilor.

Iar hotarul acestor satea de la Ardeva din Tazlău din apă prin mijlocul plopilor în marginea plopilor, pivniţa, de la pivniţă drept la vîrful dealului la movila vechea (lipsă), crucea movila, de la acea movilă pestea pîriu la alt deal movila, de la acea movilă dealul unde stă hotarul lui Cîrţă Stan (lipsă), de acolea la hotarul

[1] Cuvîntul „procatoh" vine din neogrecescul ὁ προκάτοχος = predecesorul.

www.dacoromanica.ro

Borzei movila, de acolea drept în pîriu în mal movila, apoi pîriul la valea drept pe cîmpu din gos de cridă în gura pîriului, apoi pîriul în sus la vîrful dealului și pe vîrful dealului păn în protiva pivniței cei vechi. Atîta este tot hotarul.

Și spre aceasta este credința a însuși Domniei Noastre mai sus numit Alexandru Voevod și credința a fiilor noștri și credința a tuturor boerilor noștri a Moldovei a mari și mici, și spre întărire acestora am poroncit credincios boeriului nostru lui Brătiu lo[go]f[ăt] să scria și cătră adevărată cartea noastră aceasta peceatea noastră să lege [1].

De pe sărbie pe limba moldovenească, pe cât s'au putut cunoaște și înțălege, am tălmăcit la anul 1804, Iunie 9.

Polcovnic Paul Debrič
ot Mit[ropolie]".

Biblioteca Institutului nostru de Istoria vechiului drept românesc, pe lîngă atîtea documente, cărți vechi și monede din toate timpurile, s'a mai îmbogățit cu încă un act de mare valoare. Locotenentul Constantin [2] Făiniță din reg. 14 Roman, fostul nostru student, ni-a presintat la oarele de paleografie slavă ale seminariului nostru acest pergament de la Alexandru-cel-Bun din 1412; Februar 19. Cuprinsul actului este, după cum se vede, o donațiune făcută de Domn diacului său Roman pentru slujba făcută cu dreptate și credință. El îi dăruiește două sate: *Doleștii* și *Leontineștii*, de pe Tazlăul Sărat [3]. Traducerea românească,

---

[1] Pe margene, la mijlocul documentului, se zice: „Aicea unde zice veche și lipsa poate că zice și pe deal, pentru că să cunoaște abè".

[2] Documentul este în păstrarea sus numitului locotenent, nepot al răposatului Costachi Arhip (nepot după mamă, născută Arhip). Institutul nostru posedă o copie fotografică. O asemenea copie și-a procurat și d. profesor Mihai Costăchescu pentru bogata sa colecție de pergamente slave. Originalul este stricat pe la îndoiturile din mijloc, avînd dimensiunile 42-28 cm. Pecetea a dispărut, rămînîndu-i numai resturi din șnururile de coloare verde și roșie închisă. Documentul acesta ni-a fost înfățișat cu două traduceri: una din 1804, Iunie 9, făcută de polcovnicul Paul Debrii de la Mitropolie; iar alta, scrisă mult mai tîrziu, cu caractere frumoase latine, de o persoană pricepută în sistemul de transcriere a documentelor. La acestea se mai adăuga un arbore genealogic. Noi, pe lîngă traducerea noastră complectă, am dat și tălmăcirea defectuoasă a lui Debrici.

[3] Din cuprinsul documentului de față reiese că aceste două sate făcuseră parte din Ținutul Neamț. Astăzi unul din ele, Leontineștii, se găsește în partea de Nord a județului Bacău, la Sud de actuala comună Ardeoani. Cel d'intîiu a dispărut, rămînîndu-i, probabil, numele legat de vre-un deal sau vre-o vale.

www.dacoromanica.ro

urmînd după textul original slav, este a noastră, făcută, după cît ni-a fost cu putință, complect. A doua traducere, care urmează după aceasta, este tălmăcirea trunchiată a poicovnicului Paul Debrici de la Mitropolie, cunoscut din atîtea traduceri făcute la începutul secolului al XIX-lea. Pe dosul documentului original stau scrise hotarele satelor pentru mai ușoara orientare a posesorului, cum se făcea în trecut, pentru a nu se mai desface în toată întinderea lui, evitînd stricarea. Acest act necunoscut este un adaus la desăvîrșita operă a d-lui profesor Mihai Costăchescu, care, împreună cu Ioan Bogdan, a pus la îndemîna istoricilor și juriștilor toată dovada documentară a trecutului nostru moldovenesc, de la descălecat pînă la coborîrea Marelui Ștefan în groapnița de la Putna.

Șt. Gr. Berechet.

Noi manuscripte în legătură cu Istoria Romînilor la Biblioteca Națională din Paris [1].

În revista *Bibliothèque de l'École des Chartes*, d. Omont, publica o listă de „Nouvelles acquisitions du département des manuscrits de la Bibliothèque Nationale" pe anii 1929/1931, iar, la pp. 372-373, sînt indicate manuscrisele No. 12276 și 12277, donație a contelui de Lenș [2], din București, cu următorul cuprins: *„Correspondance de Charles Gravier de Vergennes, de Pierre Puchot des Alleurs et de Felix Linchou [de Linche], avec les princes de Valachie et de Moldavie (1724-1755).* Copies des originaux conservés aux Archives du Ministère des Affaires Étrangères: — En tête, copie d'une lettre de Pierre Musatesco, prince de Valachie (1582), XIX-e s., pap., 514 et 325 feuillets, 220 sur 150 mm. Demirel".

Aceste manuscrise, datorite zelului pe care ultimii descendenți ai familiei Lenș din România l-au manifestat, către sfârșitul veacului trecut și începutul celui actual, în scopul de a aduna peste tot material ca să dea o nouă ediție genealogiei scrise la 1844 de Borel d'Hauterive [3], nu cuprind altceva decât o parte din materialul publicat de d. Filitti la 1925, în *„Lettres et extraits*

[1] Presenta notiță a fost scrisă în 1932.

[2] Aceluiași donator se datorește și Ms. 12275, care însă nu e în legătură cu noi.

[3] *Généalogie historique de la Maison de Linche*, Paris, 1844, în 8-o.

www.dacoromanica.ro

concernant les relations de la France avec les Principautés roumaines (1729-1812)" și merg de la 1740 la 1783.

Scrisoarea lui „Pierre Musatesco" este a lui Petru Cercel către doamna de Germiny, 12 Februar 1582, copiată din ms. Bibl. Nat. 4125, p. 74, și pe care a publicat-o mai înainte d. Iorga, în „Acte și fragmente", I, p. 32.

Verificându-le, copiile au foarte multe greșeli de datare și de adresă [1], ceia ce presupune că au fost făcute de persoane necunoscătoare a evenimentelor, iar descrierea din catalog e puțin cam fantesistă față de ceia ce se găsește pe coperta manuscriptelor și în conținutul lor. Din moment ce actele se găsesc publicate și la îndemâna oricui, fără greșeli, e de prisos să se mai creadă că aceste manuscripte presintă vre-o însemnătate. Facem totuși mențiune pentru a nu induce pe cineva în eroare.

V. Mihordea.

Revoluția lui Horia

– Legendă și adevăr –

I.

Horia, întors în primăvara anului 1784 din Viena în Munții Apuseni începe o agitație intensă pentru a ridica pe țeranii nemulțămiți împotriva Feudalilor maghiari. Cutreierînd satele răsfirate ale Munților Apuseni, arăta celor adunați o scrisoare privilegială scrisă pe pergament și o cruce de aur dăruită de Iosif al II-lea. Această scrisoare privilegială ar fi cuprins după afirmația lui Horia drepturile acordate Romînilor din partea Împăratului. Propaganda își găsește expresia clară într'o circulară adresată de Horia judelui din Ponor, chemînd țeranii din acest sat, precum

[1] Cf. vol. I, fol. 15 (unde găsim 25 Mart, în loc de 2 Mart 1749), fol. 9 Vo., (3 Decembre 1751, în loc de 5), fol. 102 (23 Februar 1752, în loc de 11/23 Maiu), fol. 106 și 107 (23 Maiu 1752, în loc de 11/22 Maiu), fol. 483 (1 Iulie 1756, în loc de 7 Iulie), etc. Vol. II. fol. 107, scrisoarea adresată „A Monsieur le Prince de Valachie" probează după conținut că este adresată lui Vergennes, ambasadorul Franciei; fol. 256: „29 janvier 1769, St.-Priest au Prince de Moldavie, Constantin Maurocordato", este în realitate adresată lui Grigore Callimachi (cf. Filitti, *Lettres et extraits*, p. 221); fol. 262 este datat: 6 Decembre 1778, în loc de 5 Septembre 1779 (Filitti, *ibid.*, p. 227).

www.dacoromanica.ro

și locuitorii din Bucium, Lupșa și Mujina la o adunare în satul Cîmpeni, relevînd că această chemare o face din porunca Împăratului și „dacă cineva nu va asculta de porunca Împăratului, acela va fi pedepsit“ [1].

Semnele prevestitoare de furtună apăruseră mai înainte: lipsia numai conducătorul care ar fi putut să facă din mulțimea nemulțămită un instrument de luptă. Terenul pentru izbucnirea mișcării revoluționare fiind pregătit de împrejurările locale de ordin social, economic și religios, e explicabil că apelurile lui Horia de a participa la răscoala patronată de Împăratul Iosif n'au rămas fără răspuns. În ziua de 31 Octombre, țeranii adunați în biserica din Mesteacăn, cărora Crișan li-a arătat din nou scrisoarea de la Împărat, au hotărît să se înarmeze și să plece la Alba-Iulia. Mișcarea revoluționară a început.

Rapoartele prefecților, ale autorităților militare și miniere, precum și scrisorile particulare, relevă fără deosebire convingerea țeranilor romini răsculați că mișcarea lor împotriva nobilimii pleacă din ordinul Împăratului Iosif [2]. În loc însă să primească țeranii așteptatul ajutor din partea autorităților imperiale, armatele imperiale au înăbușit mișcarea la sfîrșitul anului 1784.

Despre audiența decisivă a lui Horia din April 1784, în care Împăratul Iosif a dăruit lui Horia probabil crucea de aur, lipsesc informații contimporane. Iosif al II-lea, rostind cuvinte aspre la adresa nobilimii maghiare, dușmane reformelor sale urbariale, Horia i-ar fi propus să răscoale poporul romîn împotriva lor. La propunerea aceasta, Iosif, după o informație nesigură, ar fi întrebat „thut ihr das“, fiind întrebarea socotită ca un îndemn direct la răscoală. Cuvintele amintite s'au păstrat într'o scrisoare a lui Ribiczei (8 April 1830), care a primit informația de la căpitanul Sodler. Atît caracterul izvorului, cît și înțelesul neclar al cuvintelor „thut ihr das“, socotite de noi ca o întrebare, neafirmate prin niciun alt izvor, nu permit a afirma că Împăratul ar fi susținut pe față planul de răscoală.

Nu poate fi pus la îndoială că Horia a arătat țeranilor adunați

---

[1] I. Lupaș, *Răscoala țeranilor din Transilvania, la anul 1784*, Cluj, p. 80.

[2] Hofkammerarchiv, Viena, F. 3107/1424, Contele Carol Teleki; Hofkammer, 2 Mart 1785; F. 3107/6681, Direcția minelor din Banat, 20 Novembre; Rapoartele Prefecților, F. 3107; cf. și multe rapoarte din Kriegsarchiv, Viena (Secția Hofkriegsrat și Feldakten).

www.dacoromanica.ro

o scrisoare imperială privilegială, amintind de mai multe ori „voia și porunca Împăratului". Nici în casul acesta nu se poate construi ipotesa unui îndemn imperial direct la revoluție, de oare ce, după toate probabilitățile, scrisoarea imperială n'a fost decît o patentă imperială mai veche, prin care Iosif al II-lea acorda comercianților ortodocși veniți la Viena dreptul de a practica ritul lor în capela Sf. Gheorghe din Viena. După arestarea lui Horia, făcîndu-se o perchisiție la o rudă a lui Horia, Neculai „Kirszta" (Cîrstea), s'au găsit, pe lîngă douăsprezece petiții, și o patentă imperială acordată comercianților ortodocși, „wodurch der berüchtigte Hauptrebell Hora das wallachische Volkh, vorgebend dass darinnen die von Allerhöchsten Orten demselben verliehenen Privilegien enthalten wären, zum Aufruhre bethört hat"[1]. Afirmația că scrisoarea privilegială n'a fost o scrisoare dată lui Horia din partea Împăratului Iosif este întărită de martorul contemporan cel mai competent, Iosif al II-lea, scriind fratelui său Leopold, la 15 Novembre 1784: „...un coquin, qui porte... une patente comme s'il était envoyé de ma part..."[2].

Horia era însă îndreptățit să se refere la „voia și porunca Împăratului" și o făcea cu bună credință, căci, dacă nu se poate constata un *îndemn direct* al Împăratului Iosif, este în schimb de evidențiat *îndemnul indirect,* demofilia lui Iosif al II-lea, relevată în studiul d-lui I. Lupaș, „L'empereur Joseph II et Horia"[3]. Foarte semnificativ este un raport al ambasadorului spaniol din Viena, Domingo Yriarte, adresat contelui de Florida Blanca (30 Novembre 1784): „Funcționarii Maiestății Sale, pentru a facilita conscripția, au pronunțat cîteva expresii nechibzuite împotriva seniorilor teritoriali, cum, de exemplu, că aceștia erau niște mici tirani, ceia ce a fost de ajuns pentru ca plebea să se răscoale și să emită niște excese"[4]. Atitudinea aceasta a funcționarilor im-

[1] Hofkammerarchiv, F. 3107/1424, 1785, Raportul administrației miniere din Zlatna, 23 Februar 1785.

[2] Corespondența între Leopold și Iosif, Sammelbände des Hausarchivs, Haus-, Hof- und Statsarchiv, Viena.

[3] Aici la Paris am la dispoziție numai extrasul francez din „Revue de Transylvanie", I, no. 4.

[4] Archivele de Stat Simancas, Rapoarte consulare, Estado, Viena: „Los dependientes de Sua Majestad I., para facilitar la conscripcion, soltarono algunas expresiones inconsideradas contra los señores territoriales, como por exemplo que estos eran unos tiranillos, lo qual bastó para que la plebe amotinase y

www.dacoromanica.ro

periali şi mai ales aceia „prea-graţioasă“ a Împăratului faţă de ţeranii romîni, promiţîndu-li în limba lor uşurarea nevoilor [1], a trezit speranţe greşit întemeiate în sufletele ţeranilor năcăjiţi, contribuind ca factor decisiv la izbucnirea mişcării ţerăneşti în toamna anului 1784.

II.

Neclarificate sînt presupusele legături ale lui Horia cu societatea secretă politică-religioasă din Viena „Frăţia de Cruce“. S'a presupus că Horia ar fi întrat în cursul iernii 1783-1784 în legătură cu această societate care căuta să sprijine pe Romînii din Transilvania şi Banat, primind ajutorul material şi moral al Frăţilor de Cruce [2]. Silvestru Moldovan, referindu-se la „omul enigmatic“, însoţitorul lui Horia la începutul mişcării, îşi pune întrebarea: „Cine a fost deci omul enigmatic care a apărut pe sate, însoţit de Horia? Nu se ştie pînă azi. Iar, considerînd legăturile ce le avea Horia cu cu societatea „Orientul Interior“..., ne întrebăm: oare n'a fost necunoscutul marele maestru al societăţii „Orientul Interior“..., sau maestrul lojei din Viena“ [3]?

Izvorul întrebuinţat pentru a susţinea legăturile lui Horia cu „Frăţia de Cruce“ a fost articolul „Etwas zur Charakteristik der Wallachen“, apărut în „Provinzialnachrichten aus den k. k. Staaten“ (5 August 1786, No. 62) [4], reprodus mai tărziu în revista „Hazánk“ [5] şi în publicaţia „Sub Rosa“ [6] a lui Gustav Brabeé.

---

cometiese muchos excesos“. Comunicat de d. Al. Ciorănescu; Cf. şi Oct. Beu, *Împăratul Iosif al II-lea şi răscoala lui Horia*, „Revista Fundaţiilor Regale“. II, p. 384, Raportul trimisului Saxoniei, Clemens, din 8 Decembre 1784; „în cercurile nobililor s'a format opiniunea care se debitează în public că însuşi Împăratul sprijineşte în secret răscoala din Ardeal“.

[1] Cf. autobiografia lui Heydendorff, *Archiv des Vereins fur sieb. Landeskunde*, an. XVI, p. 484.

[2] Cf. I. Lupaş, *Revoluţiunea lui Horia, Studii, Conferinţe şi Comunicări istorice*, Bucureşti 1927, vol. I, pp. 289-90; *Idem, Răscoala ţeranilor din Transilvania la anul 1784*, Cluj 1934; Şt. Meteş, *Lămuriri nouă privitoare la revoluţia lui Horia*, Sibiiu 1933, pp. 59-62; M. Auner, *Zur Geschichte des rumänischen Bauernaufstandes in Siebenbürgen*, Sibiiu, 1935, pp. 22-30.

[3] S. Moldovan, *Momente noi din revoluţiunea lui Horia*, Braşov 1911 p. 12.

[4] Revista se găseşte în Nationalbibliothek din Viena.

[5] G. Brabée, *Fratres de Cruce*, Hazánk, 1888, An. 8, pp. 391-93.

[6] *Idem.*, *Sub Rosa*, Viena 1879. pp. 24-29.

www.dacoromanica.ro

Ar fi încă de amintit studiul lui Mailly, „Die Siebenbürgische Kreutzbruederschaft“ [1], basat tot pe informațiile din cartea curioasă „Sub Rosa“, ceia ce resultă dintr'o comparație a studiului lui Mailly cu articolul din „Sub Rosa“, cu toate că autorul nu indică izvorul întrebuințat.

„Provinzialnachrichten“ (1786)

|

„Sub Rosa“ (1879)

|

„Hazánk“ (1888) „Karpathen“ (1908)

În „Provinzialnachrichten“ se găsește informația următoare: „Un bătrîn de optzeci și cinci de ani a povestit unui călător că pe

[1] Anton Mailly, *Die Karpathen*, Brașov, 1908, an., I, pp. 667-68. Întrebuințăm traducerea d-lui Șt. Meteș, *o. c.*, pp. 60-1, îndreptînd cîteva mici neexactități care au resultat probabil din întrebuințarea textului ungar. *Provinzialnachrichten*, 1786, No. 62: „Ein 85-jähriger Greis erzählte einem Reisenden dass ihn sein Vater im 58 Jahre seines Alters in diese Gesellschaft aufgenommen und behauptet habe, diese Verbrüderung rühre von den urältesten Zeiten her, soviel man durch mündliche Tradition vom Vater zum Sohne wisse. Die Mitglieder einer solchen Gesellschaft kommen sehr oft im Jahre zusammen, so heimlich als möglich, verschwören sich durch fürchterliche Eide einander mit Rath und That, mit Gut und Habe, mit Leib und Leben beyzustehen, einander zu vertheidigen, die Gesetze der Gastfreundschaft heilig zu halten. Bey jeder Gelegenheit bekommt jeder ein kleines mit einem Kreuz bezeichnetes Brod, welches mit Honig überstrichen und mit Salz bestreut ist; in der Mitte des Kreuzes steht eine Kerze. Die Erklärung hievon ist diese. Sie wollen Brüder seyn in angenehmen und widerwärtigen Vorfallen, bey Tag oder bey Nacht, im Leben und Tod. Dieses Brod verzehren sie alle zugleich; dann bezeichnen sie die Decke ihres Versammlungsortes jeder für sich mit einem Kreuze und gehen auseinander. Aber zum Unglück kennt diese Freundschaft keine Grenzen und liefert öfters Beispiele der schrecklichsten Rache. In einem wallachischen Dorfe in Siebenbürgen, hatten sich Deutsche angesiedelt und so sehr vermehrt, dass sie die Wallachen nach und nach alle verdrängten, weil sie das Dorf verschönerten und die Wallachen zu bauen nöthigen wollten. Ein einziger steinalter Mann mit seiner Familie blieb da. Sein Grossvater, sein Vater hatte die Hütte bewohnt, er war darin gebohren und wollte da sterben. Obschon er ein sehr guter Nachbar, ein arbeitsamer redlicher Mann war, neckte man ihn doch oft auf die grausamste Art. Er betrug sich dabey sehr geduldig; die Kränkungen nahmen aber immer mehr zu und wurden am Ende unerträglich. Bey einer wiederholten ähnlichen Kränkung, wurden seine Brüder rege. Mit einmal brannte das ganze Dorf, das Feuer verzehrte alles, nur die Hütte des Wallachen nicht und es war platterdings unmöglich die Ursache der Feuerbrunst zu ergründen“.

www.dacoromanica.ro

el tatăl său l-a primit în societatea „Frăția de Cruce" în vrista de cinzeci și opt de ani, spunîndu-i că această societate frățească, conform tradiției rămase din tată în fiu, s'a format din timpuri străvechi. Membrii societății se adună anual foarte des atît de tainic cît e posibil și se leagă cu jurăminte grozave de a să susținea cu cuvîntul, cu bani, și cu averea lor, cu sîngele și viața, de a se apăra și de a urma cu sfințenie regulile ospitalității. Cu prilejul fiecării întîlniri fiecare primește o bucățică de pîne, însemnată cu o cruce, presărată cu sare: în mijlocul crucii stă o lumină. Explicarea aceasta e următoarea: Aveau să fie frați în bine și în rău, ziua și noaptea, în viață și la moarte. Pînea aceasta o mănîncă împreună și, de odată, după aceia fiecare înseamnă cu crucea tavanul locului de întîlnire și cu aceasta se despart. Însă din nenorocire prietenia aceasta nu cunoaște margeni, dovedind-o aceasta adese ori prin exemple de cumplite răsbunări. Într'un sat românesc din Ardeal s'au așezat Germanii și așa de mult s'au sporit, încît cu încetul i-au scos pe toți Romînii, fiindcă au înfrumusețat satul și voiau să-i silească pe Romîni să zidească și ei. Numai un singur bătrîn a mai rămas acolo cu familia; cu toate că a fost un bun vecin și muncitor cinstit, totuși i-au făcut tot felul de miserii, chinuindu-l adese ori simțitor. Toate acestea el le-a suportat cu multă răbdare, dar jignirile deveniau tot mai insuportabile. Atunci cu prilejul unei noi jigniri frații i-au luat parte. De-odată tot satul a fost în flacări, numai bordeiul Rominului a rămas neatins și a fost absolut imposibil să se afle causa focului".

„Provinzialnachrichten" sînt o modestă publicație periodică cu un conținut foarte variat, recomandînd în același număr cetitorului șopîrle ca leac împotriva cancerului și învățîndu-l într'un alt articol conservarea fructelor. De și nici caracterul publicației, nici anonimitatea autorului, nu sînt garanți pentru veracitatea articolului, cele descrise sînt verosimile, „Frățiile de Cruce" fiind bine cunoscute în trecutul poporului românesc [1].

---

[1] N. Iorga, *Istoria Romînilor prin călători*, București 1929, I., p. 140; Peretz, *Istoria dreptului românesc*, București 1916, II, pp. 114-9; Fotino, *Contribution à l'étude des origines de l'ancien droit coutumier roumain*, Paris 1925, pp. 172-204. Referindu-ne iarăși la traducerea d-lui Șt. Meteș, *o. c.*, pp. 61-2, înțelegem supt partea a doua natural: „Nu sufere nicio îndoială că această societate secretă, fanatică, n'a fost străină de răscoala Romînilor..." Am răsfoit rapoartele „secretae" și registrele în chestie din Haus-, Hof- und

www.dacoromanica.ro

Alta trebuie să fie atitudinea față de partea a doua a studiilor apărute în publicațiile „Sub Rosa", „Hazánk" și „Karpathen", privitor la legăturile lui Horia cu „Frații de Cruce" din Viena și arestarea acestora prin șeful de poliție din Viena, negăsindu-se pasagiul acesta în izvorul citat, „Provinzialnachrichten" (1886, No. 62). Cît despre articolele lui G. Brabée, ele au apărut la o sută de ani după răscoala lui Horia, neputînd să fie confirmate prin nicio indicație din archivele vienese și mai mult încă sentința menționată de Brabée: „Nu trebuie să se facă multă ceremonie de prisos, 25 Escortarea, Iosif" n'a fost nici trecută în cartea resoluțiilor imperiale. Cît de puțină credință merită omul de încredere al lui Brabée evidențiază și frasa următoare din articolul acestuia: „Cel care ni-a transmis informațiile de mai sus, fără să ni dea numele său, afirmă că a văzut cu ochii săi sentința scrisă laconic și simplu de mîna Împăratului cu cerneală roșie". Este lucru știut că Iosif al II-lea a întrebuințat o cerneală brună-surie și niciodată cerneală roșie, cum menționează Brabée sau omul de încredere al său (dacă a existat acest om, lucru de care ne îndoim) probabil pentru a impresiona pecetitorii articolului său.

Partea a doua a articolelor lui Brabée conținînd, pe lîngă contradicțiile de fond, și inexactitățile de referință, nu poate servi ca izvor pentru a susținea legătura lui Horia cu „Frăția de Cruce".

Singurul indiciu ce avem cu privire la legătura posibilă a lui Horia cu societățile secrete din Viena sînt protocoalele de presența ale lojei francmasonice din Viena „(La cei trei Vulturi" „zu den drei Adlern"), care atestă ca membru pe contele Gyulay, care a însoțit pe Mihail Popescu, partisan al lui Horia. Se poate să nu fie decît o simplă coincidență faptul că Gyulay a fost membru al acestei societăți secrete, dar s'ar putea admite că Mihail Popescu n'ar fi fost străin de loja „La cei trei Vulturi", făcînd aici cunoștința contelui maghiar.

Staatsarchiv, Viena, actele din Kriegsarchiv, precum și hîrtiile semi-arse din Archivele Ministeriului de Interne.

[1] Semnalat și de M. Auner, *o. c.*, p. 28. Vertrauliche Akten, 120, p. 1, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Viena. Prezența contelui Gyulay este atestată în 5785, 28-12 Dec. 1785; C. Göllner, *Participarea emisarilor Mihail Popescu și Salis la revoluția lui Horia.*

www.dacoromanica.ro

III.

Într'un studiu precedent, publicat în „Anuarul Institutului de Istorie Națională" din Cluj (vol. VI) am căutat să dovedim, cu ajutorul izvoarelor din Archivele vienese, existența lui M. Popescu și a lui Salis, presența lor între Romînii răsculați și să relevăm legăturile lui Salis cu cercurile din Petersburg și ale lui M. Popescu cu Alexandru-Vodă Mavrocordat.

Răposatul N. Densusianu s'a îndoit de existența legăturilor lui Salis și Popescu cu țeranii romîni [1], adoptînd D. M. Auner, în studiul „Zur Geschichte des rumänischen Bauernaufstandes in Siebenburgen" acest punct de vedere. Argumentul principal al d-lui Auner împotriva participării lui Salis la revoluția lui Horia este o scrisoare a unui inspector școlar rusesc, Salius (28 Decembre 1784), adresată ambasadorului austriac Cobenzl, protestînd împotriva citării numelui său în legătură cu mișcarea revoluționară a lui Horia și probînd în acest protest că n'a părăsit Moscova de la 15 Iunie 1783 [2].

Informațiile ce se găsesc în publicațiile contimporane asupra lui Popescu și lui Salis sînt nesigure și contradictorii. Le-am eliminat deci de la început din argumentația noastră, restrîngîndu-ne numai la rapoartele oficiale, izvoare de mînă întîia.

Izvoarele întrebuințate de noi arată că Salis, urmărit din ordinul Împăratului, fiindcă voia să convingă pe cetățenii austriaci să emigreze, pleacă în Septembre 1784 în Transilvania, unde i se pierd urmele.

O atestare și mai categorică a existenței lui Salis în Monarhia austriacă este un raport cifrat din August 1784 al lui Ludovic Cobenzl, ambasadorul austriac din Petersburg [3], înștiințînd pe cancelariul austriac că în Transilvania se află un om care s'a

---

[1] N. Densusianu, *Revoluția lui Horia*, București 1884, pp. 143-4.

[2] Consiliul Aulic de războiu către comandamentele militare, 26 Sept. 1784, Hofkriegsrat, Kriegsarchiv, Viena, 14/279, 1784; HKR. 14/332, 1784; HKR. 14/281, 1784; Lascy-Akten, Kriegsarchiv, 139/38, 1784; LA. 141/5, 1784; HKR. C. 2745/1784; HKR. C. 213/1785. Cf. și V. Șotropa, *Contribuții la revoluția lui Horia* în *Anuarul Inst. de Istoria Națională*, Cluj, V, p. 160.

[3] Koppenzoller către comandamentul general ungar, 6 Nov. 1784. HKR. 44/311, 1784. Cf. Cobenzi către Kaunitz, August 1784, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Staatskanzlei, Petersburg, 1784, No. 39.

www.dacoromanica.ro

obligat să emigreze cu mai multe familii din Transilvania în Crimeia; ambasadorul își încheie raportul său cu asigurarea că va căuta să identifice pe acest om. Cobenzl s'a achitat de angajamentul luat, anexînd raportului de la 3 Novembre 1784 o dare de samă amănunțită, făcută de un om al său de încredere asupra activității lui Salis la Viena.

Salis a propus ambasadorului rusesc din Viena, Contelui Galițin că va determina 300.000 de cetățeni austriaci (numărul e evident exagerat) să emigreze în Rusia. Proectul lui Salis fiind foarte bine primit de cercurile politice rusești, s'au comunicat detaliat beneficiile de care se vor bucura coloniștii străini în Rusia[1].

Față de atestările prezenței lui Salis în Transilvania, atît din Petersburg, cît și din Viena, nu poate resista contra-argumentul înfățișat de protestările unui oarecare Salius (nu Salis!), care a crezut că onoarea numelui său este periclitată prin amestecul unui om cu nume asămănător în răscoala țerănească din Transilvania.

Nici contra-argumentele, cam vagi, ale d-lui Auner împotriva participării lui Popescu la revoluția lui Horia nu sînt mai concludente.

Izvoarele din archivele vienese arată precis că Mihail Popescu, originar din București[2], caracterisat de căpitanul Beddeus ca „un aventurier și intrigant", gata la orice faptă[3], se afla în August la Viena, de aici a plecat la 23 Octombre, oara patru după masă, la Budapesta[4], continuîndu-și la 2 Novembre drumul la Cluj[5]. Data sosirii sale la Cluj nu o cunoaștem, dar un raport al comandamentului general din Ungaria ne informează că Popescu ar fi stat până la 17 Novembre la Zalău[6].

---

[1] HHSTA Staatskanzlei, Petersburg, 1784, No. 49.

[2] Comandamentul general ungar către Consiliul aulic de războiu, 12 Ianuar 1785, HKR. G. 228/1785; Comandamentul general din Transilvania către Consiliul aulic de Războiu, HKR. 3665/1784.

[3] Raportul lui Beddeus, HKR, G. 179/1785; LA. 143/29, 1785.

[4] Consiliul aulic de războiu către Gen. Shakmin, 24 Octombre 1784, HKR. 47/389, 1784; Pergen către Iosif al II-lea, 24 Octombre 1784, HKR. 47/389, 1784.

[5] Consiliul aulic de războiu către comandamentul general din Ungaria, 21 Novembre 1784, HKR. G. 44/3111, 1784.

[6] Comandamentul general din Ungaria către Consiliul aulic de războiu, 12 Ianuar 1785, HKR. G. 228/1785.

www.dacoromanica.ro

Informațiile neprecise din broșurile contemporane amintind pe Salis și Popescu ca îndemnători ai Romînilor răsculați [1] sînt confirmate printr'un raport al generalului Koppenzoller de la 16 Novembre către Comandamentul general ungar, atestînd alături de Horia pe Salis și Popescu ca fiind conducători ai țeranilor răsculați [2]. De și raportul generalului Koppenzoller este singurul izvor care confirmă prezența lor între Romînii răsculați, trebuie să acceptăm această afirmație, de oare ce nu este verosimil ca un ofițer superior să numească pe Salis și Popescu conducători ai răsculaților, basîndu-se numai pe zvonuri neîntemeiate, în deosebi dacă luăm în considerație că însuși Consiliul aulic de război, în urma raportului primit, comunică la 21 Novembre Comandamentului general din Transilvania că Romînii răsculați ar fi conduși de Salis și Popescu [3]. Din datele cronologice referitoare la itinerariul lui Popescu resultă că prezența acestuia în Munții Apuseni cam de la 6 la 12 Novembre ar putea să corespundă situației de fapt, plecînd Mihail Popescu la 2 Novembre [4] din Pesta și fiind atestat în orașul Zalău la 17 Novembre.

Din rapoartele căpitanului Beddeus se vede că Popescu aveat de împlinit în Transilvania o misiune secretă primită de la Domnul Moldovei Alexandru Constantin Mavrocordat [5]. Căpitanul Beddeus nu specifică ce scopuri urmăria Alexandru Constantin Mavrocorda în Transilvania; cunoscînd însă activitatea desfășurată de Popescu, se poate presupune că Domnul Moldovei căuta să între în contact, prin mijlocirea lui Popescu, cu Romînii răsculați.

Legăturile lui Horia cu Alexandru Constantin Mavrocordat sînt confirmate de Herbert-Rathkeal, ambasadorul Austriei la Constantinopol: „Pendant les troubles de la Transylvanie le chef des

[1] *Horja und Klotska Oberhaupt und Rathgeber der Anführer in Siebenbürgen,* pp. 9-10; *Kurze Geschichte der Rebellion in Siebenbürgen,* p. 21.

[2] Koppenzoller către comandamentul general ungar, 16 Novembre 1784, HKR, 44/311, 1784.

[3] Consiliul aulic de război către comandantul general din Transilvania, 21 Novembre 1784, HKR. 44/311, 1784.

[4] Comandamentul general ungar către Consiliul aulic de război, 2 Novembre 1784, HKRG. 3084/1784.

[5] HKRG. 2085/1785: „Poperskul hatte geheime Aufträge des abgesetzten Fürsten; da er den Lohn von 3000 fl. nicht erhalten, sucht er russische Protection; HKR. G. 2058/1785.

www.dacoromanica.ro

rebelles Hora envoya trois hommes à Jassy pour solliciter par le canal du Pr. Mavrocordato l'aide de la Porte"[1]. O altă informație privitoare la relațiile lui Horia cu Moldova conține scrisoarea din 3 Februar 1785 a nobilului ungar Ioan Gyöngyösi către G. Gulacsi: „Hoții de revoluționari stăteau în corespondență cu țerile vecine, Moldova și Țara-Românească, de la care așteptau ajutor". Pot să scriu sigur că la începutul acestui an 30.000 de Romîni din Moldova voiau prin pasul Ghimeșului să năvălească în Trei Scaune[2]. Chiar contele Hadik informează la 2 Decembre 1784 pe Împăratul Iosif că există posibilitatea amestecului Munteniei și Moldovei în revoluția lui Horia[3].

Participarea lui Popescu, care era omul de încredere al lui Alexandru Mavrocordat, la revoluția lui Horia, precum și prezența lui Salis ca exponent al cercurilor politice rusești între Romînii răsculați, evidențiază orientarea firească a acestei mișcări dincolo de Carpați.

C. Göllner.

DĂRI DE SAMĂ

P. P. Panaitescu, *Documente privitoare la istoria lui Mihai Viteazul*, București 1936.

D. P. P. Panaitescu are mîna fericită, dar și o continuă stăruință în căutarea lucrului nou. Cercetînd în archiva familiei Zamoyski registrele pe care le-am văzut eu acum mulți ani — și mi se lasă sarcina de a o spune —, dar din care n'am putut publica piesele scrise în limba polonă pe care regret că n'am învățat-o la timp — d. Panaitescu cred că o cunoaște perfect—, d-sa a scos un mare număr de scrisori și alte acte pe care face bine că le comunică fără zăbavă.

Se vor găsi acolo foarte multe scrisori ale lui Ieremia Movilă, unele de simplă politeță, sau comunicînd știri regelui Poloniei ori prietenilor de peste Nistru; înaintea lor se așează una de la

[1] Herbert-Rathkeal către Kaunitz, 10 Oct. 1795, HHSTA, Staaskanzlei, Constantinopel, No. 32, 1795; N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, București 1903, II, pp. 513-4.

[2] *Hazánk*, Budapesta, VIII (1888), pp. 111-2.

[3] Cf. Marczali, *Magyarország története, II. Jozsef korában*, II, pp. 34-5, apud Șt. Meteș, *o. c.*, p. 55-6.

www.dacoromanica.ro

Aron-Vodă și de alta la Ștefan Răzvan. Importante sînt din ale lui Ieremia-Vodă în care acelea-și apără demnitatea față de trimesul polon, care-l jignise, cerîndu-i și mai mari onoruri la întoarcerea de la Constantinopol, și care-și răsbunase pentru demnul răspuns pe care-l primise și-l bănuia din condeiul elegant al lui Luca Stroici, lovindu-l pe acesta la o petrecere în Polonia și căutînd să-i ardă fața și, apoi, intervențiile pentru așezarea în Țara-Românească a fratelui Simion. Odată și amintirea politicii greșite anti-turcești a lui Despot (p. 52 și urm).

Cu mult peste această corespondență, de sigur interesantă, dar care aduce așa de puțin esențial pentru a înțelege politica moldovenească a timpului, sînt două scrisori ale lui Mihai. Printr'una, din 15 Iulie 1595, el, care făcuse să se prade la Nicopol, anunță pregătirile turcești pentru o mare bătălie contra lui și, cerînd ajutor, arată cum, cu o țară săracă, el a jertfit, din convingere, totul pentru creștinătate (pp. 13-4).

Altă dată, după cucerirea Ardealului, își presintă legăturile cu cardinalul Andrei, soliile schimbate, înțelegerea făcută de acesta cu Turcii, intimația de a ieși din țară, făgăduiala zădarnică a unui castel, refusul unui nou jurămînt.

Si multe scrisori de boieri moldoveni fără mult cuprins sau expuneri de ambasadă, memorii ale lor (Nistor Ureche, Crăciun, Cristea, Drăgan, Gligorcea, Toderașcu Vartic).

Cutare scrisoare a lui Mihai e și în vol. mieu XII din Hurmuzaki (nu la pp. X-XI), și d. Panaitescu notează „omisiuni". Se înșeală: nu e *niciuna* decât un rând sărit la tipar și nu s'a reprodus o notă polonă de două cuvinte pe margini.

După o copie dată de d. Bianu se presintă aprinsul discurs al Iesuitului Skarga, discurs din care numai o parte ne privește.

Documente interne se adaugă (unul interesant despre recrutare).

De sigur că textul polon e redat cu îngrijire. Nu tot așa cel latin, care cuprinde foarte multe greșeli de tipar [1] și chiar unele de înțeles.

V. și, în grecește [2], semnătura lui Dimitrie Cercel, despre care nota mea în „Omagiul" Maiorescu.

---

[1] Quibus cum, cognoivus, regnum que, ne quid, noveat (moveat), conserveretur, mitterunt, de plurimis consilii (p. 123).

[2] Și în srisoarea din Hurmuzaki: *Secretarium* pentru *Kereztesi*, *fecimus*, pentru *scimus*, *hac* pentru *hoc*, *velitationis* pentru *velitationes*, *querit* pentru

www.dacoromanica.ro

În traducere trebuiau identificate numele proprii. Oricum, ele nu puteau intra diformate în tabla alfabetică. Notăm: Bosicko pentru Buciuc (17), Calasură pentru cunoscutul Vistier grec din Creta: Calogherà, Powissaczei (nume geografic; ambele, p. 11), Ilwens (pentru Iliaș: p. 19), Hrista (neadmisibil), Deli Zyorgio (ar fi un pod peste Dunăre; de fapt Ieremia a dictat pisarului polon: „de la Giurgiu", p. 28), Ostrogon (Strigonia, Esztergom, Gran), Czewna (p. 63), Szezespy (p. 68), Lazăr Farkaș, Ferenț Groble, Beldi Ianuș, Beci Tomeș, Mic Petru (Groble e Gergely, Mic, Mikó), Gian Timir, Celebi, Lagoși, Iaruhi (Iaruga), Micul pentru Mihul, Carlic. Zulkadr e un guvernământ din Asia (și numele Pașei), Macovița, Sapezi interpretat: sapeuri, de fapt: gebegii, Skiss Waraki, Dziulufi Carlo.

D. Panaitescu promitea o „istorie a lui Mihai Viteazul pe base noi", care să nu fie „unilaterale", ci și despre viața „internă și economică" și relațiile cu Sîrbii, Bulgarii și Grecii, „neutilisate la noi" (și cele grecești). Nimeni nu putea fi mai nerăbdător de a o vedea isprăvită decît acela care, ca mine, a încheiat abia, pe „base vechi", o Istorie a eroului.

Din nenorocire, fără a tăgădui tot ce aduce nou această adunare de *essays*, a trebuit să relevez la Academia Română, nu numai erori, dar și neadmisibilele interpretări care degradează pe Mihai și familia lui (v. *Memoriile secției istorice*).

* * *

Constantin I. Andreescu, *Evoluția învățământului în Moldova și istoricul Liceului Național din Iași* (extras din volumul jubilar al aceluiași), Iași 1935.

O parte de caracter general privește vechiul învățământ: e bine lucrată. Mai puțin precisă lista învățaților neo-greci la școlile noastre (p. 16 și urm; e lucrată după patriarhalul catalog al lui C. Erbiceanu). De la reforma lui Asachi și cea de supt Regulamentul Organic expunerea e largă, amănunțită. Se cercetează cu atenție tot materialul din ziare; de la o bucată de vreme, e întrebuințat și ineditul: va fi o operă de consultat.

---

quaeret, sit pentru *sint, ille* pentru *illi, non* pentru *ne, fidelis* pentru *fideles, comunicent* pentru *communicent*. Aiurea: *Consilisque, deservistis, scaturgines, consentibus, loquentis contritus est, sani aliaque erant necessarias, niminis institutes, bene se iam principiam dant, soedanda flumset quidsit ere patrae* (p. 154), *rengo*.

www.dacoromanica.ro

Metoda biografică ar fi fost de preferat aceleia de raport birocratic. Spiritul școlii se cerea presintat în deosebitele fase. Scrisori particulare s'ar fi putut găsi în familie. Pentru profesorii francesi cercetări în Franța însăși n'ar fi rămas poate sterpe. Elevii, cu temele lor, care se vor fi păstrînd, își reclama locul. Din atîtea memorii erau de luat știri despre anii de școală. Clădirile meritau descrieri și reproduceri. Tipul fixat de V. A. Urechiă, în *Istoria Școalelor*, nu trebuia adoptat. Ca amănunte, Burlă era director și pe vremea mea, înainte de 1890, iar nu după Brînză (Brandia, nu Brandea) în 1895 (p. 207).

* * *

G. Ursu, *Istoria literară a Bîrladului*, București 1936.

E vorba întâiu de revista *Făt-Frumos*, de o așa de sănătoasă influență. Se arată, dar căutînd la d. G. Tutoveanu, o notă de originalitate, influența spiritului de la *Sămănătorul*, cu o recunoaștere pe care interesul și prostia o refusă prea adesea. Dar se ia apărarea unei școli de la *Viața Românească*, în care nu sînt decît vagi idei sociale și întrebuințarea unor talente formate aiurea și niciodată armonisate. Se vede în autor fostul elev al de curînd răposatului Ibrăileanu, ale cărui idei erau în genere false și interesate. D. Ursu recunoaște că era acolo o „formație spirituală socialistă". Interesante scrisori adresate d-lui Tutoveanu. Despre intenția lui Gîrleanu de a face să reapară revista, p. 42. Se trece apoi la alte publicații locale, până la *Florile Dalbe* (1918).

* * *

Gh. S. Buzescu, *Reconstituiri istorice privind neamul Buzeștilor din veacul V până în veacul XVIII*, Sibiiu 1936.

D. Gh. S. Buzescu urmează studiile sale despre boierii Buzești. Sînt resumate de documente publicate și chiar inedite, adunate cu îngrijire și presintate în ordine cronologică (un act de la Nicolae-Vodă Pătrașcu, 25 Iunie 1600, pentru Radu Buzescu și soția, Velica, fiica, Stanca, pp. 19-20, inedit). E de sigur un însemnat serviciu ce se aduce cercetătorilor. S'ar putea face astfel de colecții folositoare și pentru alte familii boierești. Se adauge vechiul studiu, încă de folos, al lui Tocilescu despre Buzești. Și note genealogice ale păr. Teodor Bălășel. Se reproduce un document și se dau frumoasele portrete de la Căluiu ale lui Stroe

www.dacoromanica.ro

și soției Sima (ciudată împodobire de cap, haină de brocard cu splendide flori mari; tot așa de îngrijit e redat și veșmîntul soțului). Îngrijit arbore genealogic.

* * *

Lucreția Carandino-Platamona, *Carmen Sylva,* București 1936. E o lucrare de compilație (și după *Penatenwinkel),* destul de întinsă, cu probe din poesia Carmen Sylvei și multe ilustrații, nu toate cunoscute. Întinse analise literare. Bună bibliografie.

* * *

Louis Réau, *La Renaissance, l'art moderne,* în colecția *Histoire Universelle des arts,* Paris 1936.

Lucrare de sinteză, împărțită dibaciu în capitole mărunte. Multe idei generale (v. p. 3, caracterul, științific, al Renașterii față de cel „empiric" al evului mediu — se citează și originala carte a d-lui Matila Ghica-Costescu, *Le nombre d'or)* [1]. Cred că am găsit undeva într'un manuscript al Bibliotecii din München dovada că Peter Vischer *a fost* la Veneția (cf. p. 50). Se știe că fiului i s'a pus în samă lucrarea de pictură din Argeș. Albrecht Dürer ar fi fiul unui Ajtősi, Ungur trecut la Nürnberg (p. 53). Oricum, mama (portretul la p. 55) arăta a fi Germană. Ilustrația e din cele mai frumoase și, în parte, nouă. Astfel splendidul cap al lui Nicodim, de Guido Mazzini, p. 18; regina din Saba a lui Pero della Francesca, p. 26; curtesana lui Bartolomeo Veneto, p. 32; Laura lui Giorgione, p. 90; curtesana Antea, p. 101; solnița lui Cellini, p. 106; nimfa lui Goujon, 110; Ecce Homo al lui Bosch, p. 124; marele maestru de Wignacourt, de Caravaggio, p. 149; realismul lui Lenain, p. 201, minunata Nativitate a lui Georges de La Tour; magazinul lui Watteau, așa de asemenea cu pictura venețiană de atunci, p. 225; un alt Falconet decît al statuii rusești, p. 244; grupul lui Levițchi, p. 273. Un Cranach, neobservat, și în Muzeul de artă religioasă din București. Barocul dă oare o povară prea grea măreței biserici venețiene S-ta Maria della Salute (p. 141)? Se poate vorbi și de o *pictură* barocă (p. 145)? Poate lîngă fațada așa de „indiană" a catedralei de la Zacatecas, în Mexic (p. 155), merita un paragraf stilul ma-

[1] Forma „des Médicis" e cea latină, nu un dublu plural, Masaccio e un pejorativ față de adevăratul diminutiv: Masolino (p. 19, nota 1).

www.dacoromanica.ro

nuelin în Portugalia. Frumoase paginile despre Rembrandt. Interesantă lista pastișelor Versailles-ului în străinătate, p. 208 și urm. Ar fi o influență a lui Rembrandt și în pictura unui Chardin și Fragonard (p. 222). Cîteva rînduri interesante despre moda turcă (prin Veneția), p. 223. Caracterisare foarte nuanțată a lui Watteau, p. 223 și urm. (pictură „pură", „musicalitate", onestitate și decență). În jurul lui Boucher („décorateur facile") cîțiva uitați. Alături de Mardin, cu totul în stilul anecdotic al Veneției contemporane (v., pentru raporturi, Rosalba Carriera, ca și Goldoni, mai tărziu, la Paris), diderotianul (și la Fragonard, fasa a doua) moralist Greuze (se relevă superioritate în pastel, p. 231). Aflu că Rigaut era Catalanul Rigau y Ros, din Perpignan (p. 232), și că lui Nattier Petru-cel-Mare i-a cerut o bătălie de la Pultava (p. 233), precum Tocque a zugrăvit pe Țarina Elisabeta *(ibid.)*. Se face dreptate și sculpturii din această epocă (mulți „inediți"). Foarte bogat capitolul influenței francese în secolul al XVIII-lea. În Anglia, arta moralisatoare o introduce Hogarth.

Pentru secolul al XIX-lea, după obiceiu, se vorbește de „țerile balcanice", care „reușesc a scutura jugul turcesc și bizantin și a se occidentalisa" (p. 287). Magnificență etruscă și alte elemente ale stilului „clasic", p. 288. Se dă un mai mare loc lui Chasseriau (cu frumoasa reproducere de la pagina 321). Catedrala din Chartres văzută de Corot e o surprindere (p. 325), și Romana de la pagina 326, o alta. Grigorescu apare doar ca nume într'o lungă listă (p. 308). S'a ales cu gust, pentru Turner, luminoasa, fluida Veneție (p. 330). La pagina 338 și Andreescu. Și bibliografie românească, p. 344.

Se relevă influența saint-simonismului — și a socialismului — în realism (p. 345). În impresionism indiferența față de subiect (p. 361) corespunde principiului poetic al lakiștilor.

Epoca recentă e tratată cu măsură și ironie : o singură oroare, la pagina 402.

* * *

Din *Corespondența familiei Ion C. Brătianu*, vol. II-IV (publicațiile „Așezămîntului Cultural Ion C. Brătianu"), București 1935.

D-na Sabina Cantacuzino urmează cu tipărirea scrisorilor familiei sale, unele foarte interesante, altele care puteau să rămîie în archive, mai ales, firește, ale persoanelor în viață.

www.dacoromanica.ro

Ale lui Ion C. Brătianu sînt scurte și obosite, într'o formă literară foarte învechită; de sigur însă că fiecare din ele e o contribuție de preț la cunoașterea activității unui om cu un rost așa de hotărîtor (însemnările despre boala și moartea lui, în redacția d-rei Sabina Cantacuzino, vor fi întrebuințate cu folos). O revelație sînt scrisorile, de multe ori frumoase și ca formă, ale soției marelui ministru. Arată și o înțelegere bărbătească pentru politică, păstrînd cea mai caldă inimă pentru toți ai ei [1].

Din scrisul lui Ioan I. C. Brătianu se desface o figură care nu se putea bănui: un tînăr foarte simțitor, cu aplecări poetice, nesigur de el însuși, ușor de descurajat la orice insucces, ba chiar la o scrisoare părintească mai aspră, un suflet creștin pe care-l jignește o anumită atitudine de spirit, rece și crudă, la colegii francesi [2], un talent literar meșter la ironii și parodii (v. II, pp. 229-30; nu și în versuri, v. p. 241). Cum a putut să se formeze apoi stăpînitorul disprețuitor și nemilos, fără prieteni, pe care l-am cunoscut, e o insondabilă taină (ce frumoasă scrisoarea lui din 25 Ianuar 1885). Cam tot așa cu un Vintilă Brătianu care-și descrie naiv, dar plin de sentiment, o călătorie la Marienbad, cu tatăl bolnav (1885), alta la Paris (p. 349 și urm.), a treia în Italia, în care e ca un fel de smerit raport și o tesă de examen pentru părinți. Și ce pasiune pentru cărțile vechi și rare (II, p. 153)! E interesant și d. Dinu Brătianu, ofițer și critic teatral *(ibid.*, p. 156). Descrie frumos înmormîntarea lui Rosetti și declară că nu crede în nemurirea sufletului *(ibid.*, p. 171). Se vrea arhitect, nu inginer *(ibid.*, p. 181). La Vintilă Brătianu se putea ghici însă mai ușor o intimitate înfrînată foarte strîns. Bătrînul își arată mișcător dorința călduroasă de a „lăsa în urma sa cetățeni de omenie și folositori României" (II, p. 141).

Ca evenimente istorice, prețioase știri despre visita Moștenitorilor austrieci și despre o demonstrație de antipatie ce li se pregătia în numele Daciei, precum și despre legăturile, din ce în ce mai reci, pînă la dușmănie, cu C. A. Rosetti, influențat de fiul său, foarte de stînga, Mircea, hotărîrea „Vizirului" de a se retrage (soția-l mai voia doi ani în 1885; II, p. 144). Descrierea de viitorul președinte de Consiliu romîn a îngropării lui

[1] V. II, p. 144: „alaltăieri ți-am scris o scrisoare așa de scurtă că mi se pare că nu ți-am scris" (către fiul Ionel).

[2] Trece examenul la marele matematic Poincaré în 1885 (II, p. 138).

www.dacoromanica.ro

Jules Vallès cu strigătele comuniștilor și scenele de războiu civil care-l umplu de desgust *(ibid.*, p. 145). De același un *Mi-Carême* frances din același an *(ibid.*, p. 150). Oribile detalii despre boala și moartea lui Rosetti, căruia originalul până la ferocitate dr. Marcovici îi spune: „Cum am să petrec, cînd te vom plimba pe Podul Mogoșoaii în dric și ți se va clătina capu 'n dreapta și 'n stînga" *(ibid.*, p. 157; și p. 163 și urm.). Foc la Camera Deputaților, în Mart 1885 *(ibid.*, p. 158). Nervositatea Parisului în acel moment, notată de Ionel Brătianu *(ibid.*, p. 159; tatăl observă: „biata Franță este și mai bolnavă decît România"; *ibid.*, p. 160)[1]. El vorbește și de abia sositul prinț Ferdinand[2] și de Păun, profesorul lui de românește (pp. 165-6). Judecă matur atitudinea din urmă a lui Rosetti față de Ion Brătianu (pp. 171-2), cu aceste cuvinte crude, care fac să se ghicească inexorabilul om ce va fi: „Pentru istoria românească e poate un bine (moartea lui Rosetti), căci atîta slăbiciune l-ar fi făcut poate să întunece singur una din cele mai luminoase figuri ale ei" *(ibid.*, p. 172). Despre Francesi: „De la Francesi, ca să iei, trebuie să dai" *(ibid.*, p. 189). Visita regelui Suediei, care „întrece pe toți cu capul", și a prințului Bulgariei (descriere de d-na Pia Brătianu, pp. 166-7). Amenințări de moarte pentru primul-ministru *(ibid.*, p. 173; Ionel Brătianu vorbește de „tîlharii din saloanele cioco-iești"; *ibid.*, p. 174 și urm.). Visita prințului Bulgariei, care „sărută de vre-o zece ori" pe șeful guvernului romîn și spune că „din toți cancelarii Europei pe el îl iubește" (p. 181). Pentru d-na Pilat e „un jăplan lung cît ușa, *n'ayant pas l'air très intelligent*, și cu toate astea grav. Nu știu, poate că mi-a făcut o impresie așa de rea fiindcă văzusem pe Ferdinand vre-o cîteva zile înainte. E așa de frumos și, nu știu, are un aier așa de distins: are un adevărat aier de rege. Și, pe lîngă acestea, e gentil și afabil. Și Carol e gentil, dar prea e convins că dînsului îi va aparține tronul. Mi-e milă de el, cînd mă gîndesc ce rău o să-i mai pară cînd o afla că fratele său e Moștenitor" *(ibid.*, p. 182). Alecsandri stăruie ca tinerii romîni să ajute la monumentul lui Victor Hugo, pentru care face versuri, proaste *(ibid.*, p. 188).

---

[1] Pe atunci găsește pe viitorul mareșal Prezan, care studia la Fontainebleau un „gentil băiat" *(ibid.*, p. 161).

[2] Viitoarea d-nă Maria Pilat descrie pe prinț la 1885 ca „foarte gentil și

www.dacoromanica.ro

Ionel Brătianu descrie înmormîntarea lui Victor Hugo, cu vînzătorii de stradă cari strigă: „demandez la limonade du grand homme“ (*ibid.*, p. 189 și urm.), și armata în neregulă, fără pietate, cu academicienii „maimuțe“, spectacol „amusant“ (*ibid.*, p. 191).

La Marienbad, unde-și îngrijește sănătatea, primul ministru se arată îngrijorat, în Octombre, de legătura celor trei Împărați, și amintește fiilor de la Paris că „sîntem înconjurați nu numai de State, de Puteri ostile, dar și de elemente inimice“, plus primejdia de la „ciocoii străini de biata țară“ (*ibid.*, p. 219). Războiul sîrbo-bulgar începe, și d-na Brătianu constată că toate simpatiile la noi sînt pentru Bulgari (pp. 221-2). Și Ion C. Brătianu însuși: „Bulgarii au surprins lumea cu curajul lor“, pe care-l atribuie pregătirii prin Ruși, priceperii militare a prințului și „științii ofițerilor germani, nu și englesi“ (p. 223); iar în țară, odată cu deschiderea Camerelor, „chinuri și năcazuri“ (*ibid.*). El demisionează, și soția crede că „boierii“ îi vor urma, prietenii fiind mai toți plecați (p. 224). Așa tînăr cum era, Ionel Brătianu, aflînd nu știu ce nereușită a lui Carp, judecă așa: „să fi primit mai des asemenea lecții, ar fi poate azi un om de Stat“ (p. 232). În duelul cu Stătescu, ar fi dorit „să se iea nițel din nasul lui Maiorescu“ (p. 235). La Paris îi e silă de ce îndură Ferry (p. 239).

În 1886, Ionel Brătianu dorește ca școala să fie strînsă în chingi de Sturdza pentru ca „să nu mai cerem Parisului învățătura“ (p. 247). Descrie balul la Opera din Paris (pp. 249-50). Și cel de la Grévy (p. 254 și urm.), care i se pare vulgar. Iarăși conflict în Parlament, cu amestecul președintelui Camerei, generalul Lecca, demisia guvernului, cereri de revenire din partea majorităților (pp. 252-3). Interesantă scrisoarea d-nei Brătianu despre lipsa de inițiativă a tuturor (pp. 263-4). Reflecții ironice ale lui Ionel Brătianu despre acțiunea neobosită a opoziției (pp. 267-9 [1]). O visită a lui în Anglia, la o soră a filorominului Bataillard (p. 276 și urm.). Interesante observații de peisagiu: „Ca să înțeleagă cineva tablourile englezești, trebuie să li cunoască țara; e atîta melancolie și dulceață, indecisiune de linii și rotunzime de contur,

---

mai ales timid grozav“ (*ibid.*, p. 179), dar rîde din inimă. Fratele Carol îi tot iea înainte (*ibid.*). Păun îi impune a vorbi românește (*ibid.*). Mănîncă pentru prima oară icre. Ca preceptor, un Schilger (*ibid.*, p. 180).

[1] La p. 268 Lyon Cahen, nu „Calca“.

www.dacoromanica.ro

într'un peisagiu de uscat de aici" (p. 280) ! Ar fi de reprodus o întreagă pagină. Şi despre Londra (p. 283 şi urm.). La întors, rîde de „vicleimurile" călătoriei de agitaţie a oposiţiei unite (pp. 292-3). Admiraţia lui pentru puterea de a resista în viaţă politică a tatălui (p. 302). O visită la Metz (pp. 326-7). Una la un sat (p. 336 şi urm.). Despre atentatul din Septembre contra lui Ion C. Brătianu (p. 330 şi urm.), frumoasele rînduri indignate ale fiului celui mai mare. Dar cade la licenţa în matematici (p. 357 şi urm.). D-na Sabina Cantacuzino descrie cu haz o întrunire de omagiu pentru tatăl ei (p. 345 şi urm.). Despre alegeri, p. 367. Şi d-na Brătianu despre „frumuseţa" lui Ferdinand cel „foarte jenat şi sfiicios" (p. 368). Tot ea despre procesul atentatorilor (p. 385 şi urm.).

La 1887, într'o scrisoare a lui Ionel Brătianu : „cînd eram mici, tata ni spunea că serbătorile şi zilele noastre ar trebui să le serbătorim lucrînd mai mult" (III, p. 6) Despre rănirea lui Fleva în duelul cu M. Pherekyde, mama recomandă fiilor să facă exerciţii de arme (pp. 16-7). Zvonul de războiu dă prilej fiului mai mare al ministrului de la 1877 să-şi arăte sentimentele faţă de Ruşi, „blagoslavniciî noştri binefăcători şi binevoitori" (p. 33). Aceleaşi şi părerile mamei (pp. 40-1), care se bucură de resistenţa Bulgarilor faţă de protectorii lor (pp. 46-7). Critica indolenţei lui Alecsandri ca ministru la Paris (p. 71) Bucuria d-nei Brătianu pentru succesul visitei la Viena şi Berlin a părechii regale romîne (p. 76). Decorarea lui Ion Brătianu cu Vulturul Roşu prusian (p. 30). Foarte interesantă descrierea, de Ionel Brătianu, a întrării poetului Lecomte de Lisle la Academia Francesă (pp. 82-3). Despre demonstraţiile contra regelui la Iaşi, p. 114. În acel moment i se părea primului ministru că „Francesii şi Muscalii au înebunit" (p. 120). D-na Brătianu vorbeşte de visita Elisabetei a Austriei, care „este groaznică, îmbrăcată ca o bucătăreasă, cu botine murdare şi s'a închis de la Mehadia în vagon" (pp. 124-5). În schimb Natalia a Serbiei „se zice că este foarte frumoasă, dar c'a umblat pe uliţi în albastru deschis, cu părul pe spate ; prinţul cel mic, care are unsprezece ani, este foarte gentil" (p. 125). Multe ştiri despre căderea preşedintelui Grévy, (mai ales scrisoarea din 2 ! Novembre a lui Ionel Brătianu, pp. 210-1). D-na Brătianu crede în aceasta lună că soţul ei se va retrage (p. 214). D-na Alecsandri despre d-na Sadi Carnot, şi d-na Floquet

www.dacoromanica.ro

despre Ioan Brătianu: aceiași inteligență (pp. 221-2)... Împăcarea lui Brătianu cu Kogălniceanu, acuma îmbătrînit și obosit (p. 223). O visită a lui Ionel Brătianu la istoricul Lavisse (p. 227). Incercări de a-l ispiti poeții decadenți (p. 131).

Anul 1888 aduce căderea zgomotoasă a regimului. Ion Brătianu e desgustat: „toți vor să fie deputați"; vorbește de „mișeii noștri" și chiar de „răutatea turcească" a lui Carada (p. 245), de bucuria lui Sturdza că Bismarck i-a dat un portret iscălit (p. 206).

Despre resultatul favorabil al alegerilor, pp. 246-7. Judicioase părerile lui Ionel Brătianu asupra situației, p. 247 și urm. (foarte hazliu, cu „blînda divă" Lascar Catargi și „tribunul G. Bibescu, căruia îi lipsește numai cunoștința limbii românești pentru a înflăcăra poporul", și „P. P. Carp gînditor și singuratec, ca o barză pe țermul unui eleșteu, pășind larg"; e o bucată de antologie). Același și despre moartea Împăratului Wilhelm, „fără să mai vadă alt războiu, după cum doria", p. 251). „Pe semne că ai noștri sînt obosiți de putere", scrie, la 29 Ianuar, d-na Brătianu (p. 252). Profetică e chemarea mamei: „Voi trebuie să vă ocupați și de politică; este o astfel de lipsă de oameni cum se cade, cari să lucreze cu inimă, că n'o să se poată să vă sustrageți. Prin urmare pregătiți-vă să fiți oameni, fiindcă aveți multe de făcut" (p. 254). Ion Brătianu e gata să plece (p. 255). Demisionează (p. 256). Scandalul Maican (pp. 257, 259). Regele respinge demisia (pp. 257-8). Aceiași ironie, de fin simț literar, în a doua scrisoare a lui Ionel Brătianu despre situația politică (p. 263 și urm.). De relevat: „cel ce n'admite că a debita cu volubilitate insolențe la adresa băncii ministeriale constituie elocvență"; „camerele speciale pentru asemenea mușterii" fac să se prevadă dictatorul; și definiția politicii pentru diletanți: „o casă de vară pe care, cînd vîntul suflă mai rece, o părăsești ca să reintri în adevărata locuință"; p. 366. Ar merita reprodusă toată. Și caracterisarea d-nei Brătianu: „tinerii nu sînt buni de nimic și cei bătrîni n'au instrucția care se cere astăzi"; p. 268. Caracterisări de oameni politici francesi la balul Elisеului (p. 271). La Ionel Brătianu, aceiași mîndrie extraordinară la o astfel de vrîstă, în scrisoarea de la 15 Februar: „nu-mi veniă să cred că oficialmente d-nii Blaramberg, Iancovescu, etc., sînt constituiți ca să judece istoria românească și să cheme înaintea lor pe cei cari au făcut-o", p. 274;

www.dacoromanica.ro

numai Vernescu îi pare a putea să succedeze (dar se vorbește de generalul Lecca; p. 275. Despre demonstrațiile ce se pregătesc, d-na Brătianu scrie: „scandalurile lor sînt ușoare, dar curajul de a se expune nu crez că-l vor avea astfel de ființe degradate“ (p. 283). Ionel Brătianu ironisează hotărîrea lui Alecsandri de a i se juca piesa franceză *Les bonnets de la comtesse* (pp. 283-4). La 21 Februar el e de părere că tatăl ar trebui să plece (p. 285). Vestea Ministeriului nou, care trebuia să fie al lui D. Ghica, urmează *(ibid.)*. D-na Brătianu arată că era vorba ca Ghermani și Leon Negruzzi să stea lîngă Protopopescu, Pherekyde, Gane, Fălcoianu și Aurelian (pp. 286-7). O bizară revoltă a fetelor de la Asil, cu „Ion tiranul“, „Trăiască Maiorescu, noul nostru ministru“ (pp. 291, 293). Și Kogălniceanu era avut în vedere (p. 294).

Bismarck dorește „la continuité de notre influence“ (p. 295). Era vorba și de un Ministeriu cu Blaramberg și Fleva (p. 296). Urmează ultimul Ministeriu al lui Ion C. Brătianu, cu Gane, Nacu și Giani (p. 298). „D. Sturza plîngea ca un copil“, scrie d-na Brătianu, „cînd a văzut că are să vie boierii“ (p. 299). Și bucuria d-nei Hitrovo, soția ministrului rus, pentru căderea lui Brătianu (pp. 299-300). Dar șeful noului Guvern scrie, la 20 Mart 1889: „situația noastră, nu numai ca Guvern, căci cred că nu voiu sta mult în Guvern, nu este sigură“ (p. 303). Ionel Brătianu glumește pe socoteala aroganței lui P. P. Carp (pp. 305). Regele se întoarce de la înmormîntarea Împăratului german (p. 306). Descrierea manifestației contra Guvernului, p. 307 și urm. Ionel Brătianu judecă așa: „aș ieși pocnind ușa și aș căuta cu orice preț să trîntesc pe cei cari astfel ar sosi la putere. Căci ar fi exemplul și precedentul cel mai periculos. S'ar goli codrii de tîlhari și orașele de pungași: toți ar alerga la ăst nou mijloc de ch.bzuire [= chivernisire], unde riscul e nul și beneficiul considerabil“ (p. 310). „Nu știu unde vom ajunge, dacă se va înrădăcina în spiritul nostru că obraznicul mănîncă praznicul“ *(ibid.)*. Și „ar trebui o mînă de fier, care să instruneze țapăn pe toți aventurierii și criminalii ascunși supt numele de opoziție politică“ (p. 311). Demisia definitivă urmează (p. 319). Regele „nu mai da tatei (Brătianu) decît două degete de cinci zile și-l ținea în picioare mereu“ (p. 319, și p. 322). Noul Ministeriu, junimist (pp. 224-5).

După căderea, Ionel Brătianu, tot mai prins de conștiința unei

www.dacoromanica.ro

misiuni, visează pentru partid „o epocă frumoasă și de regenerare", cu „elementele trainice și sănătoase", cu perspective de revenire la cîrmă după ce se va curăți viața politică prin „limonada Roger" care e partidul „genialului Carp și „obeliscalul" Cabinet. Carp ar fi ca Richelieu în serviciul lui Napoleon sau Bismarck în al lui Frederic al II-lea (p. 332). Regele „și-a tras singur salteaua de supt dînsul și a rămas pe un pat de ghimpi" (p. 335). El, tînărul Brătianu, încă de atunci superb despreţuitor, contează pe „prostia adversarilor" (p. 336). Și „proștii mai mulți la număr decît miserabilii" (pp. 348-9). Crede că „o mînă de mișei pot pierde o țară" (p. 351). Frumoasă sentința d-nei Brătianu: „Oamenii cari au putut face ceva n'au avut moartea în suflet" (p. 355).

Pentru răscoala țerănească, p. 344 și urm. D-nei Brătianu i se pare că regele se teme și-și recunoaște greșeala (p. 347). Ionel Brătianu vede agitatori ruși cari ar fi trebuit „omoriți pe loc" (p. 353).

La 2 Novembre Ion Brătianu simte că „resortul vieții este mult mai tocit" (IV, p. 28; știri contrare de la soția sa, p. 56; calda telegramă de felicitări a Regelui, p. 78; el discuta posibilitatea unei lupte parlamentare, p. 81). Fiul său mai mare găsește aceiași putere de expresie literară pentru a caracterisa situația, cînd presintă pe Carp ca pe „un om care dormia liniștit în fundul patului și care, într'un acces de grandomanie furioasă, s'a răpezit singur afară în viscol, închizînd ușa după el și rămînînd în cămașă și în ger, fără mijloc de a scăpa de nevoie" (pp. 34-5, și o fină descriere humoristică a Crăciunului frances, pp. 62-3). Alecsandri, îmbătrînit și deprimat (p. 48; v. și pp. 73-4) îi arată desgustul pentru biruința la București a bancherului grec Zerlenti asupra fostului președinte de Consiliu (p. 35). Ionel Brătianu ar vrea să scrie împreună cu tatăl său istoria luptelor de regenerare, „mai necunoscute generațiilor noi decît istoria Indiei vechi" (p. 36); îl indignează interpretarea conservatoare a lui Anghel Demetriescu *(ibid.)*. El prețuiește la Cîmpineanu cel fără talent „conștiința datoriei" (p. 41). Foarte pitorească și insuflețită de nobile sentimente condamnarea aventurii boulangiste (pp. 83-4): *se rostește contra sufragiului universal acela care era să-l hărăzească Romăniei!* (v. și, la pagina 107: „sufragiul

www.dacoromanica.ro

universal e la serviciul şarlatanilor şi despoţilor cari îl fură prin făgăduieli sau prin violenţă“ [1]).

D-na Brătianu arată îndulcirea raporturilor cu Regele (Februar 1889) (pp. 86-7). În acest timp, şi Dimitrie Brătianu votează darea în judecată a fostului guvern (pp. 89, 92). Regele socoate că e „o infamie“ (p. 119); Regina felicită pentru succesul lui Ion Brătianu la credit; pp. 124, 126, 130. *La sfîrşitul lui Ianuar apare în „Voinţa Naţională“ un articol neiscălit al lui Ionel Brătianu* (pp. 97-9). Ion Brătianu se temea de „o ocupaţiune muscălească“ (p. 111). E ales la Cîmpulung, după ce fusese scos din Cameră. În Mart încercare de Ministeriu de coaliţie supt Lascăr Catargiu (pp. 139, 140-1). În Maiu Ion Brătianu face trei apariţii la Cameră (p. 170). În curînd emoragii, sentiment de oboseală (p. 192); se crede pierdut (pp. 194-5).

Fiul său mai mare e hotărît să se întoarcă în ţară (pp. 186-7). Aceleaşi glume despre junimişti: Teodor Rosetti se va face egumen, „Carp, a cărui grandomanie îşi urmează mersul fatal, va fi ajuns să se creadă Dumnezeu şi va părăsi pămîntul pentru alte planete, mai importante“ (p. 362). El vede liberali neactivi, tineret fără independenţă, dar „pretenţios şi îngîmfat“ (p. 363). Şi banalul „Romînii într'o parte, mişeii în cealaltă“ (p. 365): parcă ar fi în 1848... Foarte interesantă descrierea amănunţită a călătoriei lui în Belgia. *Călătoriile tinerilor Brătieni ar trebui desfăcute din această publicaţie masivă ca să alcătuiască o cărticică pentru educaţia tineretului de azi.* E şi (v. p. 421) o adîncă înţelegere a istoriei. Ion Brătianu arată, de Paşti, cum junimiştii îşi fac partid, fiind „tare sprijiniţi de sus“ (p. 357) *(de fapt, ei erau pentru Carol I-iu o necesitate din causa caracterului lor germanofil atunci cînd la Berlin se credea, ori se putea crede, că la Bucureşti s'a instalat influenţa rusească).* Tatăl nu vorbeşte politică fiilor, nici acum. Interesantă amintirea lui despre C. A. Rosetti care, „după vre-o cîteva zile după ce-i comunicam o ideie a mea, mi-o recomunica mie ca o ideie a lui“ (p. 387). D-na Brătianu vede mîna Rusilor în focul tras de un anume

[1] La pagina 180 observaţia că arhitectura fierului cere „linii noi“. Escelentă critică a Expoziţiei din Paris, p. 179 şi urm. Curioasă menţiunea istoriei Romînilor de la 1821 încoace de D. A. Sturdza, „4.000 de pagini“, jumătate fiind acum tipărită (pp. 198, 322). Plan de visită la noi a lui Roland Bonaparte (pp. 199-200).

www.dacoromanica.ro

Fîntînaru în ferestile bibliotecii Palatului, regele fiind înlăuntru (p. 358). N. Iorga

* * *

Lűkő Gábor, *Havaselve és Moldva népei a X-XII században*, extras din *Etnographia-Népélet*, Budapesta 1935.

Sînt 16 pagini în 8°, cuprinzînd 3 hărți 1) toponimia românească a județelor și a riurilor din Muntenia-Moldova, 2) toponimia turcească (secolul X-XIII) din Muntenia-Moldova, și 3) toponimia maghiară din Oltenia.

D. Lűkő ține cu tot dinadinsul să proclame inexistența noastră în Oltenia, Muntenia, Moldova în secolele al X-lea până la al XII-lea, cînd în această „topitoare de popoare" („népele kohójanalk") se desfătau diferite neamuri de Slavi, Turci și Maghiari, deranjați dintr'al lor dolce farniente prin *apariția* („megjelenes") Romînilor „pentru ca apoi, topindu-se în etnicul valah, să îmbogățească colorile acestuia" (p. 1).

În răstimpul dintre secolele X-XIII rolul cel mare nu-l joacă, după acest ciudat descoperitor, Slavii, ci popoarele turcești („a törők népele"). La început Pecenegii, apoi Uzii (sau Turcii din izvoare rusești), Berendii, Iașii, Cumanii, Tatarii și Maghiarii [1].

Mărturia evidentă a acestei vechi existențe o formează toponimia. Astfel: majoritatea numirilor sînt slave, peste care s'au suprapus în Muntenia și Sud-Basarabia elemente turcești, iar în spre Apus, în Oltenia, domină influența maghiară, atît în graiu, cît și în toponimie.

Dovedirea existenței Ungurilor în Oltenia înainte de „ivirea" noastră, formează partea de contribuție personală în lucrarea d-lui Lűkő. Reconstituirea a făcut-o prin ajutorul Dicționariului statistic romîn, rămînînd pentru viitor să mai consulte și hărțile militare. Autorul conchide că grupele mari de Unguri au trăit pe cursul superior și mijlociu al Jiiului (= Zsil), precum și în partea de Nord a județului Mehedinți, continuîndu-și viața prin „urmașii lor de limbă valahă" (p. 12). În partea de Sud-Est a Olteniei, influența nu este prea accentuată, de oare ce aici nu se află

[1] De remarcat că autorul vorbește întăiu de secolele X-XII, deci Tatarii nu-și au locul aici. Dar ce importanță presinta cronologia? Al doilea: Iașii se recunoaște că sînt popor indo-germanic, dar... în veacul al XII-lea nu știau *decît* limba turcească: („a XII. szazadban mar valószinüleg török nyelvü"). Dar unde oare este confirmată vre-o aserțiune a autorului!

www.dacoromanica.ro

decît grație Desnățuiului, a cărui origineă o derivă din maghiară: porc (disznod?!) la care s'a adăugit terminația *ni:* din *disznod (desznod)* Desnățuiu, — În această regiune a Olteniei, se amintesc *porcii ungurești:* numai maghiarimea *nomadă* își ierna turmele (p. 12).

Iată dar lucruri noi: Transhumanță în vocabularîul maghiar înseamnă pendularea păstorilor cu turmele de porci de la munte la șes...

Numai că, dacă ar fi așa, atunci trebuie să atragem atenția autorului,— care ni dă paralel și numirile din Transilvania —, că a uitat să menționeze rîul, comuna și cetatea *Desna* din județul Arad, menționată în documente și studii maghiare supt: Desne, Desznö Deszny, Deszna. Cum d-sa admite transformarea lui *i* (din *disznod)* în *e*, același fenomen se petrece și aici? Desna are aceiași rădăcină cu *Desnățuiul.*

Cum rămînem însă și cu cetatea *Desnia* de pe Drava, menționată în *Parvus Atlas Hungariae* din 1689, cu *Desna*, afluent al Niprului în Ucraina sau cu *Desnița*, un riu în Boemia *(Magyar etimologiai szótar*, supt: *Desna).* Și pe aici au fost turmele de porci ungurești?

Nu, de sigur nu! Originea este slavă, și ceia ce ne miră este faptul cum de, autorul, care cercetează atîta bibliografie referitoare, neglige tocmai marele „Lexicon-critico-etimologicum linguae hungaricae", „magyar etimologiai szótár") început la 1914 și încă în curs de publicație, din chiar *Budapesta*, unde ar fi găsit explicații mai bune?

Cornelia C. Bodea.

* * *

Emil Victor, *Tudor Vladimirescu, Pagini de revoltă* (București 1936).

Supt acest titlu, poate prea căutat, oricum enigmatic, meritosul cercetător al vieții lui Tudor Vladimirescu, d. Emil Vîrtosu, publică documente alese cu privire la viața aceluia care n'a fost de sigur un cap de „revoltă". Prefața dă o caracterisare, de un stil nervos și foarte individual, care poate fi discutată în unele din elementele ei. E curios cît adevărat romantism e în forma celor tineri cari se țin în legătură cu direcția așa-zisă „științifică" și „obiectivă". În oarecare măsură, firește, nu strică.

* * *

www.dacoromanica.ro

Dr. Ion Jianu și Traian Netta, *Monografia sanitară a T[urnu]-Severinului și Mehedințului [= Mehedinților], 1833-1933*, București 1933.

În această bogată lucrare, împodobită cu prețioase ilustrații, autorii dau și extrase din descrieri de călătorie încă necunoscute (astfel Adalbert Müller, *Die Untere Donau*, 1806) și documente inedite. Donatori, cu chipurile lor, și medici. Interesante figuri la p. 233.

* * *

De la Academia Mihăileană la Liceul Național, 100 de ani, 1835-1935, Iași, 1936.

E istoria *uneia* din continuările Academiei Mihăilene: Liceul Național din Iași.

Cuprinde trei părți: una am semnalat-o. E istoricul formei didactice de d. Constantin I. Andreescu. Urmează, de d. Gr. Scorpan, *Academia Mihăileană și curentele literare ale vremii* (conspect clar); cităm: „Tot acestei lipse de simț istoric, de ignorare (= ignorării) de multe ori intenționate, a tot ceia ce se făcuse până atunci în literatura românească se datorește și acel articol al lui Maiorescu, *Direcția Nouă*, în care căuta să opuie vechilor producții literare, considerate de criticul „Junimii" ca fără valoare, pe noii poeți ridicați din cercul „Junimea", dintre cari, afară de Eminescu, care pe vremea aceia era un începător, mai niciunul n'a rămas în istoria noastră liberă"; p. 305, nota. O sforțare de simpatie pentru așa de nesimpatisantul, cu nimeni, Philippide, p. 312 și urm. La urmă despre Ion Nădejde. D. Gr. T. Popa înfățișează spiritul științific la școala înaltă ieșeană. D. Gh. Ungureanu cercetează acel învățământ juridic din care a ieșit Facultatea de drept din Iași (portretul lui Flechtenmacher, p. 332; mult material inedit; studiu cu totul nou). Portrete, table.

* * *

Ion Veverca, *Nicolae Șuțu (= Suțu), Viața, activitatea și opera întâiului economist ideolog din România, 1788-1871*, București 1936.

D. Veverca dă o escelentă lucrare asupra unui distins cugetător, care n'a fost numai primul statistician romîn. O bună prefață arată că nu poate fi vorba de o „renaștere" românească într'o epocă în care, uitîndu-se trecutul, s'au copiat forme străine. Bio-

www.dacoromanica.ro

grafia lui Nicolae Suțu, fără a fi amănunțită, e bine făcută. Se arată marele lui rol ca secretar al lui Mihai-Vodă Sturdza, totul trecînd prin mîna lui. Gîndirea e urmărită răbdător, pe categorii. Listă completă a manuscriptelor și urmărire a influențelor. O critică ascuțită a ideilor.

* * *

Lettere di Letizia Buonaparte, a cura di Piero Misciatelli, Milano 1936.

D. Misciatelli a adunat scrisorile mamei lui Napoleon I-iu. O sută treisprezece și testamentul, foarte amănunțit, sînt inedite. Interesul personal e foarte viu; cel istoric mai slab. De obiceiu a le „doamnei Letizia" sînt numai iscăliturile, textul aparținînd secretarului. Bine înțeles afară de scrisorile de la început, între care o foarte aspră mustrare către fiul pe care nu-l visa Împărat (1784). Limba italiană n'a uitat-o niciodată. La urmă scrisorile le face secretara, Rosa Mellini, fără iscălitură.

* * *

Nicolae N. Petra, *Băncile românești din Ardeal și Banat*, Sibiiu 1936).

Lucrare fundamentală care începe cu note asupra veacului al XVIII-lea încă (băncile săsești). La 1867, cum se știe, începe la Sibiiu „Albina" (rolul lui Visarion Roman, scos la iveală în ultimul timp). Se urmărește numai activitatea pur financiară, fără a o pune în legătură cu desvoltarea în alte domenii a elementului românesc de peste munți.

* * *

Ștefan Meteș, *Mănăstirile românești din Transilvania și Ungaria*, Sibiiu 1936.

Păr. Ștefan Meteș dă o vastă lucrare de total asupra vieții monastice a Rominilor ortodocși de peste munți. Informația, migăloasă, e culeasă pretutindeni. Se începe cu pomenirea mănăstirilor celor mai vechi pe care istoricul ungur Szentkláray prefera să le califice de sîrbești (p. X). De fapt, oriunde era un călugăr slujind la biserică se privia aceasta ca o alcătuire mănăstirească: de aceia se ajunge la cifra de o sută optzeci (p. XIII). Un *claustrum scismaticum olachale* în Banat pe la 1426 (*ibid.*, III, nota 1).

Se revine, cu lămuriri noi, asupra acțiunii, pe la jumătatea

www.dacoromanica.ro

veacului al XVIII-lea, a lui Visarion Sarai și a lui Nicodim, dușmanul Unirii, asupra lui Sofronie din Cioara (i se recunoaște marele rol, pp. LXXI-II). Un capitol e consacrat legăturilor acestor monahi cu Moldova și Țara-Românească (p. LXXVI și urm.). Și de aici dușmănia față de mănăstiri a cercurilor unguresti. Rolul cultural, literar și artistic, p. XCIX și urm. (și reproduceri după cărți vechi și manuscripte).

După această așa de întinsă și de folositoare introducere se presintă lăcașurile unul după altul, în ordinea geografică. Se dă și vederea bisericii vechi din Maierii Bălgradului (p. 3), despre care o notiță în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice* pe 1935 (de fapt ea poate fi foarte veche). Vederea bisericii de lemn din Cioara, p. 45. Inscripțiile de la Rîmeți, pp. 54-5 (v. biserica la p. 59). După o stampă veche, biserica din Băița, p. 67. Cea de la Simbăta-de-sus, p. 93. Prislopul după un vechiu desemn (interesantă clopotnița, p 107). Tot după o stampă, pe care am avut-o și eu, mănăstirea de la Sebeșel, p. 129. Vederea Niculei, p. 144. Vadul, într'o reproducere slabă, p. 149. Bisericuța de lemn de la Coc, p. 152. Cea din Giulești, p. 161 (pictura, p. 162). Cea din Moiseiu, p. 165. La Peri, mențin, contra „filologilor", data pentru traducerile Scripturii (p. 173, nota 1).

* * *

Adolfo Venturi, *Storia dell' arte italiana*, IX [2], *La scultura del cinquecento*, Milano 1936.

Începînd cu Michel Angelo, noul splendid volum al marelui istoric italian al artei presintă treizeci și patru de sculptori din veacul al XVI-lea. Multe opere au fost pănă acum aproape neobservate (mai ales Cioli, cîțiva Spanioli, Francesi). **N. Iorga.**

CRONICĂ

Przegląd Historyczny 1935, II, are următorul cuprins:

1. O evocare a memoriei mareșalului Iosif Pilsudski: a) începerea activității sale de revoluționar la 1906; b) lupta de la Vistula din 1920 și c) ultimele clipe ale vieții mareșalului.

2. Dr. Iosef Jasnowski, *Petru din Goniądza*, studiu cu privire la mișcarea religioasă din Polonia în a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Este o serioasă contribuție la istoria „arianismului" în Polonia, al cărui inițiator a fost Petru din Goniądza.

www.dacoromanica.ro

3. Iosef Dutkiewicz, *Prusia și Polonia în vremea seimului de patru ani.* Epoca seimului de patru ani începe la 1787, cînd războiul ruso-turc devenise actual. Prusia a îndemnat Poarta la războiu contra Rusiei, pentru ca din această combinație să-și poată mări teritoriile în dauna Poloniei și a Turciei însăși (planul lui Herzberg).

Cînd războiul turco-rus a izbucnit, la Berlin toată lumea era încredințată că Turcii în curînd vor fi bătuți și că în cele din urmă vor pierde sigur provinciile dunărene. În toiul războiului, cînd armata turcească era aproape distrusă, regele Prusiei intervine chiar ca mediator și propune Porții următoarele puncte pentru încheierea păcii: Turcia va renunța la Moldova și Muntenia, Austria va ceda Galiția Poloniei, iar Prusia va căpăta în schimbul acestui aranjament provinciile: Danzig, Torun, Poznan și Kalisk. Pentru aducerea la îndeplinire a acestui plan Prusia a trimes la Poartă un represintant special, von Diez. Acest represintant era însărcinat ca în casul cel mai rău să stăruie ca Polonia să capete cel puțin *teritoriul dintre Prut și Nistru* sau măcar dreptul de navigație pe Nistru în schimbul provinciilor de mai sus cedate Prusiei. Dar de sigur că aceste propuneri veniau tot de la Poloni și anume de la cei cari făceau parte din partida germană. Această partidă era formată din oameni cari represintau dorința instinctivă a poporului polon de a se apropia de Mare și în special de cea de Sud (Marea Neagră). În această privință avem dovezi scrise chiar și mai tîrziu. Astfel în 1806 un Polon scria o geografie asupra Poloniei (*„Observation géographique sur la Pologne"*), menită să lumineze pe Napoleon în ceia ce privește reconstituirea vechiului Stat polon. În această carte, rămasă pînă acum nepublicată, se spune între altele că Napoleon ar face bine să se gîndească să dea Poloniei toată întinderea teritorială ce-a avut o subt dinastia Piaștilor. Între altele cere: „la partie orientale de la Bessarabie depuis connue sous le nom de Tartarie, de Budziak, située entre l'embouchure du Dniester, du Dniepr et du Bog". Și precisează că acest lucru ar aduce un mare avantagiu comercial Franciei și Poloniei (cf. Archives Nationales din Paris, Af. IV, No. 1687).

4. Leonard Rac, *Confederația poporului polon.* Se analisează, cu ajutorul întregului material cunoscut și cu multe inedite, activitatea emigrației polone în străinătate între anii 1836 și 1839.

www.dacoromanica.ro

5 Dr. Carol Drewnowski, *Ziaristica polonă în vremea răscoalei lui Kościuszko.* Se cercetează toate gazetele polone din acea vreme. Ni se aduce un serviciu prețios, pentru că avem date precise asupra izvoarelor unde trebuie să ne adresăm atunci cînd vom studia epoca aceasta cu privire la țerile noastre, epocă atît de puțin cunoscută.

După aceste studii urmează articole mărunte și diferite comunicări semnate de domnii: L. Widerszal *„Cele mai noi studii (1914-1935) despre epoca de renaștere a poporului bulgar"* și *„Din hîrtiile lui Alexandru Exarhu"*); P. Bańkowski (*„Știre necunoscută despre atentatul lui Mihail Piekarski asupra lui Sigismund al III-lea"*); St. Cieślak (*„Kownacki despre moartea primatului Poniatowski"*): A. Iziumow (*„O nouă împărțire biografică a lui W. S. Pieczerin"*); M. Żywczynski (*„Din istoria relațiilor dintre Vatican și Anglia între anii 1843 și 1844"*); W. Łopacinski (*„Despre Boleslav Limanowski"*); W. Tokarz (*„Despre Boleslav Limanowski"*); M. Handelsman (*„Boleslav Limanowski, cercetător de istorie universală"*); Br. Dembinski (*„Despre Mihail Bobrzynski"*); M. Handelsman (*„Bobrzynski ca învățat"*) și A. Próchnik (*„Amintiri despre prof. Askenazy"*).

T. Holban.

*

In *„Arhiva Someșană"*, nr. 18, Năsăud 1936, neobosita rîvnă pentru trecutul regiunii sale a profesorului pensionar Virgil Șotropa se încununează cu încă un volum adăugat la colecția „Arhivei Someșene".

Cuprinsul se încadrează și de data aceasta în linia programatică fixată cu primul număr al revistei, de a fi o publicație istorică care să oglindească trecutul regiunii din valea de sus a Someșului Mare, regiune ce prin calități etnice și geografice bine conturate a format din cele mai vechi timpuri o unitate distinctă, o „Românie populară" ca Vrancea și Cîmpulungul moldovenesc. De remarcat este și faptul că în acest ținut materialul documentar e inepuisabil, datorită atît prezenței Sașilor de la Bistrița, cari, începînd cu secolul al XIII-lea, au lăsat însemnări despre Romîni în bogata archivă a comitatului adusă în urmă la Năsăud, cît și celorlalte împrejurări istorice cunoscute, astfel că o publicație consacrată regiunii respective este, în principiu chiar, de o presentă necesitate.

www.dacoromanica.ro

În volumul de față, un studiu al d-lui Șotropa despre „*Soarta Romînilor din satele săsești*“ aduce prețioase informații din documentele bistrițene în intervalul de la 1630 la 1780.

D. *V. Bichigean*, directorul liceului din Năsăud, continuă publicarea materialului documentar început în numerele anterioare, cu o serie de memorii din 1761, în legătură cu neînțelegerile dintre Sași și Romîni.

Interesante amintiri din viața studențească publică d. profesor Iuliu Moisil, „*Viața studenților romîni din Viena în a doua jumătate a sutei a XIX-a*“, și o listă a studenților romîni în capitala Austriei între 1856 și 1885.

Documentele bisericești, publicate de rev. vicar Șt. Buzilă sînt ordine vicariale către parohii, cuprinzînd o întreagă comoară de informații referitoare la viața socială și religioasă a regiunii, cu atît mai importante, cu cît ele nu s'au păstrat decît întîmplător în archiva oficiului parohial din Poiana-Ilvei.

Vin apoi o serie de comunicări, cu cuprins variat, dar toate referitoare la viața ținutului respectiv, care încheie cele două sute de pagini ale volumului.

In ceia ce privește tehnica publicării materialului, de oare ce acesta interesează une ori și cercuri mai largi decît simplul interes local, e necesar să se respecte unele condiții metodologice: Fiecare document în parte trebuie să aibă locul și data, de unde și cînd a fost emis; de la cine către cine se adresează; un mic resumat al cuprinsului și depositul unde se găsește. Unele din aceste condiții sînt indispensabile chiar și pentru documentele cărora li se folosește numai conținutul pentru o lucrare, fiindcă numai așa lucrarea respectivă presintă garanții de seriositate și înlesnește, face posibil controlul eventual al criticii. Nu numai în volumul acesta, dar în toată colecția „Arhivei Someșene“, condițiile de mai sus sînt une ori numai în parte, alte ori de loc respectate. În legătură cu valoarea materialului publicabil, de oare ce informația este așa de abundentă, s'ar putea adopta și un alt criteriu decît acela că totul este important din moment ce se referă la viața regiunii.

Pe lîngă aceste observații, trebuie să remarcăm că revista se situiază dintr'un punct de vedere pe un plan ridicat, de oare ce dispune de elementele principale, necesare continuării: entusiasmul cîtorva intelectuali locali cari înțeleg să-și consacre

www.dacoromanica.ro

vremea liberă din viață unor nobile preocupări, material imens și o instituție — tot locală — ce se gîndește din cînd în cînd la ușurarea tiparului.

V. Mihordea.

*

D. Stănică R. Popescu dă *Monografia comunei Surdila-Greci, județul Brăila* (Rîmnicul-Sărat 1939).

Interesante notele privitoare la condițiile alcătuirii satului (dar de sigur a fost un moș, Surdilă, și o așezare de Greci). Un interesant cîntec haiducesc, pp. 142-3. Cîteva descîntece. Urarea la nuntă e o prea frumoasă bucată, pe care o vom reproduce aiurea.

*

În *Cultura Creștină* pe Mart d. Z. Pâclișanu menține presintarea vechilor visitații canonice blăjene. O aspră critică meritată o dă același asupra Bibliografiei d-lui Veress.

*

În *Anuarul Institutului de istorie națională* de la Cluj, VI (1935) d. Carol Göllner lămurește ce au fost în mișcarea lui Horea Elvețianul Salis și enigmaticul „regățean" Popescu (fost ofițer la Ruși, păstra și uniforma). Ei umblau să capete coloniști romîni pentru Rusia. Legăturile cu Alexandru C. Mavrocordat par îndoielnice.

*

D. Atanasie Popescu dă o nouă ediție din cartea sa *Biblioteca* și *Muzeul municipiului Brăila*, Brăila (1935).

*

Despre Eminescu și Aurel Mureșianu, în legătură cu serbarea de la Putna, d. Aurel A. Mureșianu, în *Buletinul „Mihai Eminescu"*, V-VI (Cernăuți 1935).

*

O frumoasă descriere a Sucevei de d. Vasile Băncilă, în *Gîndirea* pe Ianuar 1936.

*

În broșura *Romanul popular „Filerot și Antuza", în redacțiunea lui Radu S. Campiniu*, d. Ion M. Gane arată că vechea povestire bizantină a fost prefăcută de Brăileanul Campiniu (și primar al orașului său) la 1857.

*

www.dacoromanica.ro

Studiului d-lor Minea şi Boga, „*Cum se moşteniau moşiile în Ţara-Românească*, despre care s'a vorbit aici, îi răspunde d. Ioan C. Filitti, în broşura *Din vechiul drept românesc* (Bucureşti 1936).

*

În *Revista fundaţiilor regale* pe Ianuar d. Mircea Eliade descopere elemente anterioare arianismului în Industan (religia-cultură).

*

În broşura sa *Însemnătatea economică a Mocanilor în istoria Ţării-Româneşti* (Cluj 1936, din „Observatorul social-economic"), d. P. N. Panaitescu presintă foarte multe observaţii juste. Nu înţeleg însă cum transhumanţa ar putea fi înlăturată. Iarba ce se paşte la baltă e cea măruntă pe care o descopăr supt zăpadă şi o smulg oile, iar nu cea care se coseşte. Drumul era acelaşi pentru a nu tulbura viaţa agricolă. Fenomenul trebuie studiat în legătură cu viaţa păstorească din Pind, din Apulia şi cu *mesta* iberică. Ideile d-lui Cancel par a fi sedus pe autor. Reducerea rolului drumului de comerţ pentru crearea Domniilor e exagerată. Dar de sigur că şi negoţul îşi avea partea (Tîrgul de Floci), Mica lucrare, aşa de bine informată şi făcută cu atita inteligenţă, e remarcabilă.

*

În revista *Blajul*, II, 11-2, se presintă frumoasă catapeteasmă a catedralei Blajului. Se mîntuie aşa de folositorul studiu al păr. Şt. Manciulea despre pierderile româneşti la graniţa de Apus.

*

O frumoasă biografie a marelui istoric al Belgiei Henri Pirenne, mort de curînd, în *Comptes-rendus* ale Academiei de Inscripţii din Paris, p. 439 şi urm.

Tot acolo despre fragmentele din istoricul bisericesc Filostorgiu, descoperite de d. Joseph Bidez (p. 451).

Biografia marelui cercetător al ceramicei Edmond Pottier de d. René Cagnat, *ibid.*, p. 454 şi urm. Despre Maurice Croiset, istoricul literaturii elenice, *ibid.*, p. 518 şi urm.

*

De d. Gh. Kristóf o nouă lucrare despre Eminescu: „Eminescu Mihály költeménye" (Cluj 1935).

*

www.dacoromanica.ro

Presintarea așezămintelor germane economice și sociale în tesa d-lui Alexandru Tillman, *L'organisation économique et sociale du III-e Reich*, Paris 1935.

*

Guvernul iugoslav publică o lucrare enciclopedică de ansamblu, bine ilustrată, *La Yougoslavie d'aujourd'hui*, Belgrad 1935. Pentru Romînii din Banat 15 preoți și 500 de abonați la ziarul *Nădejdea*. De alții nu e vorba.

*

În *Berliner Monatshefte*, XIII, 12, un scurt studiu al d-lui Gustav Roloff despre Anglia în războiul balcanic.

*

D. N. Firu dă „Date noi privitoare la istoricul bisericii Sf. Adormiri (Biserica cu lună) din Oradea" (Oradea 1935). (Acte din secolul al XVIII-lea, cu lista credincioșilor.)

*

De la d. M. Steinhardt, *Principiile clasice și noile tendințe ale dreptului constituțional*, tesă de drept din București, 1935 (contra ideilor sociologice ale lui Duguit; pentru clasicism; frumoasă și caldă prefață a profesorului Bonnecase de la Bordeaux).

*

Pentru schimbări ale latinei clasice v. și H. Mihăescu, *Latino congetturale, latino volgare* (din *Buletinul Institutului de filologie romînă*, II, Iași 1935).

*

În *Atti* ale Institutului din Veneția, d. Antonio Maddalena se ocupă de vestitul tratat al lui Lactantius, *De mortibus persecutorum*. Și legătura cu Bizantinul Zosim, cu Eutropiu.

*

În *Jahrbuch der Schopenhauer-Gesellschaft*, XXIII (1936), un articol al d-lui Thomas Frühm, din Bistrița Ardealului, despre influența lui Schopehaner asupra lui Eminescu.

*

Săpături în lemn ca ale noastre în articolul d-lui Anton Matasović, publicat în *Narodna Starina*, XII (Zagreb 1933). Sînt din Posavina (Slavonia).

*

www.dacoromanica.ro

D. J. Charles Cox presintă cu multe și frumoase ilustrații biserici de sat englese (*The parish churches of England*, Londra, 1935). Turnul normand din planșa 5 e întocmai ca și clopotnițile noastre (cea de la Popăuți, d. ex.). În text liturghia copiilor, cu un „episcop-copil", p. 15, de Sf. Nicolae. Și biserici în parte de lemn, fig. 90. Turnușelul de la no. 126 e ca la bisericuțile maramureșene și ardelene.

*

În *La Tribune des jeunes générationе*, publicație care apare în Polonia, IV, 61, se dă, de un domn „I. Ruski" o hartă a Poloniei între 1000 și 1400, în care „Valahii" apar ca făcînd parte, fie și ca „vasali", din regatul polon.

*

Asupra Papei portughes Ioan al XXI-lea un articol, de d. Karl Sudhoff, în *Biblos* din Coimbra, XI, Ianuar-August 1935.

*

În *Buletinul Institutului de filologie română „Alexandru Philippide"*, II (1935) (Iași [1936]) se presintă, cu note de d. Găzdaru, știrile adunate de Al. Philippide despre limba românească până în veacul al XIV-lea. E lista localităților din Procopiu (luate și prin Jireček, *Die Romanen in den Städten Dalmatiens)*, cuvîntul de comandă din Balcani de la Teofilact și Teofan și Cedren, listele din documente sîrbești și ragusane (se răsping, cu dispreț, toate semnalările de românește ale marelui erudit).

*

În *El acento castellano* (Madrid 1935) d. Miguel Artigas Ferrando face considerații asupra rolului pe care-l are accentul în armonia limbii spaniole, aducînd și părerile străinilor.

*

În *Anuarul Institutului de studii clasice*, II, 1933-5, d. I. I. Rusu propune să se vadă în Sarmizegethusa o *Germidege*. O vastă erudiție e adusă în sprijin.

*

În *Observatorul social-economic*, VI, 1, Al. Dobroși continuă expunerea legăturilor între Veneția și țerile noastre.

*

www.dacoromanica.ro

Păr. Ilie Dăianu publică în *Glas românesc în regiunea secuisată*, VI, 184, resumatul notelor de călătorie prin Ardeal ale unui nobil maghiar la 1794 (se recunoaște maghiarisarea în masă din Secuime, păstrîndu-se religia).

*

În *Gazeta Cărților*, V, 13-6, d. D. N. Mîndru dă mențiuni, din nenorocire rău transcrise, după cărți din Biblioteca din Sofia, care au fost pe la noi. O scrisoare, prin care cere slujbă, după studii la Paris, a pictorului I. Negulici (cu portretul unui prieten).

*

Amintiri de Petru Poni se publică în revista *Însemnări ieșene*, I, 8. Ar merita editat întregul manuscript (originalul, nesfîrșit de bun, ministru de Instrucție Grigore Cuza, în haine boierești de de mult; note și despre Laurian și Bărnuț).

*

În *Viața Basarabiei*, V, 2, traducerea notelor fostului guvernator al Basarabiei, Urusov, despre visita lui la Iași în 1904.

*

O largă descriere ilustrată a unei comune bănățene în Matz Hoffmann, *1785-1935, Hundertfünfzig Jahre deutsches Gertianesch, Banat-Rumänien*, Timișoara [1936].

*

În *Biserica ortodoxă romînă*, 1936, 1-2, păr. Nicolae M. Popescu arată că Mitropolitul David al Moldovei, de care ne-am încurcat toți, nu e decît tot Gheorghe, cu numele de schivnic. Se înlătură și falsul Mitropolit Gheorghe Nemțeanul (p. 8, nota 4). Notița cuprinde o sumă de observații și îndreptări de mare preț: astfel dovada că David a urmat în 1508, în 1509, lui Teoctist; Timoteiu să fie numele de schivnic al vechiului Mitropolit muntean Antim, p. 13?

*

În *Cultura Creștină* din Blaj, XVI, 2, păr. Ioan Balan vorbește despre preotul David din Voila, ucis de Sașii din Cincul Mic la 1751 (se vorbește și de prefecții cari distrug prostește Archivele). D. Zenovie Pîclișanu despre visitații canonice în același secol și păr. Șt. Manciulea despre dicționariul geografic unguresc din 1851.

*

www.dacoromanica.ro

D. Th. Capidan dă și a treia parte din *Meglenoromîni*, dicționariul (București, [1936]).

*

Cărțile de școală pentru limba latină ale d-lor C. Balmuș și Al. Graur (Virgil, Horațiu, Ovidiu, Antologie, mergînd pînă la Amian Marcellin, București, f. a.) sînt foarte îngrijit făcute și împodobite cu o ilustrație de o rară bogăție și de cel mai ales gust care face din aceste lucrări adevărate albume și un element prețios pentru formațiunea estetică a școlarilor.

*

In *Transactions of the Royal Historical Society* pe 1935, un frumos studiu despre Guy de Montfort (secolul al XIII-lea). Interesante raporturile cu Italia (feodele napoletane); note asupra Arhivelor Inchisiției, d-na Agnes E. Roberts vorbește despre rolul lui Pierre d'Ailly în tentativele de reformă a Bisericii.

*

La Alfred Schmidtke, *Das Klosterland des Athos*, Lipsca 1903, se pomenesc candelabrele din Dresda cu inscripție germană și data de 1669, la Ag'iu-Pavlu (p. 55). Ele nu pot fi dăruite decît de un Domn romîn, probabil Duca-Vodă.

*

Despre bancheri italieni în secolul al XIII-lea *(la gran tavola* a familiei Buonsignori), în *Bulletino senese di storia patria*, VI (1935), fasc. 2. Și documente.

*

În *Blajul*, III, 10, continuarea studiului păr. Șt fan Manciulea despre granița de Vest.

*

D. Georg Müller publică a doua parte din *Die deutschen Landkapitel in Siebenbürgen und ihre Dechanten*, Sibiiu 1936.

*

În *Uricariul* d-lui Gh. Ghibănescu, V, 10, se aduce un act moldovenesc din 1584 despre bani luați dintr'o groapă. Unul din 1586 de la Albaș, vornicul Sucevei, cu oamenii bătrâni: Ursu, Lupan, Ionașco, Gheorghe Tabaică, Pană, Nicula Dobrea, Gheorghe Grecul, gelepul Cristea. Un sat Blăjeari (p. 148). O Bănărițâ în secolul al XIX-lea (p. 157).

www.dacoromanica.ro

In n-l 11, la Vitejeni, lîngă Hîrlău, fabrica de sticlărie a Italianului Petri Magi (pp. 163-4); era vorba de alta la Vlădeni; de acolo şi perpetuarea, acolo, a tradiţiei de ceramică. La 1762 schitul Cogleţ, în Putna (p. 165). Un taler de la Nicoriţă (p. 166). Solul de care e vorba în inscripţia de la 29 Iunie 1793 e cel rusesc (p. 173). Cneazul „Grigore Alixandresco Sfetliş" (p. 174) e Potemchin. În VI, 1, act muntean de la 1588 cu „înfrăţire" şi „drumul oii" (pp. 2-3). Pentru „banii la mir" ai preoţilor moldoveni la 1735, p. 5. „Mănăstirea de la Vrancea, ci să chiiamă Dragomirna" în 1647, p. 12. Un dar de Evangheliariu din partea lui Hrisant, patriarhul de Ierusalim, către Domnul Moldovei, la 1723 (p. 12).

*

În *Ştiri nouă asupra mănăstirii Ciolanu* (din revista *Îngerul*, VIII, 1-2, Buzău 1936), d. I. Ionaşcu dă, cu o foarte bogată introducere (ctitorie înainte de la 1617 a lui Dumitru Ciolan şi a Soreştilor din Vernești), patruzeci şi două de documente privitoare la marele lăcaş buzoian. Lorenţ, ruda Mitropolitului Luca, poate fi un Lorenzo din Cipru mai curînd decît o rudă a tipografului ardelean Lorinţ, din secolul al XVII-lea. Un ordin al lui Luca (1617), pp. 14-6. Pentru Chiril de Buzău, trecut egumen la Snagov, în acest timp, p. 15, nota 2. Episcopul Efrem la 1618, pp. 17-8.

*

Păr. Cicerone Iordăchescu şi d. Teofil Simenschi traduc *Despre numele divine* şi *Teologia mistică* ale lui Dionisie Areopagitul (Iaşi 1936). Şi un întins şi frumos studiu introductiv. Versiunea e excelentă.

*

În Cronica *numismatică şi archeologică*, XI, 103-4, pomenirea marelui numismat Kurt Regling, de d. I. Andrieşescu.

*

În revista *Din trecutul nostru* a d-lui G. Bezveconnii, IV, 28-30, despre masoneria în ţerile noastre (în Basarabia, „loja lui Ovidiu"). Note despre Alexandru Sturdza şi sora lui, contesa Ebling. Un întreg articol, bine informat, despre familia lui Pavel Gore. Despre studiile lui Vasile Scriban la Chiev în 1841. Multe însemnări genealogice.

*

www.dacoromanica.ro

Excelente pagini despre situația Rominilor în Ungaria veche, în lucrarea, tipărită și englezește, a d-lui Titus Podea, *Transylvania*, București 1936. Ilustrații cu totul nouă și de toată frumusețea.

*

În N. Dașcovici, *Politica externă a României*, ca prefață la „Interesele și drepturile României în texte de drept internațional public", Iași 1936, se vor găsi constatări dureroase, și din nenorocire adevărate, cu privire la ilusiile în care ne legănăm în ce privește anume legături ale noastre (despăgubirile pentru hîrtia Băncii Generale, dreptul asupra Basarabiei, lipsa ratificării de Polonia a tratatului de la Trianon; adaug și neluarea din arhivele de la Budapesta și de la Viena a actelor care ni reveniau, afacerea optanților, amestecul străin pe Dunăre către Galați și Brăila, sancțiunile contra Italiei, nedibăcia „antirevisionismului", pactul balcanic).

*

Două acte privitoare la procesul din 1755 al episcopului de Roman, Ioanichie, le publică păr. Șt. Pruteanu, în *Cronica Romanului*, XIII, 2.

*

În *Extemporal*, revista liceului „Mihail Eminescu", din București un frumos studiu al d-lui Valeriu Papahagi despre legăturile Rominilor din Balcani cu Principatele. Note, de d. C. D. Vasiliu, despre rostul movilelor.

*

D. P. Mușoiu traduce cartea americană, plină de o largă poesie a naturii, *Walden*, a lui H. D. Thoreau († 1862): *Walden sau viața 'n pădure*, București (1936).

*

In broșura *Les relations polono-tchèques*, Varșovia 1936, d. Wacław Łypacewicz greșește văzînd o continuă amenințare a unei Boemii naționale contra unei Polonii naționale. Era, cînd din partea Cehilor, cînd din partea Polonilor, tendința firească de a întemeia un singur Stat al Slavilor catolici.

*

www.dacoromanica.ro

Largi idei generale în discursul festiv al d-lui François-L. Ganshof despre Carol-cel-Mare (*Charlemagne*, Bruxelles, 1936; extras din *Revue de l'Université de Bruxelles*, Ianuar 1936). Statul lui putea el „să pară mai puternic decît Imperiul Bizantin" (p. 144)? Mă îndoiesc.

*

N-l Ianuar-Decembre 1935 d.n *Revue des études hongroises* e consacrat pretendentului ungar Francisc Rákóczy. (Grozavă ortografie franceză a scrisorilor lui și „la Cassette(!) de Paris".) Autorii nu cunosc proiectul lui Petru-cel-Mare de a face din el un rege al Daciei (v. memoriul meu la Academia Română, în Mart 1936). Opinia lui despre șederea lui Carol al XII-lea în Turcia, pp. 30-1. Se uită cu voință legătura țeranilor romîni cu „Racoltea" și sprijinul dat emigraților în Moldova. Inscripția din Grenoble de care se ocupă d. Moravcsik se arată și prin caracterul literelor grecești că e din secolul al XVIII-lea.

*

În aceiași revistă și note de d. Géza Birkás, despre legăturile lui Mistral cu Romînii (și bibliografie românească).

*

În *Anuariul Institutului de istorie națională*, VI, d. I. Crăciun redă scrisoarea lui Petru Pellerdi despre războiul din 1595 al lui Sigismund Báthory contra lui Sinan-Pașa. Laudă a ostașilor „minunat de frumoși" ai Moldovei, a „frumoaselor tunuri" muntene, cu ostași de samă și „mulți Romîni buni", descrierea Tîrgoviștii între păduri, cu șesul în față: „oraș mare, cu multe case frumoase de piatră și mănăstiri"; cea mai amănunțită și sigură descriere a cuceririi Tîrgoviștii (Pașa de „Tharapulus" e de Tripoli).

*

D. I. Crăciun dă, în *Bibliotheca bibliologica*, pe care o întemeiază, o lecție despre bibliologie („O știință nouă: bibliologia în învățămîntul universitar din Romănia", Cluj 1933) și o vastă bibliografie a operelor profesorilor Universității din Cluj („Activitatea științifică la Universitatea Regele Ferdinand I-din Cluj în primul deceniu, 1920-1930"; Cluj 1936). Se adauge bibliografia anului 1848 la noi de d. C. Göllner, *Anul revoluționar 1848 în principatele romîne, o contribuție bibliografică* (Cluj 1934).

*

www.dacoromanica.ro

În n-le 21-24 din revista *Din trecutul nostru* d. Gheorghe G. Bezveconii dă inscripții și genealogii moderne din Bucovina (familia Niculiță-Popovici) și prețioase portrete: și al poetului Petrino („Răpirea Bucovinei" arată să fie nu a lui, ci a lui Kogălniceanu). Note asupra lui Manuc-beiu, asupra familiei Prunua. O biografie a d-lui Artur Gorovei. Genealogia Vîrnăveștilor. Și o pecete a lui Andronachi Donici.

*

În *Ani, revistă de cultură armeană*, I, note despre glorioasa capitală de viață politică și culturală a vechii Armenii. De d. Valeriu Brusov arătarea influențelor de cultură ce s'au exercitat asupra poporului armenesc. Și alte reproduceri. Și traduceri. Opera d-lui Siruni merită toată lauda. O notă asupra pictorului Baltazar († 1909). D. Siruni dă și lista manuscriptelor armenești de la Academia Romînă (de folos mai ales caietul lui Bogos Sebastian, în serviciul lui Constantin-Vodă Ipsilanti: și actul de numire al lui Alexandru-Vodă Suțu în ambele țeri; data numirii lui Ipsilanti în Țara-Românească: August 1802). D. Grigore Avakian dă pagini emoționate despre G. Balș, cu privire la care se revelează că voia să scrie o istorie a arhitecturii armenești. Frumoase planșe (și legătura Evangheliariului din 1351, acum la Iași, perdeaua de altar din 1763 la biserica din Botoșani).

*

D. V. Mestugean a tradus în românește *Istoria Bisericii Armene* de arhiepiscopul Husik Zohrabian (București 1934). E vorba mai mult de epoca modernă. Și caracterisarea dogmei armene. Unele ilustrații. Numele proprii nu sînt totdeauna în forma cea mai bună (astfel: Eusepie, Arius).

*

In a treia ediție din *Lezioni di filosofia del diritto* a d-lui Giorgio del Vecchio (Roma 1936), o mare parte e ocupată de istoria filosofiei dreptului. Larg și pătrunzător sînt analisate deosebitele doctrine, după autori. Interesantele rînduri ale lui Romagnosi, nu destul de cunoscut, care introduce teoria organicității societăților omenești. Bogată bibliografie pentru Franța. *Semnalăm cu deosebită plăcere partea însemnată care e făcută României.* Trecem înaintea Ungariei și a altor țeri de al doilea rang. Pentru întâia oară se fixează și rangul țerilor slave.

*

www.dacoromanica.ro

D-ra Maria Mihălcescu tipărește o tesă mai veche supt titlul de *Istoria Teatrului muntean de la 1800-1859* (București 1935). Lucrarea, scurtă, se razimă pe o bună informație, și forma e clară. La p. 7, „Bevilach" e un Bevilacqua ; celelalte două nume, de Francesi adevărați, se pot identifica mai greu. Un afiș de spectacol înainte de 1821 era de căutat în Hurmuzaki, X. Sceneta lui C. Caragiale despre Teatrul din Moldova (cf. p. 84) am reeditat-o pe vremuri la Vălenii-de-Munte : ea redă toată atmosfera din dosul cortinei. Rolul autorului de comedii Dumitrescu, care a scris interesanta piesă *Badea Deftereul*, era de fixat (cf. cîteva rînduri la pp. 83-4). „Manio" de la p. 88 e Vasile Maniu, Bănățeanul, care a scris și istorie. Caracterisările acestor prime produse dramatice sînt drepte și vioaie. Unele din piese se semnalează pentru prima oară (trebuia indicația tiparului).

*

Și note istorice în broșura *Despre autografe* a d-lui H. Stahl (București 1935). Despre semnăturile Domnilor, pp. 7-8 (frumoasă caracterisare a aceleia a unui Ludovic al XI-lea : *ibid.*). Dreaptă apărare a Școlii de archivari, din nenorocire suprimată (p. 12). Și a hîrtiilor moderne, cu frumoasa definiție : „Istorie nu însemnează un trecut închis, ci o continuitate vie" (p. 14). „De ce să ne încăpățînăm a voi să scriem istorie după comunicate din „Monitorul Oficial", fardate, dacă nu radical falsificate?" (*ibid.*). Și propunerea unui „Museu al scrisului" (pp. 25-6). Se reproduc, foarte frumos, peceți și documente, unele necunoscute. Caracterisările sînt interesante. Și iscălituri de străini, foarte folositoare (s'a înlocuit, din greșeală, Baudelaire cu Verlaine, la n-l 51).

*

În *Țara Bîrsei*, înduioșată amintire a profesorului de geografie și istorie Mihail Eliescu. D. Candid C. Mușlea mîntuie studiul, plin de pitoresc, despre familia protopopului Baiul. O colectă a lui Șaguna în Țara-Românească pentru reclădirea bisericilor dărîmate din 1848. O notă despre presa ardeleană. Omagiarea lui Ștefan-cel-Mare într'o călduroasă cuvîntare a d-lui Horia Teculescu. („Moldovlahia" nu înseamnă un fel de unire a Domniilor, ci Moldova singură). Păr. I. Ludu continuă cronica Prejmerului (la 1704, femeile luptă contra Curuților lui Francisc Rákóczy).

*

www.dacoromanica.ro

Frumoasă presintarea, de d. Em. Ciomac, a lui Bach, Beethoven, Schumann, Chopin, Liszt, Brahms, C. Franck, Mussorgsky, Debussy, Ravel și Enescu (*Poeții Armoniei*, București [1936]). Largă sintesă și simț al mediului. Și visita lui Liszt la noi.

*

În *Făt frumos*, XI, 3, se roproduce în titlu pisania de la Voroneț. Note despre Eminescu de d. I. E. Torouțiu în legătură cu afirmări recente ale d-lui I. Sîngiorgiu. Cîntece populare din Istria. D. Em. Haivas începe un studiu despre Kogălniceanu ca scriitor.

*

Note istorice și frumoase desemne despre bisericile și mănăstirile din Bucovina de generalul Virgil Economu, în revista *România Militară*, LXXII, 12.

*

În ediția d-lor M. Paulian și T. D. Măruță a operei lui Caragiale, și o largă introducere, de acesta din urmă.

*

Liceul din Grebena începe a publica o revistă, *Lumina*, care apare la București. D. Anton Ciumetti arată că această școală e continuarea celei, vestite, din Bitolia. O notă despre poetul dialectal Zicu Araia. Alta despre comuna Selia.

*

În *Biserica ortodoxă română*, LIII, 9-10 un studiu de D. Balaur, despre *Antologhiile* (de ce „Antologhioanele"?) din 1766 (unul cu însemnarea: „în sfînta mănăstire Căldărușani"; asămănarea celui din București cu cel din Rîmnic: *acesta* e dosebit). N. Iorga publică un antimis al Mitropolitului Luca (planșă). Despre un nou manuscript al „Erminiei Zugravilor" d. N. A. Gheorghiu. O notă despre Gh. Vîlsan.

*

În *Raze de lumină*, VII, 1-2, un studiu al d-lui Damian P. Bogdan despre manuscriptele lăsate de I. Bogdan. Se traduce și o parte din opera lui Sulzer. Un studiu, de d. Iorgu D. Ivan asupra *Istoriei vechiului drept românesc* de Șt. Gr. Berechet. Altul despre istoria mănăstirii Vărzărești și a schitului Urechești de arhimandritul Zosima Tărîlă.

*

www.dacoromanica.ro

D. N. Șerban publică un studiu, cu scrisori și documente, despre fratele lui Pierre Loti, hirurgul Gustave Viaud *(Un frère de Pierre Loti (Gustave Viaud)*. Omul nu e peste măsură de interesant ca suflet și mijloace, dar istoria literară profită.

*

Biblioteca Academiei Romîne dă un fascicul cu „creșterea colecțiilor" în domeniul numismaticei.

*

Dd. Bogdan D. Filow, Ivan Velcov și Vasile Micov dau o descriere amănunțită a descoperirilor de la Duvanlè *(Die Grabhügelnekropole bei Duvanly in Südbulgarien*, Sofia 1934). Ceramică interesantă din epoca bronzului, a fierului începător, dar și obiecte de aur și argint de stil scitic, une ori și elenic (v. figurile 80-1, 95 și urm. 131, 135 și urm, 165). Un schelet cu diademă ; vase grecești și alte ornamente (fig. 106). Totuși autorii nu admit originea scitică a obiectelor (pp. 231-2). Dar se cetește un nume ca Skythodokos lîngă alte două, trace (v. și p. 232).

*

Polemica între D. Teodor Balan și d. Constantin V. Dimitriu continuă printr'un „Răspuns" al primului, care de sigur are dreptate (Cernăuți 1935). Relevăm aceste cuvinte ale d-lui Balan, care afirmă un adevăr, nerecunoscut la școala care a falsificat spiritul d-lui Dumitriu : „Firește, fiecare carte poate fi utilisată, dar cine o utilisează trebuie s'o citeze. Iar, dacă scoate frase din ea, este silit să le reproducă supt ghilimete. Cum d. Dimitriu reproduce frase din cartea mea și nu o citează, m'am revoltat și l-am acusat de plagiat" (p. 9). Și se mai adaugă un evident plagiat, la pagina 10. Altul, la pagina 11. Întocmai după învățătura de la maestrul său, d. profesor C. C. Giurescu. Un al treilea, după aceiași învățătură, la pagina 12. Și încă odată observația : „Textul pus supt ghilemete trebuie copiat exact". Încheierea e aceasta, crudă, dar adevărată : „D. Dimitriu este și rămîne plagiator." E dur, dar adevărat. Și d. profesor Giurescu, tot așa.

*

În revista *Transnistria*, II, 1, materialul etnografic se găsește alături de cel literar. Folositoare dări de samă.

*

www.dacoromanica.ro

Noua ediție a romanului lui Duiliu Zamfirescu, *Tanase Scatiu* de d-ra Mariana Rarincescu (Craiova 1936) e întovărășit de o largă introducere, cu o bună bibliografie. Portrete și facsimile cresc valoarea cărții.

*

D. Teodor Naum dă, în *Horațiu* (Cluj 1936), o privire sintetică asupra poetului tuturor îndemânărilor (și frumoase traduceri).

*

În *Cercetări istorice*, X-II, d. I. Minea presintă, după publicații mai nouă, amănuntele schimbării în Moldova după dispariția lui Ștefan Rareș și note despre așezământul lui Miron-Vodă Barnovschi.

*

În Eugen Herovanu, *Orașul amintirilor* (București 1936), despre Iași multe lucruri care au fost așa și destule care n'au fost așa, sau chiar așa. Frumoase ilustrații după vechi fotografii (Caragiale cu P. Missir, p. 55).

*

D. C. I. Fionțiu dă, la Tîrgoviște, *Coreografie românească*, de cel mai mare interes pentru folklore. E vorba mai ales de danțuri ardelene, de prin părțile Cohalmului. Multe „zicături", cunoscute și necunoscute, așa încît prețioasa cărticică are și o colecție de poesii populare. Autorul și-a dat și osteneala de a fixa musica. Se dau și unele ilustrații.

*

Colonelul George G. Garoescu dă o a doua ediție din cartea sa *Războaiele balcanice, 1912-13, și campania romînă din Bulgaria* (București 1935).

*

În *Literatura italiană* a d-lui E. Giorgi-Alberti (București 1935) se vor găsi numai pagini din vechii scriitori, de la secolul al XIV-lea până la Tasso, cu biografii și caracterisări sumare. Se putea cita, dat fiind scopul publicației, bibliografia românească a subiectului și se putea adăugi și o mică bibliografie. Textele sînt comentate.

*

www.dacoromanica.ro

D. V. Mestugean traduce *Istoria Bisericii armene*, de păr. arhiepiscop Husik Zohrabian (București 1934).

Felurite note despre viața americană de Nord (și despre poesie; multe statistice utile) în *Buletinul Institutului american din România*, I, 2-4.

*

În *Analele Dobrogei*, XVI (1935), pe lîngă articolul semnalat aici al d-lui Al. P. Arbore, cîteva antichități dobrogene publicate de dd. Sauciuc-Săveanu, P. Mărculescu și Ioan Micu, note despre călătoria pe acolo a lui Grillparzer, celebrul dramaturg vienes, în 1843. D. M. Roman vorbește despre originea așezărilor bulgărești. Și lista obiectelor din Tomi ajunse în Muzeul de la Severin (de d. D. Tudor).

*

Note despre „Vlahii" noștri în Z. Duckett Ferriman, *Home life in Hellas, Greece and the Greeks*, Londra, f. an [1910], pp. 191-2, 205-6. Un visitator engles în secolul al XIII-lea (Basingstoke; p. 311)

*

Despre ideile pedagogice ale marelui Mitropolit Silvestru, păr. S. Reli, în *Revista de pedagogie*, V, 4.

*

Note militare exacte în cartea locotenent-colonelului Constant Ioan Georgescu, *De ce a capitulat Germania la 11 Noembrie 1918?* (București 1935).

*

În *Il giornale di politica e di letteratura*, XII, 1-2, un întins studiu despre dansurile din Asia și Africa, de d. Anton Giulio Bragaglia.

*

În cartea d-rului Dominic Stanca, *Organisarea combaterii plăgilor sociale în Ardeal, anii 1919-1928* [Cluj 1936], și date folklorice cu privire la obiceiurile populare de la Poiana-Ampoiului.

*

În *L'Europa Orientale* pagini de d. Focillon despre dr. Ioan Cantacuzino. Multe articole scurte, de colaborație internațională.

*

www.dacoromanica.ro

Un cugetător neobișnuit spaniol, foarte modern, Jose Cadalse (1741-82) e revelat de d. Michel Lhéritier, în volumul de omagiu pentru marele istoric al Spaniei, d. Rafael Altamira.

*

O biografie a lui Partenie Cosma, financiarul ardelean mort în 1923, de d. Teodor Neș, în *Familia* de la Orade, III, 3.

*

În *Gînd Românesc*, IV, 5, d. I. M. Rașcu găsește mult nou în partea a doua a studiului despre legăturile dintre Alecsandri și Eminescu.

*

Un foarte însemnat studiu de istorie financiară a evului mediu este al d-lui James Westfall Thompson, *The dissolution of the Carolingian fisc in the ninth century*, în publicațiile Universității din Berkeley (California), 1935. Se întrebuințează larg studiul d-lui Lot, *din Revue belge de philologie et de d'histoire*, II. Cu acest prilej se cercetează toată anarhia de după Carol-cel-Mare cu urmările ei. A se însemna. „Bătălia de la Fontenay, din 25 Iunie 841, n'a fost o luptă de naţii, ci un conflict de partisani feudali" (p. 39). Lunga listă de posesiuni, răbdător culese în toate izvoarele, formează cea mai mare parte a unei opere atît de folositoare. Urmează bibliografia, care va aduce mari foloase, și hărțile, numeroase și atent făcute.

*

În *Cîntecele ostășești din vremea războiului, cu o scurtă privire asupra folklorului romîn* (Galați 1936), d. Ioan Licea nu dă numai o analisă a cîtorva din cîntecele nouă, de război, de altfel de mică valoare artistică și istorică, ale Romînilor, dar și o largă bibliografie, aleasă, a subiectului. Se adauge un studiu despre lucrarea în limba polonă, de la Cracovia, 1933, a d-lui P. Caraman.

*

În *Viața Basarabiei*, V, 3-4, păr. M. Ceachir despre obiceiurile Găgăuților la nuntă: sînt ca ale noastre (dar și druște, ca la Ruși).

*

Din *Junimea Literară*, d. Milan P. Șesan scoate studiul său *Numele proprii în limba cehă veche* (Cernăuți 1936).

*

www.dacoromanica.ro

Fostul ministru italian, profesorul Francesco Ercole, publică (Palermo 1936) o întinsă lucrare *La rivoluzione fascista*. Originea, în legăturile din războiu și în desgustul de politicianism. Formațiune cu elemente și burghese și socialiste (p. 32; cf. și p. 35). Tatăl d-lui Mussolini, fierar marxist, cetia copiilor și pe Carducci și pe Mazzini și pe Ariosto și Machiavel; era un om foarte popular: el a creat sufletul fiului (pp. 51-3). Pentru lecturile viitorului „duce" (și Carlyle, ca și Dante, Victor Hugo, Heine, Platon) p. 55. Interes pentru istorie, *ibid.* Despărțirea de materialism, p. 59. Georges Sorel și doctrina violenței, p. 62 și urm. Și influența „imperialistului" Oriani, p. 64. „Fasciile", p. 79 și urm. Restul, în frumoasă expunere, e mai cunoscut.

*

D. Ioan C. Filitti adună supt titlul de *Cercetări și documente privitoare la istoria priucipatelor romîne* (București 1935) interesante cercetări de amănunte risipite prin reviste și ziare. Semnalăm aceia despre stemă (în Ungaria ea a fost adusă de Angevini, cu coif cu tot), notele despre Craiovești (pretendentul Dragodan Voevod, care s'a „ridicat la Spinișor" înainte de Domnia lui Vlad-Vintilă). La pagina 7, unde se vorbește de mănăstirea Coșuna, Condica ei s'a găsit în Orient și am publicat-o în *An. Ac. Rom.* La p. 8 moartea Marelui Logofăt Pîrvu la Constantinopol, unde mersese cu Mihnea-Vodă și discuție asupra moștenirii, înaintea Banului Iani. Se vede că datoriă 40.000 de aspri, „birul lui în țară". *Mihai Viteazul pomenește în 1594 că a fost Mare Agă al lui Ștefan Surdul.* Un document al aceluiași pentru moșiile lui Lupu Mehedințeanul (pp. 11-2). O jalbă a lui Alexandru Văcărescu, cu mult talent literar (pp. 52-5) (contra lui Scarlat Cimpineanu, „care a înșelat trei Împărății"). Despre medici munteni. Două scrisori ale lui C. Negruzzi din 1829 (pp. 111-3: și despre un duel al lui cu un Rus).

Același reproduce notița sa despre Mitropolitul Luca (ruda lui, Căpitanul Jipa din Vernești, a refăcut schitul din Izvorani, puindu-și numele pe fațadă; numele de Loiz era obișnuit la noi prin sec. XVIII-XIX; astfel moșia Loizoaia din jud. Botoșani; se adauge numele de Cîrloavă, al poetului), al cărui antimis s'a găsit de curînd, și reunește articole despre „cărți vechi străine privitoare și la Romîni".

*

www.dacoromanica.ro

În *Musică şi poesie*, I, 7, un frumos studiu al păr. Nae Popescu despre Gavril Musicescu.

*

De la d. Eugeniu Speranţă o lucrare, bogat informată, despre *Perspectiva istorică în viaţa socială, în cultură şi în educaţie* (Bucureşti 1934).

*

În *Bulletin of the International Committee of historical sciences*, VII, 4 [1936], bibliografia descoperirilor maritime. Se adaugă studii ca al d-lui Deprez sau acela despre lucrări noi cu privire la Columb (de I. Almagià) sau un altul despre împărţirea coloniilor între Spania şi Portugalia (d. D. Pierre de Cenival). D. Dobrowski vorbeşte de căile de comerţ dintre Baltica şi Marea Neagră. Despre producerea argintului boem d. B. Mendl Despre influenţa grecească în Industan d. Coelho.

*

În *Revista Institutului Social Banat-Crişana*, IV, 14, statistici asupra catastrofalei situaţii demografice din Banat. Şi proporţia de speriat a bastarzilor.

*

În *Însemnări ieşene*, I, 10, se reproduce tabloul, aflător în familia Maisonnabe, la Rodez, în Franţa, care înfăţişează deschiderea Academiei Mihăilene. D. Gh. Ghibănescu arată că hotărîrea de întemeiare e din 1828, supt Ioan Sandu Sturdza (e şi cuvîntul de Academie; dar iniţiativa pleacă tot de la Mihai Sturdza, ca boier). Mai multe articole scurte despre şcoala al cării centenariu, sau „plus-quam" centenariu, se serbătoreşte.

*

În revista *Arhitectura*, I, 1, o biserică de lemn din Gorj (p. 18; v. nl. recent din *Bul. Com. Mon. Ist.)*, unele troiţe, vederea resturilor cetăţii Orheiului (p. 14). În n-l 4 (p. 6), biserica din Dănsuş, paraclisul Coziei (p. 14). În n-l 5 (p. 6), biserica din Nămăeşti. În anul 1934, volumul tipărit dădea vederi din vechiul Bucureşti în articolul d-lui George D. Florescu (şi cu planuri) şi biserici de lemn, case de ţară, troiţe (şi o vedere de la Hurezi), schiţe din Iaşi de d. Culina.

*

www.dacoromanica.ro

Propaganda ucraineană, în legătură cu anume planuri actuale, face să se răspîndească aceste trei publicaţii: Emm. Evain (deputat de Paris) (1931), *Le problème de l'indépendance de l'Ukraine et la France* (şi bibliografie occidentală), Tisserand, *La vie d'un peuple: l'Ukraine*, Paris 1933 (resumat precis, bine informat al istoriei Rusiei apusene; frumos portret al lui Petru Movilă, pl. I; bună vedere a Cameniţei, pl. II; „Jean Pidkova" la p. 121 e Ioan Potcoavă al nostru; la p. 142 *Liphos* e *Lithos)* şi Alexandre Choulguine, *L'Ukraine contre Moscou (1917)* (amintiri interesante; refusul generalului Coandă, reprezintant al guvernului romîn, de a sprijini militar, la începutul lui 1918, Ucraina gata de luptă contra Moscovei, pp. 180-1, 199).

*

În splendida publicaţie a generalului N. M. Condiescu, *Peste mări şi ţări*, se vor găsi şi note de istorie inteligent exacte, despre Grecia, Egipt şi India. Însemnările istorice, de preţ, cuprind povestirea călătoriei în Orient a principelui Carol.

*

În *Ideia românească*, I, 5-10, note de d. Arşavir Acterian despre Eminowiczii armeni din Galiţia. Continuă un foarte bun studiu, semnat Eugen Ionescu, despre Victor Hugo. Pagini drepte ale d-lui Balotă despre ultima încercare a unui injurios personagiu de a scrie Istoria Romînilor; judecarea, severă, face abstracţie de plagiatul, dovedit, al atîtor pagini, plagiat care singur scoate din orice discuţie pe vinovat.

*

Superstiţiile şi datinele poporului grecesc sînt prezintate metodic în lucrarea d-lui Atanasie A. Butura (Μπουτοῦρα), Προλήψεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἑρμηνεία αὐτῶν, Atena [1931]. E un excelent manual.

*

Două volume au apărut din *Histoire romaine* (în colecţia Glotz), unul de răp. Gustave Bloch şi de d. Carcopino, altul, de d. Carcopino singur, despre Cesar: e plin de lucruri noi. Pasagiile cu privire la răscoala Tracului Spartacus cu „servii" sînt aspre. Paginile despre Boirebista sînt scurte (p. 698 şi urm.). Zalmoxis e socotit un zeu, regele „un barbar de geniu". Deceneu apare

www.dacoromanica.ro

ca „Decainos". Părerea lui Mommsen că era vorba de o mișcare ca a Islamului — e însă o exagerare — e acceptată (văd că o primise și Camille Jullian). A se îndrepta la pagina 699 Critasir pentru „Evritasiros". N'aș crede că Boerebista a mers până în Stiria și că a găsit acolo pe Boi, nici că ar fi putut pătrunde până la porțile Zarei și Aquileii. (D. Carcopino se referă la *rogatio* a lui Vatinius pentru a se întreprinde o campanie în Iliric.) Se știa atunci la Roma de aurul dacic. Se poate fixa în acel moment o întoarcere a regelui dac spre Olbia și contra Bastarnilor (e citat Brandis, în Pauly-Wissowa, I, c. 1959)? Frumoasă descriere a campaniei parte a lui Crassus. Multă noutate în presintarea reformei lui Cesar.

Volumul despre republica romană de la 133 la 44 înainte de Hristos, de la Gracchi la Sulla, fusese pregătit de Gustave Bloch, care a scris numai o parte, restul, și revisia, fiind ale d-lui Carcopino. La început e o largă parte despre instituții, datorită celui d'intâiu, afară de note. Se scoate în relief insolența nobilimii, așa cum se formase atunci și transforma totul, acaparînd. Partea culturală din capitolul III e a d-lui Carcopino, și se vede prin spiritul mai larg și libertatea de gîndire, care se întilnește și în unele paragrafe din capitolele următoare (ar fi interesant de fixat mai de aproape care era publicul teatrului roman ; v. p. 56). Și folositoare considerații asupra bogăției noi și a luxului, pagini foarte frumoase ; asupra înlocuirii muncitorului agricol liber prin sclavi, causă a emigrărilor prin care s'a început latinisarea populară a Sud-Estului Europei, p. 94 și urm. : „entre les esclaves et affranchis de Rome, les travailleurs libres étouffaient" ; p. 9, — părerea e a lui Bloch). Revoluția socială a dat-o întreagă d. Carcopino (lucruri noi la p. 178 și urm., unde vedem un sclav revoltat încoronîndu-se pe sine ca „Antiochos basileus"). În luptele ce urmează, nici de aici nu se deslușește caracterul Cimbrilor ; de altfel deosebirea între ei și Germani se face cu greu pentru această epocă. Pentru opera lui Sulla, d. Carcopino pregătise terenul printr'o frumoasă lucrare anterioară.

*

În *Problemele vacabularului romîn comun* (Iași 1934), pe lîngă tratarea unor chestiuni care nu vor putea fi niciodată definitiv resolvate, d. I. Șiadbei aduce contribuții prețioase la cunoștința tesaurului de cuvinte al limbii românești.

N. Iorga.

www.dacoromanica.ro

NOTIŢE

La Conciliul ecumenic, din 431, supt Marcianopol, Durostor şi Abryttus; Gerland-Laurent, *Les listes conciliaires*, p. 291, n-le 239, 240.

*

În Ricaut, *Hist. de l'État present de l'Empire ottoman*, Amsterdam 1760, ţerile noastre sînt presintate pe p. 151 şi urm. Ştirile sînt de la „une personne qui a été Vaivode pendant plusieurs années en Moldavie et en Valachie pour les Turcs". Moldova dă 120 de pungi, 10.000 de ocă de ceară, 10.000 de miere, 600 cintare de său pentru Arsenal, 5 ocă de „peaux apprestées", 500 piese de *canevas* pentru haine şi cămăşi sclavilor la galerie, 1.330 ocă de ceară pentru Arsenal, pentru Vizir 10 pungi de argint şi soboli pentru un caftan, pentru Chehaia o pungă, ca şi pentru tefterdar. La trei ani: pentru Sultan 150 de pungi, pentru Validè 150, pentru favorit 10, pentru Cizlar-Aga, 10.

Muntenia dădea 120 de pungi pînă la Matei Basarab. Acum Sultanul iea 260 de pungi, 15.000 ocă de miere, 9.000 de ceară, Vizirul 10 pungi, tefterdarul 1, Cizlar-Aga 12.000 de aspri, Chehaia o pungă şi un caftan de sobol. Leon-Vodă Stridie dase 800 de pungi.

*

Foarte interesantă forma castelului lui Henric al IV-lea la Nérac: cerdac cu stîlpi, rînd de jos scobit înăuntru, aspecte de culă; v. Albert Savine, *La vraie reine Margot*, Paris, f. d., p. 97.

*

A se adăugi la bibliografia războiului din 1876-7, G. Rolin-Jaquemyns, *Le droit international et la question d'Orient*, în *Revue de droit international et de législation comparée*, Gand 1876,—foarte temeinică lucrare.

*

În Rusia este o localitate Ruconi. Rucăr, de la *ruc*, mînă, n'ar însemna acelaş lucru ca *Mâneciu*? Pentru sufix, v. *maldăr* (din *mal?*).

*

www.dacoromanica.ro

Cartea lui Warszewicki, importantă pentru țerile noastre (v. Iorga, în *Mem. Ac. Rom.*, 1936) e judecată cu laude („un très docte gentilhomme polonais") de Jean Hotman; v. Ernest Nys, *Les origines de la diplomatie et le droit d'ambassade jusqu'à Grotius*, Bruxelles 1884, p. 47.

*

În așa de bine informata carte a d-lui Edward Alsworth Ross, *Russia in upheaval*, New-York, 1918, găsesc la pp. 114-5, aceste rînduri:

„Altă lumină laterală *(sidelight)* (despre credulitatea Rusului de rînd) e incidentul povestit de Brătianu, prim-ministru al României.

„În August trecut, un regiment rusesc, cu pierderi foarte mari, a pus mîna pe o însemnată înălțime strategică de pe frontul Galiției și a dat înapoi pe Germani într'o vale, departe șapte mile. Pe cînd se fortificau, trimeși germani sosiră și cerură a vorbi cu comitetul regimentului.

„Ei, ce este?"

„Cum, tovarăși, nu vă purtați frumos cu noi. Democrația rusească s'a manifestat contra anexărilor; nu?

„De sigur."

„Și totuși ați ocupat acuma un teritoriu austriac în adîncime de șapte mile; nu e adevărat?"

„Da, e adevărat", răspunse comitetul, pe gînduri.

„Astfel o adunare a regimentului a fost convocată și a votat să părăsească posiția pentru că ea cuprindea anexare. Fără să vrea să asculte argumentele ofițerilor și fără a-și da samă de faptul că Germania ținea zeci de mii de chilometri pătrați din Rusia, Rușii cu mintea simplă se retraseră pe linia care-i costase atîta sînge. Două ceasuri mai tărziu, Germanii o ocupară și se apucară să o întărească pe cît mai mult".

*

Primele inscripții din Tomi au fost trimese de Caraghiozoglu, Grec din „Chiustenge"; multe altele au intrat în construcțiile căii ferate; Perrot, *Rev. Arch.*, XXVII (1874 ²), p. 20. Mai trimet Tedeschi și subintendenții Blandeau și Robert; *ibid.*, pp. 16, notele 3, 4.

*

Biblioteca mea s'a îmbogățit de curînd cu o rară traducere a lui I. Eliad, *Bărbatul bun, din povestirile morale ale lui Marmontel*,

www.dacoromanica.ro

București, „în tipografia lui Eliad, 1832". N'are introducere. 45 de pp. în 8°. Urmează : *Femeia bună, din povestirile morale ale lui Marmontel*, tradusă tot de Eliad, în același loc și același an. 48 de pp. în 8°. La un loc e redat *Cursul de retorică* al lui Simeon Marcovici, cu iscălitura lui. Volumul a aparținut la 6 Ianuar 1841 lui Nica Sărățeanu (dar iscălește și C. Cătănescu, proprietarul din Februar 1840).

*

În Lazaro Lorenzo, *L'Ottomano,* se spune că Sultanul Murad al III-lea avea scrisă întreaga statistică a Imperiului și o ținea pe biroul lui.

*

Data scrierii Cronicii lui Axentie Uricariul se vede din aceia că arată pe regele Stanislav în Lorena „până la sfîrșitul vieții sale" (p. 166).

*

În cartea lui Georges Grosjean autorul cărții *La mission de Semonville à Constantinople* și al altor lucrări despre politica orientală a Franciei, *La politique rhénane de Vergennes*, Paris 1925, pp. 93-4, se dă raportul către Ludovic al XVI-lea despre războiul cu Turcii al lui Iosif al II-lea, terminat brusc fără folos, ca o „manifestation armée contre les Turcs". Ar fi avut acest suveran, în dorința de a se întinde, oarecare înțelegeri teritoriale cu Rusia.

*

În 1807 se juca la Paris o tragedie a lui Esmenard, *Le Triomphe de Trajan*, cu presintarea, proastă, a războiului cu Dacii. Esmenard face din Decebal un prins dus după carul roman și soțul unei Elfride. Regele dac e în palatul lui Traian, unde-și recunoaște misiunea de „a pedepsi mîndria tiranilor". Socrul lui Sigismar, îi vorbește.

*

În cartea, admirabil ilustrată, a d-lui Pierre Marot, *Recherches sur les pompes funèbres des ducs de Lorraine*, Nancy-Paris-Strasbourg 1935, se găsesc lămuriri de amănunte cu privire la viața lorenă în veacurile XVI-VIII. Se presintă, la îngroparea ducelui Carol al V-lea, generalul împăratului, luptele lui cu Turcii (p. 120).

www.dacoromanica.ro

Ce era edilitatea în Franța la începutul secolului al XVII-lea o arată această mențiune din socotelile pentru înmormîntarea ducelui Carol al III-lea de Lorena: Un număr de *boueurs* au „amassé les ordures et immundices de la rue depuis l'église de Sainct George jusques aux cordeliers, pour passer le deuil", și un om e chemat a „rabattre et racler les crottes estans en la grand vis allant à la chambre de Monseigneur" (*ibid.*, p. 39).

*

În *Journal of hellenic studies*, XLII (1922), p. 16 și urm., se presintă, de d. F. H. Marshall, cartea lui Cacavela despre asediul Vienei, dedicată lui Șerban Cantacuzino. Prefața spune că din ordinul Marelui Spătar Constantin Brîncoveanu s'a tradus din limba italiană [1]. Se vorbește celui de conducere „împărătească" cu ură despre Turci. Scriitorul, atunci hierokyrix, se întreabă: „Dar, mă rog, nu e și Șerban Voevod, și fiu de Împărați și, chiar dacă într'o eparhie mică, Domn și Împărat?". Îi dorește a guverna creștinătatea. Tot neamul robit al Grecilor îl așteaptă.

Editorul arată pe Cacavela ca visitator al Asiei Mici, student la Lipsca, unde a cunoscut pe Ioan Olearius, căruia-i scria, ca „dascăl elen al Bisericii Răsăritului", la 1670. După Legrand, *Épistolaire grec*, el a mai scris Istoria luptelor ungare-turce, de la 1606 înainte (Bibl. Metohului Sf. Mormînt la Constantinopol). Pentru Șerban se citează după Carmesina, *Wiens Bedrängniss im Jahre 1683 (Berichte un Mitteilungen des Altertumsvereins zu Wien*, VIII, 1865), p. 25, note 6, truda lui în a căra lemne Turcilor din pădurícea de la Schönbrunn.

*

Despre Napoleon la 1812 Împărăteasa mamă a Rusiei, Maria, scrie prietenei ei, d-ra de Nelidov: „Il me paraît que le charme est rompu pour Napoléon et qu'il n'est plus redoutable comme par le passé: ce n'est plus une idole; il est descendu dans la classe des *hommes*, aussi il peut être combattu par des hommes" (Lise Troubetzkoï, *Correspondance de Sa Majesté Marie Fédorowna avec Mademoiselle de Nélidoff*. Paris 1896, pp. 136-7). În Mart-April 1813, după o biruință, ea scrie că „le grand homme re-

[1] După un *Raggualio historico* din Veneția, 1683.

www.dacoromanica.ro

viendra chez lui en pauvre honteux" (p. 138). În 1814 crede că la Paris s'au sărutat picioarele și calul fiului ei Alexandru întrat biruitor (p. 146). D-ra de Nelidov scria în 1793 despre „les barbaries que les brigands français exerçaient, sur leur roi" (p. 180). Pentru peirea „monstrului Robespierre", p. 237.

*

In *Analele Brăilei*, VII, 1, d. Gh. Mihăilescu dă o privire sintetică asupra trecutului Brăilei până la 1540. Elementul geografic e ținut în samă, încercîndu-se stabilirea precisă a drumului de comerț (și după calea ciobanilor), apoi alcătuindu-se un interesant paragraf despre pescării și examinîndu-se transitul. Lucrarea e foarte îngrijită. Cîteva observații: documentul din 1358, rău tipărit înainte (în Hurmuzaki, I²), a fost redat, cu îndreptări esențiale, de mine, în vol. XV al aceleiași colecții, n-l II. V. Tot acolo și pentru documentul din 1368.—D. Mihail Sebastian caută descrieri ale Brăilei în producția contemporană de povestiri românești.— O largă biografie, sprijinită pe inedite, a profesorului Ioan Penescu, de d. inginer Gh. T. Marinescu, care scrie și o interesantă introducere la acest bogat număr (Popescu, mutat la București, devine directorul Tipografiei metropolitane, unde a început dinastia Göbl și bătrînul Rasidescu; se reproduce și articolul, din această revistă, al d-lui Göllner).—D. Șt. N. Giuvelic adauge la biografia povestitorului, grosolan batjocurit în ultimul timp de „literatura nouă", Sandu-Aldea (născut în Tichilești).—Note, culese în deosebite izvoare, despre Brăila (negustorul Stama, Grec, la 1656, dintr'un document inedit).

*

În Scrisorile lui Pierre des Noyers *(Lettres de Pierre des Noyers, secrétaire de la reine de Pologne Marie-Louise de Gonzague,* Berlin 1859), vorbindu-se de trupele ardelene trimise de Gheorghe Rákóczy al II-lea în Polonia, a cării coroană o urmăria, se dă o caracteristică a „Sirbilor" dintre ei, cari, cum se vede după limba lor, nu sînt decît Romîni: „Fort bons hommes et robustes à la mine, mais peu disciplinés et les plus sots officiers du monde. Parmi eux des Serviens, qui ont beaucoup de parler italien et espagnol dans leur langue" (p. 341, no. 123).

*

www.dacoromanica.ro

În cronica din Kogălniceanu, *Letopisițe*, II, pe care C. Giurescu n'o recunoștea că e a lui Nicolae Costin, e de observat apăsarea scriitorului asupra faptului că Désalleurs, ambasadorul frances, e primit „pentru limbă lătinească" de N. Costin, al cărui rang se arată și, cu același rang, primește, „pentru limba leșească" pe Potocki, Voevodul de Chiev (pp. 76, 77). Se adauge că Domnul și *Voevodul* au vorbit latinește, *limbă pe care o înțelege cronicarul:* „cine s'au tîmplat cu mare mirare au fost a înțălege limba lătinească din cuvintele alese și împodobite către Voevodul de Chiev". De altfel Axentie Uricariul începe prin a spune că el urmează de unde au părăsit „răpăusatul Niculai Costin", *fără a pomeni pe un alt predecesor* (p. 121). Apoi, nu putea fi alt îndemn de a scrie o cronică decît sau ordinul domnesc, ca pentru Axintie, sau o tradiție de familie, ca a lui Nicolae Costin.

*

În Montalembert, *Lettres à un ami de collège — 1827-1830 —*, Paris 1873, aceste rînduri din 27 Septembre 1828, datate din Suedia: „Tout porte a croire que la campagne des Russes est manquée ; je n'en suis pas fâché, quoique je désire leur triomphe, mais seulement après une lutte qui rabattra un peu leur caquet" (p. 102). El găsește (4 Novembre) că Varna n'a fost luată, ci „vîndută". „C'est à peine une victoire pour les Russes, qui du reste ne peuvent, à ce que je crois, rien faire du reste de la campagne. Je suis charmé que leur faiblesse eût été ainsi proclamée aux yeux de l'Europe ; mais il ne faut pas non plus passer de l'extrême de la crainte à une confiance excessive et s'imaginer qu'ils ne peuvent rien. On peut leur résister : voilà qui est clair, et cela est consolant pour l'Europe" (pp. 111-2).

*

The Journal of the Royal Asiatic Society, I, 1834, publica, pe p. 128 și urm., biografia lui Al. Csoma Körösy, — orientalistul maghiar al cărui nume a fost dat unei cunoscute fundații științifice, — după o scrisoare a lui către căpitanul Kennedy. Secuiu, merge la Timișoara pentru studii de slavonă (1819). La 30 Novembre 1819 se îndreaptă spre București ca să învețe turcește și apoi spre Constantinopol. La 1-iu Ianuar 1820 trece la Rusciuc și de aici la Bagdad. Corespunde de acolo cu Iosif Kovács, profesor la Aiud.

N. Iorga.

---

www.dacoromanica.ro

ABONAMENTUL: 120 de lei pe un an.

Manuscriptele se trimet d-lui N. Iorga
Bucureşti, Şoseaua Bonaparte, 6.

www.dacoromanica.ro